

กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่
ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
CIVIL SOCIETY BUILDING PROCESS BY THE COMMUNITIES FOR BARGAINING
POWER OF STATE AND CAPITALISTS : A CASE STUDY OF COMMUNITIES IN
BOONRUENG'S WETLAND, BOONRUENG SUB-DISTRICT, CHIANG KHONG DISTRICT,

ฐิติ สิทธิศักดิ์

กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่
ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ปฏิญานี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการจัดการสาธารณะ
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

CIVIL SOCIETY BUILDING PROCESS BY THE COMMUNITIES FOR BARGAINING
POWER OF STATE AND CAPITALISTS : A CASE STUDY OF COMMUNITIES IN
BOONRUENG'S WETLAND, BOONRUENG SUB-DISTRICT, CHIANG KHONG DISTRICT,
CHIANG RAI PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION
(Public Policy and Management)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2023

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญ
เรื่อง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ของ

ฐิติ สิทธิศักดิ์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการจัดการสาธารณะ
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(อาจารย์ ดร.กัลยา แซ่อั้ง) (รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิสา ช่อแก้ว)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีชญาณ์ นักพ็อน)

ชื่อเรื่อง	กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัด เชียงราย
ผู้วิจัย	ฐิติ ลิทธิศักดิ์
ปริญญา	รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2566
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. กัลยา แซ่อึ้ง

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ (2) เพื่อศึกษาบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธิการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจงจำนวน 20 คน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนาโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วนจากวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้ (1) ข้อค้นพบที่ 1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โครงสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ประกอบด้วยสมาชิก 17 องค์กร โดยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง, กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs), และกลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ สัมพันธ์กันในแนวราบโดยอาศัยการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน มีการแบ่งบทบาทในการทำงานเป็น 3 ทีมหลัก ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุน มีเป้าหมายหลักร่วมกัน คือการปกป้องและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) และเป้าหมายรอง 3 ประการ ได้แก่ การยกระดับและสร้างรูปธรรมการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม, การพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายป่าชุ่มน้ำ และเครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำอิง, และการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (2) ข้อค้นพบที่ 2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กระบวนการสร้างประชาสังคม ชุมชนได้อาศัยแกนหลักสำคัญ คือ “ฐานวัฒนธรรมชุมชน” ประกอบด้วย การสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน, ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน, ค่านิยมของชุมชน, และการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและระดมทรัพยากร (3) ข้อค้นพบที่ 3 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธิการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน อาศัยการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ, ดำเนินการติดตามเฝ้าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่, รวมถึงการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เพื่อให้ผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนต่อไป.

คำสำคัญ : ประชาสังคม, ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง, การต่อรองอำนาจรัฐและทุน

Title	CIVIL SOCIETY BUILDING PROCESS BY THE COMMUNITIES FOR BARGAINING POWER OF STATE AND CAPITALISTS : A CASE STUDY OF COMMUNITIES IN BOONRUENG'S WETLAND, BOONRUENG SUB-DISTRICT, CHIANG KHONG DISTRICT, CHIANG RAI PROVINCE
Author	THITI SITTISAK
Degree	MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION
Academic Year	2023
Thesis Advisor	Dr. Kanlaya Saeoung

The objectives of this research are as follows: (1) to study the structure and process of building a civil society by communities in the Boonrueng wetlands in the Boonrueng sub-district in the Chiang Khong district of Chiang Rai province; and (2) to study the role of civil society in negotiating state power and capital through community forest conservation strategies. This was a qualitative study and the keyinformants include community leaders, representatives of various groups involved in Bunrueang Forest Conservation Group by specifically selecting 20 people. The use of in-depth interviews were used as to collect data. Descriptive data analysis was performed using content analysis techniques. The results were in three parts with the following two objectives, as follows: (1) the first finding from the first objective: community-based civil society structure, consisting of 17 member organizations and classified into three main groups: community groups in the Bunrueang wetlands area, public sector organizations, non-governmental organizations (NGOs), and educational and institutional-academic groups related horizontally through organizational structure, based on job duties. Work roles are divided into three teams: strategy team operations and a support team. The common main goal is to protect and preserve the rights of the community regarding important documents about the royal area. The three secondary goals were upgrading and participatory management of wetlands areas, developing wetland forest networks, and community networks in the Ing River Basin, and registration of wetlands; (2) the second finding from the second objective included (1) the civil society building process. The community relies on an a community cultural base, community traditions, economic exchange and resource mobilization; (3) findings number three from the second objective, the role of civil society in negotiating state power and capital through strategies for conserving community forest areas. It relies on the movement to complain to the government sector, monitoring the actions of government agencies and funds, including encroaching on space in the process of using power to manage community forest resources, in order for the Bunrueang wetlands forest to continue to be the wetlands of the forest community.

Keyword : Civil society., Boonrueng wetlands., Bargaining power State and capitalists.

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสามารถช่วยเหลือ และความเอาใจใส่อย่างดี ยิ่งตลอดจนการให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการแก้ไขข้อบกพร่องจาก คณะกรรมการผู้ควบคุมปริญญาานิพนธ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.กัลยา แซ่อึ้ง ที่ได้ให้ความเมตตากรุณาเป็นที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือชี้แนะแนวทางในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการทำปริญญา นิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ตลอดมา รวมทั้ง รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิสา ช่อแก้ว ที่กรุณาให้ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพิ่มเติมแก่ผู้วิจัย ทำให้ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอ กราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์และกรรมการบริหารหลักสูตรสาขาเนโบายและการ จัดการสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์ วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่ได้กรุณาประสิทธิประสาท ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกภาค ส่วนสำหรับข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ รวมถึงความช่วยเหลือและกำลังใจให้กับผู้วิจัยตลอดมา

ขอขอบคุณ พี่ ๆ เพื่อน ๆ นิสิตสาขาวิชาเนโบายและการจัดการสาธารณสุข รวมถึงบุคคลอีก หลายท่านที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ได้ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอโน้มรำลึกถึงคุณของบิดามารดาและครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนให้ความรู้ เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

จิตติ สิทธิศักดิ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามงานวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	5
1.5.2 ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา	5
1.5.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา.....	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่อนุรักษ์ป่าบุญเรือง และที่มากลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง	9
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน.....	11
2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชน.....	12
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยทางตรง.....	14
2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	15
2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิชุมชน.....	16

2.7 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องประชาสังคม.....	18
2.8 ทฤษฎีและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory)	21
2.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23
2.10 กรอบแนวคิดในการศึกษา	25
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	27
3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	27
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	28
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	29
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	30
บทที่ 4 ผลการวิจัย	31
4.1 ข้อค้นพบประเด็นที่ 1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย : โครงสร้างประชาสังคม.....	32
4.2 ข้อค้นพบประเด็นที่ 2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย : กระบวนการสร้างประชาสังคม	53
4.4 ข้อค้นพบประเด็นที่ 3 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของการวิจัย : บทบาทของประชาสังคม... ..	63
.....	74
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	74
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	75
5.2 อภิปรายผล	82
5.3 ข้อเสนอแนะ	92
บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก.....	95
ประวัติผู้เขียน.....	96

บทที่ 1

บทนำ

สำหรับงานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐ และทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในบทนี้ผู้วิจัยกล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา คำถามงานวิจัย ส่งผลให้ผู้วิจัย กำหนดวัตถุประสงค์งานวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึงการกำหนดขอบเขตงานวิจัย และ นิยามศัพท์เฉพาะตามลำดับ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นฐานสังคมชนบทไทยวิถีชาวบ้านล้นอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย 4 อันได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ที่มีความสำคัญต่อชีวิตมาเป็นเวลา ยาวนาน อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม อีกทั้งป่ายังเป็น แหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่า ต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนาน และไม่สามารถแยกจากกันได้ (พิริยากร ดอนนอก, 2561) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านชุมชนบุญเรืองและป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนั้นก็เช่นเดียวกัน

ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ บริเวณที่ราบระหว่างดอยยาวและแม่น้ำอิง ในตอนปลายของกลุ่มน้ำอิงบริเวณรอยต่อระหว่าง อำเภอเชียงของ - อำเภอขุนตาลอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 95 กิโลเมตร อยู่ห่างจาก ตัวอำเภอเชียงของประมาณ 33 กิโลเมตร ตามการตรวจสอบพื้นที่จากภาพถ่ายดาวเทียม ปี 2558 พบว่ามีพื้นที่ราว 3,706 ไร่ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 5 หมู่บ้าน มีลักษณะเป็น “ป่าชุ่มน้ำตาม ฤดูกาล” (seasonal wetland) โดยในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำท่วมขังทั่วผืนป่า และถือว่าเป็นพื้นที่ป่าชุ่ม น้ำขนาดใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำอิง ที่มีการไหลตั้งแต่ต้นน้ำอิงจังหวัดพะเยา สู่อำเภอเมืองน่านตอนปลาย ชายฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดเชียงราย รวมระยะทางกว่า 260 กิโลเมตร ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมีลักษณะ เหมือนแก้มลิงตามธรรมชาติ สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ ในฤดูน้ำหลากสามารถใช้เป็นที่ เก็บกักน้ำและรองรับน้ำหลากไม่ให้ท่วมพื้นที่เกษตรกรรมและหมู่บ้านโดยรอบได้ ซึ่งหากเปรียบ แม่น้ำอิงเป็นเส้นเลือดหลักของลุ่มน้ำ ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองผืนนี้ก็เปรียบเสมือน “หัวใจของลุ่มน้ำอิง” เนื่องจากชาวบ้านอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ และดูแลรักษามานานหลายชั่วอายุคน (สภา ประชาชนลุ่มน้ำอิง, 2563)

ในปีพุทธศักราช 2548 อำนาจแห่งรัฐที่เข้ามาพร้อมกับการแผ่ตัวมากับโรงงานอุตสาหกรรม โดยมีแนวความคิดเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ และเพื่อมิให้การพัฒนาเกิดการกระจุกตัวเฉพาะในเมืองใหญ่ โดยมีนโยบายเร่งรัดกำหนดให้มีการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษบริเวณพื้นที่ที่มีศักยภาพ โดยให้ความสำคัญต่อจังหวัดชายแดน กำหนดให้เป็นการศึกษาใน 5 กลุ่มพื้นที่หลัก 5 ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ พื้นที่ชายแดน อ.แม่สาย อ. เชียงแสน อ. เชียงของ จ. เชียงราย และ อ. แม่สอ ด. ตาก, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ชายแดน จ. มุกดาหาร จ. นครพนม จ.หนองคาย, ภาคตะวันออก พื้นที่ชายแดน จ. สระแก้ว จ. ตราด, ภาค ตะวันตก พื้นที่ชายแดน จ. กาญจนบุรี ภาคใต้ และพื้นที่ชายแดน อ. สะเดา จ. สงขลา พื้นที่ชายแดน จ. นราธิวาส เป็นต้น นำมาซึ่งความไม่พอใจของชาวบ้านในหลาย ๆ พื้นที่รวมถึงชุมชนบุญเรืองแห่งนี้ด้วย เนื่องด้วยพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบ้านบุญเรืองแห่งนี้ที่ภาครัฐเล็งเห็นว่ามีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตามนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล และมีความจำเป็นและต้องการที่จะเวนคืนที่ดินผืนป่าแห่งนี้อันเปรียบเสมือนแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนมาอย่างยาวนาน อีกทั้งพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้เคยได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) จากกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ให้พื้นที่แห่งนี้เป็นที่เลี้ยงสัตว์สาธารณะประโยชน์ ซึ่งได้รับการดูแลและใช้สอยประโยชน์จากชุมชนเรื่อยมา (ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล, 2563)

ความพยายามของรัฐดูเหมือนจะไม่เป็นผล เมื่อชาวบ้านในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้ร่วมกันรักษาสิทธิของตัวเองในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) พร้อมทั้งแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ที่จะทำให้อัตลักษณ์และวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไป และอาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงโครงสร้างของระบบนิเวศ โดยในวันที่ 8 สิงหาคม 2558 ชาวบ้านชุมชนบุญเรืองได้รวมกลุ่มเป็นทางการและมีปฏิบัติการร่วมอย่างเป็นทางการ โดยได้จัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อสนับสนุนและสร้างกองทุนเพื่อการคุ้มครองป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ที่เป็นรากฐานการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนตำบลบุญเรือง มีการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การคัดค้านและต่อรองการเข้ามาของอำนาจรัฐและทุนที่ไม่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นในด้านคุณค่าและความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านในพื้นที่ได้มีต่อผืนป่าแห่งนี้มาอย่างยาวนาน (วิจิราพร ด้านศรีบูรณ และ ภนิตา พรหมประกาย, 2560)

ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนและจากหลายภาคส่วน ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) สถาบันการศึกษา ตลอดจนนักวิชาการ ที่ได้ร่วมกันเข้าไปทำงานในป่าทั้งเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟู ตลอดจนงานวิชาการต่าง ๆ ของป่า ก็ได้แสดงถึงหลักฐานความอุดมสมบูรณ์ออกมา

อาทิเช่น การใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่าที่ช่วยให้ชาวบ้านประหยัดค่าใช้จ่ายได้ถึง 23,178.37 บาทต่อครัวเรือนต่อปี, การเป็นพื้นที่รับน้ำในฤดูน้ำหลากได้มากกว่า 2 ล้านลูกบาศก์เมตร, การเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำซึ่งมีพันธุ์ปลาท้องถิ่นมากถึง 87 ชนิด ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 94 ของชนิดพันธุ์ปลาท้องถิ่นที่พบในแม่น้ำอิง และยังมีพันธุ์ปลาท้องถิ่นอีก 16 ชนิดคิดเป็นมูลค่ากว่า 21 ล้านบาทต่อปี, อีกทั้งยังพบสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ที่เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองของประเทศไทย 8 ชนิดได้แก่ กระต่ายป่า กระรอกท้องแดง นาก ชะมดแผงหางปล้อง แมวดาว และเสือปลา และเมื่อทำการประเมินมูลค่าของป่าบุญเรืองในฐานะเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าแล้ว พบว่าสามารถคิดเป็นมูลค่าได้เท่ากับ 19,213,180.17 บาทต่อปี, หรือในเรื่องการเป็นพื้นที่เก็บกักคาร์บอนเหนือดินที่เทียบเท่ากับการดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์จากบรรยากาศขนาดเล็กได้สูงกว่า 500,000 ตันต่อปี เป็นต้น (พัชริดา พงษ์ภักดิ์, 2561) ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่ทำให้ประจักษ์ว่าพื้นที่แห่งนี้ไม่ใช่ป่าเสื่อมโทรมตามที่หน่วยงานภาครัฐกล่าวอ้าง

เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2563 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้ประกาศให้ชุมชนบุญเรืองเป็น 1 ใน 10 ชุมชนที่ได้รับรางวัลเอควาเตอร์ (Equator Prize) ประจำปี ค.ศ. 2020 โดยคัดเลือกจากชุมชนที่ได้รับการเสนอชื่อกว่า 600 แห่งจาก 120 ประเทศทั่วโลก รางวัลนี้เป็นรางวัลที่มอบให้ชุมชนที่มีความพยายามและประสบความสำเร็จในการฟื้นฟู ดูแล พิทักษ์รักษาผืนป่าและจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน โดยความสำเร็จครั้งสำคัญดังกล่าว เกิดขึ้นได้จากการสนับสนุน การรณรงค์ และการพูดคุยเจรจา ที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้ริเริ่ม จนกระทั่งประสบความสำเร็จในการปกป้อง และดูแลความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดเก็บคาร์บอน การเป็นแหล่งอาหาร และวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งทำให้ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนไว้ควบคู่กันไป (RECOFTC ประเทศไทย, 2563)

แม้จะมีความพยายามที่จะคุกคามโดยนำผืนป่าชุ่มน้ำแห่งนี้ไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์อื่นเรื่อยมา ทั้งจากความพยายามที่จะครอบงำพื้นที่ของนายทุนที่ต้องการใช้พื้นที่สร้างโรงสีไฟและโรงบ่มไบโอดีเซล ทั้งจากนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนที่หน่วยงานภาครัฐต้องการนำพื้นที่ป่าไปจัดสรรเป็นที่ทำกิน หรือแม้กระทั่งจากนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล ทั้ง 3 สมัยต่อเนื่องกันมา แต่ชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองหาได้เกรงกลัวหรือยินยอมจำนนต่ออำนาจนั้นไม่ ในทางกลับกันชุมชนบุญเรืองกลับเลือกที่จะยืนหยัดในการปกป้องผืนป่าแห่งนี้มิให้ถูกทำลายจากภัยคุกคามจากอำนาจของภาครัฐและกลุ่มทุน ส่งผลให้มีป่าชุ่มน้ำบุญเรืองที่ยืนหยัดและโดดเด่น จนสามารถคว้ารางวัลเอควาเตอร์ (Equator Prize) จากโครงการพัฒนา

แห่งสหประชาชาติ (UNDP) ที่เป็นรางวัลระดับนานาชาติให้แก่ประเทศไทย และได้กลายเป็นเครื่องมือของชุมชนในการต่อรองอำนาจต่อภาครัฐและกลุ่มทุน ให้เกิดการยอมรับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จนนำไปสู่การทบทวนแผนการพัฒนาพื้นที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐ และพร้อมจะรับฟังเสียงของประชาชนในพื้นที่ โดยยึดความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ พร้อมที่จะร่วมพัฒนาต่อยอดในเรื่องศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศในป่าผืนนี้ เพื่อให้ลูกหลานและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป (วิดิพันธ์ พัฒนมงคล, 2563)

จากบริบทอำนาจของทั้งรัฐและทุนที่รุกคืบเข้ามาในพื้นที่ และการดำเนินการของชุมชนในการจัดการ รับมือกับสภาพการณ์ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย นั้นมีศักยภาพที่โดดเด่นและน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาในเชิงถอดบทเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นคำถามที่ว่า ชุมชนมีบทบาทอย่างไรในการต่อรองอำนาจ หรือปรับสมดุลอำนาจกับรัฐ และทุน เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งในการใช้พื้นที่อันเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด อีกทั้งภายใต้การดำเนินงานของประชาสังคม มีการสร้างกลไกอะไรมาขับเคลื่อน โดยกลไกดังกล่าวนี้มีโครงสร้างอย่างไรในแง่ของตัวแสดงที่เป็นสมาชิก การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับองค์กรภายนอกอย่างไร ตลอดจนกลไกดังกล่าวมีกระบวนการสร้างขึ้นมาอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตัวแบบประชาสังคมโดยชุมชน ที่มีลักษณะการดำเนินงานไปในทางปรับสมดุลอำนาจกับรัฐ และทุน เพื่อให้ชุมชนอื่น ๆ ที่กำลังเผชิญและต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงที่ภาครัฐและทุนพยายามมอบให้ ให้สามารถสร้าง และใช้พลังประชาสังคมเพื่อการต่อรองอำนาจหรือการปรับสมดุลอำนาจรัฐและทุนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

1.2 คำถามงานวิจัย

(1) การสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีโครงสร้างและกระบวนการเป็นเช่นไร

(2) บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลไกยุทธการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

(2) เพื่อศึกษาบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(1) ชุมชนอื่นซึ่งเผชิญกับปัญหา หรืออยู่ในสภาพที่คล้ายคลึงกับชุมชนบุญเรือง สามารถนำแนวทางที่ได้จากการศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างกลไก และขับเคลื่อนความร่วมมือของคนในชุมชนในการดำเนินการอนุรักษ์และการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

(2) หน่วยงานภาครัฐได้เข้าใจการดำเนินงานของชุมชน และปรับทิศทางแนวทางการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งกับประชาชน และร่วมมือกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้อาศัยแนวคิดประชาสังคม ประชาธิปไตยทางตรง การมีส่วนร่วมทางการเมือง ชุมชนกับการมีส่วนร่วม มาพัฒนาเป็นกรอบการศึกษา โดยมีหน่วยในการวิเคราะห์ (unit of analysis) คือตัวชุมชน และองค์กรประชาสังคมที่ชุมชนสร้างขึ้น มีขอบเขตด้านเนื้อหาใน 3 ส่วน จากวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ได้แก่

(1) โครงสร้างของตัวกลไกประชาสังคม ที่สร้างขึ้นโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 1) สมาชิก 2) โครงสร้างองค์กร 3) วัตถุประสงค์ และ 4) การเชื่อมโยงสมาชิก

(2) กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ในพื้นที่ป่าชุมชนบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย 1) กระบวนการสร้างความเข้าใจและการรับรู้ 2) กระบวนการสร้างชนบทแห่งการทำงานร่วมกัน 3) กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติ (ค่านิยม) 4) กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากร

(3) บทบาทของประชาสังคมในการขับเคลื่อนกิจกรรม หรือการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อการต่อรองอำนาจ หรือปรับดุลอำนาจกับรัฐและทุน โดยผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษามีการคัดเลือกเจาะจง (Purposive Sample) ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ทั้งในฐานะเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้ใช้ประโยชน์ และได้รับผลกระทบจากปัญหาการรुकล้ำของภาครัฐ และทุน จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน, ตัวแทนชุมชน, ประชาชนชาวบ้าน, กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง, สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มรภ.เชียงใหม่, สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต, สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง, กลุ่มอนุรักษ์เชียงใหม่ของ, โสงเฮียนแม่น้ำของ, สถาบันปวงผญาพยาว กองงานเลขาฯ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง, ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC), คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา ม.เชียงใหม่

1.5.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้กำหนดระยะเวลาเริ่มต้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เริ่มก่อรูปองค์กรประชาสังคมโดยชุมชนขึ้นมา นั่นคือ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ถึงปัจจุบัน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ประชาสังคม หมายถึง การที่ชุมชนบ้านบุญเรืองและภาคีเครือข่ายเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง ที่มีความสลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข ส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการ ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม

การต่อรองอำนาจรัฐ หมายถึง วิธีดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับสมดุลอำนาจระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจในการวางแผน ตัดสินใจ และการนำไปปฏิบัติ ในนโยบายที่ต้องการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้พื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง

การต่อรองอำนาจทุน หมายถึง วิธีดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับสมดุลอำนาจระหว่างชุมชนกับกลุ่มทุน ที่สามารถมีอำนาจ และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐในการวางแผน ตัดสินใจ และการนำไปปฏิบัติในนโยบายที่ต้องการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้พื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง

กลยุทธ์ หมายถึง แผนการปฏิบัติที่รวบรวมความพยายามทั้งหลายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ที่ชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายร่วมกันดำเนินการ เช่น การขอรับการสนับสนุน การรณรงค์ และการพูดคุยเจรจา เป็นต้น

การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน หมายถึง วิธีดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชนน้ำของชุมชนของบ้านบุญเรือง ตามระเบียบและวิธีการที่ชุมชนร่วมกันกำหนดโดยอาศัยภูมิปัญญา

วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน โดยมุ่งหวังเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายในพื้นที่ป่าชุมชน

ป่าชุมชนบุญเรือง หมายถึง พื้นที่ป่าชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยครอบคลุมพื้นที่ 3,018 ไร่

ลักษณะสมาชิก หมายถึง อัตลักษณ์ของสมาชิก ได้แก่ สถานะหรือตำแหน่งทางสังคม บทบาทที่แสดงออกในสังคม หรือบทบาทในองค์กรองค์กรชุมชน ที่สามารถบอกถึงความเป็นอัตลักษณ์ของสมาชิก

จำนวนสมาชิก หมายถึง จำนวนคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์กรประชาสังคม โดยจำนวนสมาชิกนี้จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงขนาดขององค์กรประชาสังคมที่จัดตั้งขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์กร หมายถึง ความสัมพันธ์ที่สมาชิกคนหนึ่ง ๆ มีต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ภายในองค์กรประชาสังคมเดียวกัน โดยการแสดงออกถึงความสัมพันธ์กัน เช่น การแสดงออกถึงความรัก ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจ การเคารพ และเชื่อถือซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเข้าใจ และยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับองค์กรชุมชน หมายถึง ความสัมพันธ์ที่สมาชิกมีต่อองค์กรชุมชน สามารถรับรู้ได้จากบทบาทและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรชุมชน เช่น การร่วมแสดงพลังความร่วมมือในกิจกรรมพัฒนา ความถี่ในการเข้าร่วม การเสนอแนะแนวคิด เพื่อพัฒนา การมีทัศนคติที่ตรงกับจุดมุ่งหมายขององค์กร

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานภายนอก หมายถึง ความสัมพันธ์ที่องค์กรชุมชนมีต่อหน่วยงานภายนอกที่เข้ามามีส่วนสนับสนุนในการพัฒนาองค์กรในทุก ๆ มิติ ทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ การแบ่งปันทรัพยากร การร่วมผลักดันข้อเรียกร้อง เป็นต้น

กระบวนการสร้างการรับรู้และความเข้าใจ หมายถึง กิจกรรม หรือการดำเนินการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการรับรู้ถึงสภาพการณ์ของปัญหา โดยอาศัยหลักฐานหรือเหตุผลที่ดี มีความสมเหตุสมผล มีความเข้าใจและตระหนักร่วมกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ที่จะส่งผลกระทบต่อหลาย ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือดำเนินการสนับสนุน

กระบวนการสร้างขอบเขตการทำงานร่วมกัน คือ กิจกรรม หรือการดำเนินการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คน หรือทำให้เกิดการเข้าร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน อันเป็นพื้นฐานทำให้ผู้เข้าร่วมมี หรือยึดถือเป้าหมาย ค่านิยมหลักร่วมกัน

กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติ (ค่านิยม) หมายถึง กิจกรรม หรือการดำเนินการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกในใจ เกิดการยอมรับ มีตระหนักถึงความรับผิดชอบ และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ในการกระทำในสิ่งที่คนทั่วไปในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่ามีคุณค่า และมีความสำคัญ ที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้คนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากร หมายถึง กิจกรรม หรือการดำเนินการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการหมุนเวียน มีการเคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนวัตถุดิบระหว่างกัน เป็นการพึ่งพิงเอื้ออาศัยซึ่งกันและกัน ที่จะนำไปสู่การเกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อหน่วยงานภาครัฐ หมายถึง พฤติกรรม หรือการกระทำของประชาสังคมที่แสดงออกมาเพื่อการสื่อสารต่อหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งทางวงจภาษา และอวงจภาษาเพื่อการพิทักษ์รักษาสิทธิอันชอบธรรมของชุมชน ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไปด้วย

บทบาทการติดตามและเฝ้าระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน หมายถึง พฤติกรรม หรือการกระทำของประชาสังคมที่แสดงออกมาเพื่อเฝ้าระวังและป้องกันการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ชุมชน ด้วยการติดตามข่าวสาร การเตรียมการตั้งรับ ตลอดจนการแสวงหาข้อมูลและการจัดกิจกรรมเพื่อให้มีการตื่นตัวของชุมชน

บทบาทการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน หมายถึง พฤติกรรม หรือการกระทำของประชาสังคมที่แสดงออกมาเพื่อความสามารถในการต่อรอง หรือปรับสมดุลอำนาจระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจในการวางแผนตัดสินใจ และการนำไปปฏิบัติในนโยบายที่ต้องการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ให้ชุมชนสามารถมีสิทธิร่วมตัดสินใจในการจัดการกับผืนป่าของชุมชน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้เป็นการนำเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งการนำเสนอออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ประเด็นที่หนึ่ง แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ประเด็นที่สอง แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยภาคประชาชน ประเด็นที่สาม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยทางตรง ประเด็นที่สี่ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ประเด็นที่ห้า แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิชุมชน ประเด็นที่หก แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องประชาสังคม ประเด็นที่เจ็ด แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร ประเด็นที่แปด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการศึกษา ตามลำดับ

- 2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่อนุรักษ์ป่าบุญเรือง และที่มากลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชน
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยทางตรง
- 2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิชุมชน
- 2.7 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องประชาสังคม
- 2.8 ทฤษฎีและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร
- 2.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.10 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่อนุรักษ์ป่าบุญเรือง และที่มากลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง

ป่าชุมชนป่าบุญเรืองตั้งอยู่ที่ ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่ตอนปลายของกลุ่มน้ำอิงบริเวณรอยต่อระหว่างอำเภอเชียงของ – อำเภอขุนตาล อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 95 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวอำเภอเชียงของประมาณ 33 กิโลเมตร ชุมชนตั้งอยู่บริเวณที่ราบระหว่างดอยยาวและแม่น้ำอิง มีชุมชนที่มีอายุราว 300 ปี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์คนเมืองหรือไทยวน มีระบบการผลิตหลักคือการทำนา พึ่งพาน้ำฝน น้ำจากลำห้วย และแม่น้ำอิง

พื้นที่ป่าบุญเรืองเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำในช่วงฤดูฝน (seasonal wetland) เนื่องจากตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มน้ำอิงตอนปลาย ในช่วงฤดูฝนน้ำในแม่น้ำอิงจะเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมขังในพื้นที่ป่าริมน้ำ จึงมีสภาพเป็นป่าชุ่มน้ำในฤดูฝน ผืนป่าได้ทำหน้าที่เป็นแก้มลิงธรรมชาติ โดยมีระบบนิเวศที่เป็น

เอกลักษณ์เฉพาะ มีระบบนิเวศย่อยที่หลากหลายกระจายแทรกในพื้นที่ป่าบุญเรือง ส่งผลให้พื้นที่ป่าชุมชนบุญเรืองมีความสำคัญในการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาของแม่น้ำอิงที่เชื่อมกับแม่น้ำโขง และจากระบบนิเวศย่อยที่หลากหลายส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชนิดพันธุ์ ทั้งพืชบก พืชทนน้ำท่วมขัง พืชน้ำ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ปีก นก ทำให้ป่าชุมชนมีความสำคัญต่อวิถีชุมชนทั้งในแง่การเป็นแหล่งอาหารทั้งพืชผักสัตว์น้ำ ของป่า ไม้ใช้สอย ไม้ฟืน สมุนไพร เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งมีมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจทั้งจากการใช้ประโยชน์ทางตรงจากการเก็บหา และบริการทางนิเวศ ทั้งการเป็นแหล่งเก็บกักคาร์บอน เป็นแก้มลิงธรรมชาติ แหล่งเพาะพันธุ์ปลา แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ

ในช่วงการตั้งถิ่นฐานและบุกเบิกที่นา พัฒนาระบบเหมืองฝายในช่วงปี พ.ศ. 2300 ชุมชนได้ร่วมกันกันพื้นที่หนองน้ำและป่าริมน้ำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันในการเลี้ยงควาย หรือ “ปางควาย” เป็นแหล่งเก็บหาพืชอาหาร ไม้ฟืน พืชสมุนไพร

พ.ศ. 2504 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ที่ 1 ชุมชนมีความหนาแน่นขึ้น กำนันอ้าย ใจคิด ผู้ปกครองในขณะนั้น ได้มีการสร้างข้อตกลงระหว่างชุมชนในการดูแลปกป้องฝายป่าและการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าปางควายหรือป่าริมน้ำของชุมชนร่วมกัน ทั้งในการเก็บหา การใช้สอยประโยชน์จากป่า และนอกจากนี้ยังมีการปลูกไม้ไผ่สีสุก ไผ่รวก ไผ่ซางเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าปางควายเพื่อที่จะใช้สอยในเชิงกสิกรรม จนกลายเป็น “วิถีไผ่ วิถีน้ำ” ของชุมชน (ที่มา : เอกสารชุมชน “พลวัตชุมชนบุญเรือง”)

ปี พ.ศ. 2509 ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่อำเภอเชียงของ จากน้ำอิงและน้ำโขงที่หนุนสูงขึ้น น้ำได้เข้าท่วมหนักในบริเวณพื้นที่ไร่นา และชุมชนทำให้ได้รับความเสียหายในหลายจุด

ปี พ.ศ. 2510 ทางราชการได้มาสำรวจความเสียหายจากน้ำท่วม ทำให้ได้พบเห็นอัตลักษณ์วิถีชุมชนบุญเรือง รวมถึงสภาพพื้นที่ป่าที่ชุมชนบุญเรืองได้ร่วมกันกันพื้นที่เพื่อการดูแลและใช้สอยประโยชน์ได้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ป่าในการเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ส่งผลให้ป่าผืนนี้มีเนื้อที่กว่า 3,021 ไร่ได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ให้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณะประโยชน์ ทำให้ได้รับการปกป้องโดยชุมชนจากภัยคุกคามจากความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโดยการนำฝายป่าไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์อื่น ในครั้งแรกจากนายทุนที่ต้องการพื้นที่สร้างโรงสีไฟและโรงบ่มไบยาสูบในช่วง พ.ศ. 2511-2512 ครั้งที่สองจากนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ที่รัฐต้องการนำพื้นที่ป่าไปจัดสรรเป็นที่ทำกินให้ประชาชนในปี พ.ศ. 2551-2554 และครั้งล่าสุดจากที่ภาครัฐมีนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดน ในปี พ.ศ. 2558-2560 โดยประกาศให้

เชียงใหม่เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน 3 อำเภอ คืออำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอ เชียงของ ทางจังหวัดเชียงใหม่จึงได้ทำการคัดเลือกพื้นที่นำร่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเลือก พื้นที่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ โดยกำหนดเลือกพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ ที่ใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำอิง ที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศ มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นศูนย์บริการทางนิเวศ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น และที่สำคัญเป็นแหล่งที่ชุมชนพึ่งพิง พึ่ง ทรัพยากร โดยมีความพยายามในการเปลี่ยนสถานภาพพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ราชพัสดุที่สามารถ นำไปให้เอกชนเช่าได้ ส่งผลให้ชุมชนมีความกังวลว่าป่าผืนนี้ที่บรรพบุรุษดูแลมาจะถูกทำลาย และอาจส่งผลกระทบต่อวิถีอัตลักษณ์ของชุมชนในหลาย ๆ ด้าน จึงเกิดกระบวนการปกป้องพื้นที่ ป่าของชุมชน โดยมีมติชุมชนที่จะร่วมกันปกป้องผืนป่าเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2558 เกิดการ ประสานงานระหว่างคนในชุมชนกับลูกหลานคนที่ไม่ทำงานในต่างจังหวัดให้รับทราบ และรวมกลุ่มในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อการสื่อสาร ประสานงานในการทำงาน เพื่อร่วมกันผลักดันกระบวนการต่าง ๆ เพื่อการบริหารจัดการและปกป้องรักษาผืนป่าเรื่อยมา จวบจนถึงปัจจุบันที่ชุมชนยังคงสามารถรักษาป่าผืนนี้ไว้ได้

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

ในการที่ผู้คนดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งสมควรต้องมีวิถีชีวิตหรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน หลายรูปแบบเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของ ผู้คนในชุมชน มีการลอกเลียนแบบหรือผลิตซ้ำในวิถีหรือการกระทำที่มีความแม่นยำ และสร้างสรรค์ จนเกิดการยอมรับร่วมกัน ยึดถือกันเป็นหลักปฏิบัติของชุมชน จนสามารถพัฒนา มาเป็นหลักนำในการปฏิบัติของชุมชน หรือเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นแบบแผนหรือ แนวทางปฏิบัติให้ผู้คนในชุมชนนั้นมีการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็น วิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมหรือชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีวิถีการดำเนินชีวิตเป็นลักษณะเฉพาะของสังคม หรือชุมชนนั้น และเป็นเสมือนเอกลักษณ์หรือตราประจำสังคม

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน คือสิ่งที่สังคมร่วมกันสร้างขึ้น เป็นหนึ่งในสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์พึงสร้างขึ้น โดยวัฒนธรรมนั้นอาจเป็นทั้งเชิงวัตถุ ที่สามารถมองเห็น และจับต้องได้ และวัฒนธรรมที่เป็นเชิงอวัตถุ อันเป็นสิ่งที่มนุษย์จับต้องไม่ได้ เช่น ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ระเบียบกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมประเพณีที่ชุมชนได้มีการสร้าง สะสมและสืบทอด กันมา โดยมีลักษณะเป็นองค์รวมและเป็นพลวัต โดยวัฒนธรรมในแต่ละมิติ แต่ละส่วนจะเชื่อมโยงภายในระหว่างกันและกับระบบภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออก และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและเวลา

เวธกา เสวครบุรี (2554) อ้างถึงใน พวงเพชร สุรัตนวิกุล (2542, หน้า 50-51) กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม หมายความว่า เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน หรือตั้งแต่เกิดจนตาย วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร ฉะนั้น กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด การทำงาน การเล่น การติดต่อสัมพันธ์กัน ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น สังคมหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง ๆ อาจจะมีวิถีการดำเนินชีวิตเป็นลักษณะเฉพาะของสังคม ที่เป็นเสมือนเอกลักษณ์หรือตราประจำสังคม

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมชุมชน คือ สิ่งที่ทุกคนในชุมชนต่างสำนึกร่วมกัน มีความยินยอมพร้อมใจปฏิบัติร่วมกัน หรือไปในทิศทางเดียวกัน มีลักษณะเป็นองค์รวม (holistic) และเป็นพลวัต (dynamic) เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน ตลอดจนรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา และศาสนา มีทั้ง 2 ลักษณะ กล่าวคือ ทั้งที่รูปธรรม และที่เป็นนามธรรม อันได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ระเบียบกฎเกณฑ์ กติกา ธรรมเนียมประเพณี พิธีการ แบบแผนความประพฤติ และการปฏิบัติ ทั้งที่ชุมชนได้มีการสร้าง สะสม และสืบทอด (ผลิตซ้ำ) มาเป็นระยะเวลายาวนาน หรือที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่คนในชุมชนมีการสำนึกร่วมกัน ยอมรับร่วมกัน และยึดถือปฏิบัติร่วมกันในทิศทางเดียวกัน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสร้างชนบทแห่งการทำงานร่วมกัน กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติของสังคม เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองที่ได้มีการรวมกลุ่มและมีปฏิบัติการร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสนับสนุนและสร้างกองทุนเพื่อการคุ้มครองพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่ชุมชนของตน เพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชน

การแสวงหาและการสร้างความหมาย “การเมืองใหม่” ที่ไม่ใช่การเมืองของรัฐและการเมืองระบบตัวแทน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมมีมาช้านานแล้ว โดยก่อนหน้านี้จะใช้คำว่า “การเมืองของประชาชน” ในความหมายการเคลื่อนไหวของประชาชนของภาคีรัฐและนอกกติกาของรัฐบาลเผด็จการระบอบปฏิวัติรัฐประหาร โดยในห้วงนั้นมีการใช้คำนิยามหลาย ๆ นิยาม เป็นต้นว่า “มติของประชาชน” “ขบวนการของประชาชน” “แนวทางของประชาชน”

“ขบวนการมวลชน” และท้ายที่สุดคือการเป็นการเมืองภาคประชาชน ในความหมายว่าเป็นการเคลื่อนไหวของประชาชนในวงกว้างโดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะเรียกร้องสิทธิของประชาชนเอง โดยเปิดทางให้ประชาชนคนสามัญในระดับล่างได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นแทนที่การผูกขาดของหมู่ชนชั้นนำ

นายศรีธัญ หมั่นทรัพย์ (2550) ได้ให้ความหมายคำว่า “การเมืองภาคประชาชน” (People’s politics) ว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ที่มุ่งเคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกในประเด็นผลประโยชน์ร่วมของมนุษยชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อมโลก สภาพทุนโลก เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการเมืองภาคพลเมืองในรูปแบบใด การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม (civil society movement) หรือภาค พลเมืองดังกล่าวมีองค์ประกอบสำคัญคือ พลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (common good) เป็นพลังสำคัญ

นายแพทย์ประเวศ วะสี (2539) ได้ให้ความหมายคำว่า “การเมืองภาคประชาชน หรือการเมืองภาคพลเมือง” ไว้ว่า พลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนาและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

นายเสกสรร ประเสริฐกุล (2547) ได้ให้นิยามคำว่า “การเมืองภาคประชาชน” ว่าหมายถึง การเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชนเพื่อลดฐานการครอบงำของรัฐ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนเพื่อใช้ดูแลชีวิตของตนเองโดยตรง

กล่าวโดยสรุป การเมืองภาคประชาชน หมายถึง การเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชน มีบทบาทและเข้าใจถึงอำนาจโดยตรงในการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะต่างๆ และการเข้าถึงอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะโดยไม่ต้องผ่านการเมืองประชาธิปไตยแบบตัวแทน เพื่อลดฐานการครอบงำของรัฐ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนเพื่อใช้ดูแลชีวิตของตนเองโดยตรง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชน ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างขององค์กรชุมชน ในรูปแบบการปฏิสัมพันธ์กับหน่วยต่าง ๆ ในรูปแบบต่างๆ ที่มุ่งหวังเพื่อการรวมพลังอำนาจที่จะนำไปสู่การการแสดงออกซึ่งความต้องการ เช่นการต่อรองอำนาจรัฐและทุนที่มุ่งแสวงหาความสมดุลลงตัวในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม โดยการลดระดับการปกครองโดยรัฐลง (less government) และให้ชุมชนสามารถจัดการ ดูแล และแก้ปัญหาของตนเองได้มากขึ้น

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยทางตรง

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยได้รับการถูกเถียงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะหลังจากการเกิดรัฐสมัยใหม่ ทั้งในเรื่องของรูปแบบประชาธิปไตย ประเภทของประชาธิปไตย ความเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตย และกระบวนการสร้างประชาธิปไตย ในประเด็นประเภทรูปแบบของประชาธิปไตยนั้น โดยทั่วไปรับรู้และเข้าใจกันว่าประชาธิปไตยมี 2 รูปแบบคือ ประชาธิปไตยทางตรงและประชาธิปไตยแบบตัวแทน

ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) หรือที่เรียกกันว่า ประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (Pure Democracy) คือ รูปแบบของรัฐที่ให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองได้โดยตรง รวมไปถึงการร่างกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล

Rousseau (รูซโซ) อ้างถึงใน ส. ศิวรักษ์ (2519, หน้า 166) กล่าวถึงประชาธิปไตยทางตรงว่า ประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการบัญญัติกฎหมาย อันเป็นการเจตจำนงร่วมกัน โดยมีหัวใจสำคัญของกลไกเครื่องมือของประชาธิปไตยทางตรง 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การพัฒนาเครื่องมือประชาธิปไตยเพื่อให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้ตัดสินใจโดยตรงในการริเริ่มกฎหมายนโยบายสาธารณะที่สำคัญ ๆ รวมทั้งการลงมติตัดสินใจสาธารณะดังกล่าวผ่านการลงประชามติ เช่น การลงประชามติรับหรือไม่รับรัฐธรรมนูญฉบับ หรือบทบัญญัติให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนย้ายถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยของรัฐเป็นต้น และ 2) การมุ่งสร้างการจัดการชีวิตสาธารณะของประชาชนโดยตรงซึ่งเกิดจากประสบการณ์และบทเรียนของขบวนการทางสังคมสังคมต่าง ๆ ที่ให้ความสนใจกับการสร้างและสถาปนาประชาธิปไตยทางตรงผ่านการเอาคืน (Reclaim) อำนาจในการบริหารจัดการชีวิตสาธารณะจากรัฐที่มอบผ่านตัวแทนกลับคืนมาเพื่อจัดการโดยประชาชนเอง ซึ่งมาจากประสบการณ์ของขบวนการทางสังคม ซึ่งกลไกเครื่องมือดังกล่าวนี้มีความแตกต่างไปจากรูปแบบแรก เพราะเน้นที่การถ่ายโอนอำนาจรัฐเพื่อเอาคืนมาให้ประชาชนมีความเป็นอิสระ (Autonomy) ในการจัดการชีวิตสาธารณะกันเอง แทนที่จะมอบให้ตัวแทนผ่านการเลือกตั้งภายใต้ประชาธิปไตยแบบตัวแทน

กล่าวโดยสรุป ประชาธิปไตยทางตรง เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการปกครองในระบบประชาธิปไตยแบบดั้งเดิม หรือสมัยโบราณ โดยประชาชนมีหน้าที่ตัดสินใจในการออกกฎหมายรวมทั้งนโยบายต่าง ๆ โดยตรง หากกล่าวถึงนัยปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยทางตรงหมายถึง การแสดงออกถึงความต้องการ การยื่นหยัดเพื่อแสดงออกถึงข้อเรียกร้อง หรือแม้กระทั่งความพยายามในการสร้างแนวปฏิบัติเพื่อที่จะปกป้องทรัพยากรภายในชุมชนของตน

โดยประชาธิปไตยทางตรงสามารถแบ่งรูปแบบได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ

โดยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยทางตรง ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างขององค์กรชุมชน ในรูปแบบการเพิ่มการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน กล่าวคือ การที่ทุกคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงผ่านองค์กรชุมชน ในการยื่นหยัดเพื่อแสดงออกถึงข้อเรียกร้อง หรือความพยายามในการสร้างแนวปฏิบัติ เพื่อที่จะปกป้องทรัพยากรภายในชุมชนของตน หรือการที่ทุกคนในชุมชนสามารถใช้อำนาจอธิปไตยโดยตรงในการพิจารณาตัดสินกิจการสาธารณะด้วยตนเอง แทนการมอบอำนาจให้ผู้อื่นไปทำหน้าที่แทน

2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของกิจกรรมการพัฒนา โดยหากกิจกรรมพัฒนาใดแม้จะมีประโยชน์มาก แต่หากประชาชนไม่มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและได้ร่วมลงมือปฏิบัติด้วยตนเองแล้ว กิจกรรมนั้น ๆ ก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ถ้าหากประชาชนได้มีความรู้ มีความเข้าใจ และสามารถคาดที่จะหวังว่าผลประโยชน์ที่จะเกิดในภายหน้าเป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนที่ตนดำรงอยู่อาศัย จะส่งผลให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหานั้น พร้อมทั้งตื่นตระหนกทางแก้ไขเพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลง จนก่อให้เกิดการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนและพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีนักวิชาการหลายคนที่ให้ความสนใจและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ดังนี้

วรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์ (2540, หน้า 12) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าหมายถึงกระบวนการที่ให้คนหรือกลุ่มคนที่มีเห็นพ้องต้องกันสามารถเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีความรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งการร่วมกันคิด ร่วมกันลงมือปฏิบัติ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมในการติดตามประเมินผล

กลุ่มสังคมศาสตร์สาธารณสุข (2525, หน้า21) อ้างถึงใน ชนิษฐา ศรีนนท์ (2544) ได้ให้ความหมายถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าเป็นการสร้างประชาธิปไตย คือ การคืนอำนาจแห่งการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน โดยในกระบวนการนี้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดการวางแผน และการดำเนินการในเรื่องทั้งปวง ที่จะส่งผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ที่จะเกิดขึ้นต่ออนาคตของพวกเขา

เสน่ห์ จามริก (2557) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ไม่ได้เพียงเป็นการดึงประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แต่หมายถึงต้องให้ชุมชนมีกิจกรรมและวิธีการดำเนินการของเขาเองในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลมีแนวคิดหรือจุดมุ่งหมายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เข้ามาดำเนินการร่วมกันให้แล้วเสร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดแล้วรับผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ดังนั้น เพื่อให้จะให้การศึกษาวิจัยครอบคลุมและสัมฤทธิ์ผลในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างพลังประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อต่อรองอำนาจรัฐและทุน จึงต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยจะศึกษาถึงการเข้ามามีส่วนร่วม การเป็นผู้สร้างสรรคกิจกรรม การไว้วางใจซึ่งกันและกัน การตระหนักร่วมในปัญหา ตลอดจนการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งภายในและภายนอกองค์กร

2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิชุมชน

“สิทธิ” เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาด้วยการต่อสู้กับธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน “สิทธิชุมชน” จึงเกิดขึ้นได้ด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการต่อยกกับองค์กรต่าง ๆ และด้วยการเรียกร้องต่อสู้กับอำนาจ “สิทธิชุมชน” ไม่อาจมีขึ้นได้ถ้าไม่มีผู้คนและชุมชนที่ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของชุมชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ไม่ว่าจะชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม” นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนไว้ดังนี้

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2536) อธิบายความหมายของสิทธิชุมชน ว่าเป็นสิทธิที่ชุมชนจะสามารถจัดการใช้ประโยชน์และมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสังคมไทย โดยแสดงออกมาทางจารีตประเพณีที่สืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ ในรูปขององค์กรเหมือนฝ่าย หรือองค์กรป่าชุมชน เป็นต้น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) อธิบายเพิ่มเติมว่า สิทธิชุมชนเป็นเสมือนคุณค่าที่ยอมรับสิทธิของกลุ่มชนใด ๆ ก็ตามในสังคมว่าจะไม่ถูกกีดกันออกไปจากการมีส่วนร่วมในอำนาจต่างๆ

ของสังคมอย่างไม่เป็นธรรมนั้นก็คือการเคารพในการปฏิบัติต่อทุกกลุ่มชนอย่างเท่าเทียมและเมื่อเกิดกรณีของการกีดกันกลุ่มชนใดขึ้นกลุ่มชนนั้น ก็จะต่อสู้เพื่อให้สิทธิแก่กลุ่มของตนที่ถูกกีดกันได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดสถานภาพตนเอง แทนที่จะให้ผู้อื่นมากำหนดให้

เลิศชาย ศิริชัย (2546) มองในลักษณะเดียวกันว่า สิทธิชุมชน เป็นกระบวนการของการให้ความหมายการสร้างสรรค้ภูมิปัญญาของชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบน พื้นฐานของการให้สมาชิกของชุมชนที่ใช้ทรัพยากรร่วมกันมีโอกาสและสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียม พร้อมกันนั้นก็ยังสามารถร่วมกันรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศไว้ได้

เสกสรรค์ประเสริฐกุล (2554) อ้างถึงใน กนกวรรณ วงศ์ กวี (2550) กล่าวถึงสิทธิชุมชนว่า “ผู้ยากไร้ทั้งหลายไม่ได้ต้องการดำรงตำแหน่งสาธารณะ ไม่ได้ต้องการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาชิงอำนาจในรัฐสภา หากต้องการสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิในการพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสิทธิอื่น ๆ อัน เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตอยู่โดยไม่ถูกรุกล้ำล่วงเกิน เกี่ยวข้องกับความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนของตน”

กล่าวโดยสรุป สิทธิชุมชน หรือ Community Rights หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีขอบเขตเป็นชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือหลายชุมชน หรือหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มคนในชนบทเท่านั้น แต่หมายรวมถึงกลุ่มคนในเมืองด้วย โดยกลุ่มคนเหล่านี้ความสัมพันธ์ทางสังคม มีวัฒนธรรมร่วมกัน มีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรร่วมกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยกลุ่มคนนั้นมีอำนาจอันชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมายที่ประเพณีหรือข้อตกลงที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยึดถือร่วมกันในการบริหารจัดการ การพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป โดยสามารถต่อสู้เพื่อหลุดพ้นและไม่ถูกรุกล้ำล่วงเกินจากกลไกของรัฐที่เข้ามาแทรกแซง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสิทธิชุมชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากร การสอดส่อง ตรวจสอบและประเมินผล กลไกรัฐที่เข้ามาแทรกแซง เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ที่ได้รวมกลุ่มเป็นทางการและมีปฏิบัติการร่วมอย่างเป็นรูปธรรมโดยได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองเพื่อสนับสนุนและสร้างกองทุนเพื่อการคุ้มครองป่าชุ่มน้ำที่ครอบคลุมพื้นที่ 3,018 ไร่ พื้นที่ป่าชุ่มน้ำที่ถือว่าเป็นรากฐานการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของพวกเขา

2.7 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องประชาสังคม

ประชาสังคม อาจหมายถึง การรวมตัวพบปะของคนหลากหลาย ซึ่งไม่ใช่เฉพาะคนที่รู้จักคุ้นเคยเพียงกลุ่มเดียว แต่รวมถึงคนแปลกหน้าที่สนใจในประเด็นส่วนรวม (สาธารณะ) ประเด็นใดประเด็นหนึ่งร่วมกัน เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ไม่ใช่การรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สถานที่รวมตัวพบปะเรียกว่า เวทีประชาคม ซึ่งมีลักษณะพหุภาคีเป็นสำคัญ

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (2555) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม ว่าเกิดขึ้นจากสภาพปัญหาของสังคม จากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายและทิศทางของการพัฒนา รวมทั้งกิจกรรมสาธารณะอื่น ๆ ที่ในอดีตมักจะถูกครอบงำหรือถูกชี้นำจากภาครัฐ แนวคิดนี้จึงเป็นการปฏิเสธอำนาจรัฐซึ่งมีบทบาทอย่างมากมาต่อการตัดสินใจในกิจกรรมทางสังคม รวมทั้งปฏิเสธลัทธิปัจเจกชนที่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน สาระสำคัญของแนวคิดนี้ ก็คือ การรวมกลุ่มของปัจเจกชนโดยมองว่า ประชาสังคมเป็นโครงสร้างทางสังคมที่อยู่กึ่งกลางระหว่างรัฐและปัจเจกชนที่เรียกว่า Mediating Structure

Diamond (1996) ได้อธิบายถึงแนวคิดประชาสังคมว่า ประชาสังคมคืออาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นจากชีวิตทางสังคมโดยลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากภาครัฐ โดยอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม ดังนั้นคำว่าประชาสังคมจึงมีความแตกต่างจากคำว่า “สังคม” (society) เพราะเป็นพื้นที่ของพลเมืองที่จะร่วมกันกระทำการบางอย่างในพื้นที่สาธารณะ (public sphere) โดยมีประชาสังคมเป็นพื้นที่ตรงกลาง (intermediary entity) ระหว่างพื้นที่ของภาคเอกชนและภาครัฐ หรืออาจเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาครัฐกิจเอกชนและภาครัฐ ด้วยเหตุนี้ประชาสังคมจึงไม่ได้เป็นเพียงความพยายามในการจำกัดอำนาจของภาครัฐ แต่อาจเป็นพื้นที่สำหรับให้ความชอบธรรมแก่ภาครัฐก็ได้ หากภาครัฐนั้นได้กระทำการอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม

ประเวศ วะสี (2539) กล่าวว่า ประชาสังคม หมายถึง “การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ของงานร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน อิงอาศัยความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการ และปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างโดยมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม”

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2543) ได้ให้ความหมายของ “ประชาสังคม” ว่าเป็น “อารยะสังคม” ที่ครอบคลุมทุกชนชั้นของสังคม มุ่งเน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืน ในภาคประชาสังคมมากกว่าการดูที่ความแตกต่างหรือความแตกแยกภายใน กล่าวคือ “ประชาสังคม” โดยนัยยะนี้มีได้หมายถึงแค่ความเป็นชุมชนที่เป็นสังคมชนบทเท่านั้น แต่หมายรวม

ไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแบบเครือญาติหรือเป็นแบบคຸ່ນหน้า แต่เป็นความผูกพันกันของผู้คนที่หลากหลายบนฐานของความร่วมมือกัน มีการแสวงหาการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง

ชัชยนต์ ประดิษฐศิลป์ (2555) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของประชาคม ที่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการวัดความเข้มแข็งของประชาสังคม ประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้

1. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร กล่าวคือ ประชาสังคมต้องการพื้นที่สาธารณะและโอกาสที่จะพบปะ ซึ่งสถานที่ดังกล่าวมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อเกิดเจตจำนงทางการเมือง (Political Will) เพื่อที่จะสร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชน โดยประชาสังคมจะเข้มแข็งหรือไม่ สามารถที่จะตรวจสอบได้จากพื้นที่สาธารณะ (Public Space) และองค์รวมของพื้นที่สาธารณะอันเป็นโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastructure) ของชุมชน

2. กระบวนการสำคัญของชุมชน สามารถวัดได้ด้วยกระบวนการตัดสินใจภายในชุมชนในเรื่องสาธารณะ และสิ่งหนึ่งที่จะต้องเกิดก่อนกระบวนการตัดสินใจสาธารณะคือ “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” ก็เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจในเพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสม การเรียนรู้ของชุมชนจึงจะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชน การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน เพราะชุมชนที่เข้มแข็งคือชุมชนแห่งการเรียนรู้นั่นเอง

3. ภาวะการนำและผู้นำชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งมักจะอยู่ในวิถีทางที่ผู้นำสามารถสัมพันธ์กับคนอื่น และนอกจากความเป็นผู้นำที่โดดเด่นหรือผู้กระทำคนสำคัญของชุมชนแล้วชุมชนที่เข้มแข็งจำเป็นที่จะต้องมีความสามารถที่จะคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ด้วย

4. กรอบแนวคิดหรือภาพที่อยู่ในหัวของคนในชุมชน โดยเฉพาะกรอบแนวคิดในการแก้ปัญหาและการมองความเป็นไปของสรรพสิ่ง จะต้องเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาคสาธารณะและการทำงานเพื่อส่วนรวม

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ความสัมพันธ์กันในแนวระนาบ (เท่าเทียม) จะนำไปสู่เมืองที่มีระบบการปกครองที่ดีและก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่มั่นคง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งมักก่อให้เกิดการปกครองแบบ “มาเฟีย” และทำให้เศรษฐกิจของเมืองล้าหลัง โดยสถาบันและคนจะต้องมีความสัมพันธ์กันทุกกลุ่ม ทั้งกลุ่มธุรกิจ กลุ่มองค์กรประชาชน โรงเรียนและองค์กรชุมชน

6. สำนึกความเป็นชุมชนและชนบแห่งการแบ่งปัน สังคมแห่งความเป็นชุมชนนั้น ไม่ได้เริ่มด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือเสียทีเดียว ในทางตรงกันข้ามธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือเป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นทีละเล็กทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน กล่าวคือ ประชาชนจำเป็นต้องร่วมมือกันทำงานเสียก่อน จึงจะสามารถสร้างชนบแห่งการทำงานร่วมกัน และในท้ายที่สุดจะค่อย ๆ เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่จะส่งผลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของประชาสังคมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ให้ความสำคัญกับมิติทางโครงสร้าง มิติด้านการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม และการพัฒนาศักยภาพภายในตนเองของผู้คนและชุมชน โดยแสดงออกผ่านรูปธรรม การคิด วิเคราะห์ การตัดสินใจ การลงมือกระทำ การร่วมกันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของมิติต่าง ๆ นั่นคือ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะต่าง ๆ ทั้งแง่พื้นที่ด้านกายภาพ การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร มีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีที่เอื้อให้ก่อเกิดความเป็นชุมชน การมีจิตสำนึกสาธารณะจนก่อเกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ตลอดจนร่วมกันลงมือกระทำของคนในชุมชนนั้น โดยองค์ประกอบในแต่ละด้าน แต่ละมิติ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมล้วนแต่มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกัน และองค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานั้นหาได้หยุดนิ่งตายตัวไม่ หากแต่ดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่เชื่อมโยงถึงกันทุกระดับ

กล่าวโดยสรุป ประชาสังคม หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง เห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์และมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม เป็นกระบวนการของประชาชนในการสร้างพื้นที่การเมืองสาธารณะของตนเอง โดยเป็นอิสระจากรัฐและทุน ไม่ตกอยู่ภายใต้พื้นที่การเมืองของรัฐและทุน

ดังนั้น เพื่อให้จะให้การศึกษาวิจัยครอบคลุมและสัมฤทธิ์ผลในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาสังคม อาทิเช่น การสร้างสัมพันธ์ภายในองค์กรชุมชน การสร้างหลักนำการปฏิบัติของชุมชน การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งองค์กรชุมชน จึงต้องให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชน โดยจะศึกษาถึงโครงสร้างพื้นฐาน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน กรอบแนวคิดหรือหลักนำปฏิบัติของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและสถาบัน และสำนึกความเป็นชุมชนและชนบแห่งการแบ่งปัน เป็นต้น

2.8 ทฤษฎีและทฤษฎีเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory)

องค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องมีทรัพยากรสนับสนุนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายได้ โดยผู้ที่เป็นเจ้าของและครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมก็คือปัจเจกบุคคลและกลุ่มองค์กรต่างๆในสังคมซึ่งแบ่งออกได้ในหลายมิติ

ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552, หน้า 7) กล่าวว่า ทฤษฎีการระดมทรัพยากร เป็นทฤษฎีหนึ่งในการวิเคราะห์การเมืองของขบวนการทางสังคมที่นักสังคมศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1970 ในสังคมตะวันตกได้มีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมอย่างกว้างขวาง เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิความเป็นพลเมืองในสหรัฐอเมริกา ขบวนการต่อสู้เพื่อสันติภาพ ฯลฯ จุดสำคัญที่ทำให้กรอบการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมถูกพัฒนาขึ้นมา เพราะนักสังคมศาสตร์และนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่พยายามสร้างทฤษฎีเพื่อมาอธิบายปฏิบัติการทางสังคมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้ความสนใจต่อปัญหาในการระดมมวลชนด้วยการเลือกใช้ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพและเงื่อนไขปัจจัยด้านที่เกี่ยวข้องความสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการทางสังคม โดยเรียกทฤษฎีการวิเคราะห์ใหม่นี้ว่า “ทฤษฎีการระดมทรัพยากร” (Resource Mobilization Theory) โดยกล่าวว่างค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องมีทรัพยากรสนับสนุนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายได้ โดยผู้ที่เป็นเจ้าของและครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมก็คือปัจเจกบุคคล และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคม

John McCarthy, Mayer Zald (1977) เผยแพร่เอกสารสำคัญที่สรุปแนวคิดทฤษฎีการระดมทรัพยากรในเอกสารของพวกเขา McCarthy และ Zald เริ่มต้นด้วยการสรุปคำศัพท์สำหรับทฤษฎีของพวกเขา: องค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม (SMO) เป็นกลุ่มที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอุตสาหกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม (SMI) เป็นชุดขององค์กรที่สนับสนุนสาเหตุที่คล้ายคลึงกัน ตัวอย่างเช่น แอมเนสตี้อินเตอร์เนชันแนล และฮิวแมนไรท์วอตช์ ต่างก็เป็น SMO ภายในองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนขนาดใหญ่ของ SMO โดย SMO มองหาสมัครพรรคพวก หรือผู้ที่สนับสนุนเป้าหมายของการเคลื่อนไหว และองค์ประกอบหรือผู้ที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนสังคมการเคลื่อนไหว เช่น การเป็นอาสาสมัครหรือบริจาคเงิน McCarthy และ Zald ยังตั้งความแตกต่างระหว่างคนที่ยื่นหยัดเพื่อรับผลประโยชน์โดยตรงจากสาเหตุ ไม่ว่าจะพวกเขาจะสนับสนุนสาเหตุนั้นจริงหรือไม่ และคนที่ไม่ได้

กล่าวโดยสรุป การระดมทรัพยากร คือการศึกษาถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สามารถระบุได้ว่าความสำเร็จของการเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นอยู่กับทรัพยากร (เวลาเงิน ทักษะ ฯลฯ)

และความสามารถในการใช้ ที่มุ่งเน้นไปที่ตัวแปรที่เป็นสังคมวิทยามากกว่าทางจิตวิทยา เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีเหตุผลและมีการขับเคลื่อนอย่างเป็นระเบียบ โดยมีทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคมได้แก่ ทรัพยากรวัสดุ, ทรัพยากรมนุษย์, ทรัพยากรทางสังคมหรือองค์กร, ทรัพยากรทางวัฒนธรรม, และทรัพยากรทางศีลธรรม

จากแนวคิดและทฤษฎีในข้างต้นสามารถนำองค์ความรู้มาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของชุมชน โครงสร้างและกระบวนการในการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน โดยนำแนวคิดและทฤษฎีในแต่ละด้านมาเป็นหลักในการสร้างกรอบการแนวคิดประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประเด็นโครงสร้างองค์กรประชาสังคม ผู้ศึกษามุ่งศึกษาถึงความเป็นชุมชนของสังคมนบทโดยศึกษาถึงความผูกพันของผู้คนที่หลากหลายมีต่อกัน บนพื้นฐานแห่งความร่วมมือกัน เจตนาแสวงหาการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกในความเป็นพลเมือง คือการที่ชุมชนกระทำตนเป็นผู้สร้างสรรค์กิจกรรมการพัฒนา การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่นเดียวกันกับแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชน ประชาธิปไตยทางตรง ที่มุ่งศึกษาถึงลักษณะสมาชิก ความสัมพันธ์กันทั้งภายในและภายนอกองค์กรที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม

ประเด็นกระบวนการสร้างประชาสังคม ผู้ศึกษามุ่งศึกษาถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ชุมชน ที่เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และสามารถบ่งบอกถึงวิถีชีวิตชุมชน โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ศึกษาถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนประชาสังคม เช่น กระบวนการสร้างความเข้าใจ สร้างการรับรู้ภายในชุมชน กระบวนการสร้างชนบแห่งการทำงานร่วมกัน กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดเกี่ยวกับการระดมทรัพยากร ในการศึกษากระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากรในชุมชน

ประเด็นบทบาทของชุมชนในพื้นที่ในการใช้กลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน โดยศึกษาถึงบทบาทที่สำคัญที่ชุมชนแสดงออกในการสร้างกลยุทธ์เพื่อการต่อรองอำนาจ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาสังคมและแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิชุมชน ในการศึกษาถึงบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ, บทบาทการติดตามเฝ้าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่, และบทบาทการเปียดแย้งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เป็นต้น

2.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อต่อรองอำนาจรัฐและทุนกรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้มีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบประเด็นในการศึกษา ดังนี้

มิ่งขวัญ คงเจริญ, อาชัญญา รัตนอุบล (2554) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบการเสริมสร้างคามยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี 9 องค์ประกอบ คือ 1. การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมของชุมชน การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนิน กิจกรรมต่าง ๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ระบบการเรียนรู้ โดยมี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคความยุติธรรม ในการจัดการของชุมชน และ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตร่วมกัน 2. การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับบุคคล คือ การแสดงออกกระตือรือร้นขององค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบ ภายในบุคคล องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบด้านพฤติกรรม และ การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนใน ระดับชุมชน โดยมี องค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมเป็นสำคัญ 3. รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ของสังคมไทย มี 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบของชุมชนเมือง และรูปแบบของชุมชนชนบท ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกันแต่มีความแตกต่างกันในบางประเด็น 4. รูปแบบการเสริมสร้างคามยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งในชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายและวางแผน การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ความเข้าใจ การบันทึกการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คณะกรรมการ/คณะบุคคลหรือแกนนำในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน การติดตามผลการดำเนินงาน และการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกหรือกลุ่มชุมชนอื่น ๆ

ธีรนนท์ ประเสริฐกุลเทพ (2562) ได้ศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อต้านและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี GMOs ในเกษตรกรรมไทย ผลการศึกษาพบว่า มูลเหตุและแรงจูงใจที่สำคัญของขบวนการต่อต้านคือ ความกังวลในผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้

เทคโนโลยี GMOs 2) ลักษณะและรูปแบบการเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่ายมีความคล้ายคลึงกัน จำแนกได้เป็น 3 รูปแบบคือ (1) การเคลื่อนไหว (2) การเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันกฎหมาย (3) การฟ้องร้องต่อศาล ในประเทศไทยมีเพียงฝ่ายต่อต้าน GMOs ฟ้องร้องเจ้าหน้าที่รัฐ 3) ปัญหาอุปสรรคซึ่งทั้งสองฝ่ายเห็นตรงกันคือ (1) สาธารณชนขาดความรู้ความเข้าใจใน เทคโนโลยี GMOs (2) การยึดมั่นในวิถีเกษตรที่ขัดแย้งกัน (3) ความขัดแย้งกันในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่ ยากจะ ยอมกันได้ ภาครัฐจึงควรตัดสินใจโดยยึดหลักผลประโยชน์ของประเทศชาติโดยรวมเป็น สำคัญ

ชุมแพ แสนยะบุตร, ศุภวัฒน์กร วงศ์ธนวุธ (2560) ได้ศึกษา การสร้างความเข้มแข็ง ให้กับชุมชนและภาคประชาชนต่อการทุจริตขององค์กรชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนใน เขตเทศบาลตำบลกลางหมื่น อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการและวิธีการในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดจากการประกาศเจตนารมณ์ ของสมาชิกชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทุจริตในพื้นที่ของตน ซึ่งมีการเข้าร่วมในรูปแบบจิตอาสาจนเกิดเป็นองค์กรชุมชนเพื่อต่อต้านการทุจริต ทั้งนี้ปัจจัยหลักของความสำเร็จที่ทำให้เกิดการ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อต่อต้านการทุจริตในเขตเทศบาลตำบลกลางหมื่น ประกอบด้วย 1) ศักยภาพ นโยบายของผู้นำ กลไกการตรวจสอบ และการสนองตอบความต้องการของประชาชน และ 2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและภาคประชาชนต่อการ ทุจริต ประกอบด้วย สมาชิกในชุมชนพึงตระหนักรู้บทบาทหน้าที่ของตน ถือปฏิบัติอย่าง เต็มกำลังความสามารถ เน้นการสร้างความสามัคคี และแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง หากจะนำ รูปแบบการดำเนินการนี้ไปใช้จำเป็นต้องทำความเข้าใจว่าจะสามารถนำตัวแบบนี้ไปใช้ได้ เหมาะสมตามสภาพพื้นที่ชุมชนของตนได้หรือไม่ เนื่องจากบริบทของแต่ละสถานที่ย่อมมี ความแตกต่างกัน

พระวิษพงษ์ อิศสุธรรมโม, ดร.จันทนา สุทธิจारी, เอกกมล สายจันทร์, ฐิติวุฒิ บุญยวงศ์ วิรัช (2553) ได้ศึกษา ความเข้มแข็งของประชาสังคมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนเทศบาลตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มประชาสังคมในพื้นที่เทศบาล ตำบลเกาะคามีบทบาทที่ส่งผลต่อทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งมีความ สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคม แนวคิดการกระจายอำนาจแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพราะเป็นการพัฒนาชุมชนที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ที่สามารถรวมกลุ่มกันจนสร้างอำนาจต่อรองในการควบคุม นักการเมืองในพื้นที่ และสามารถร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการ

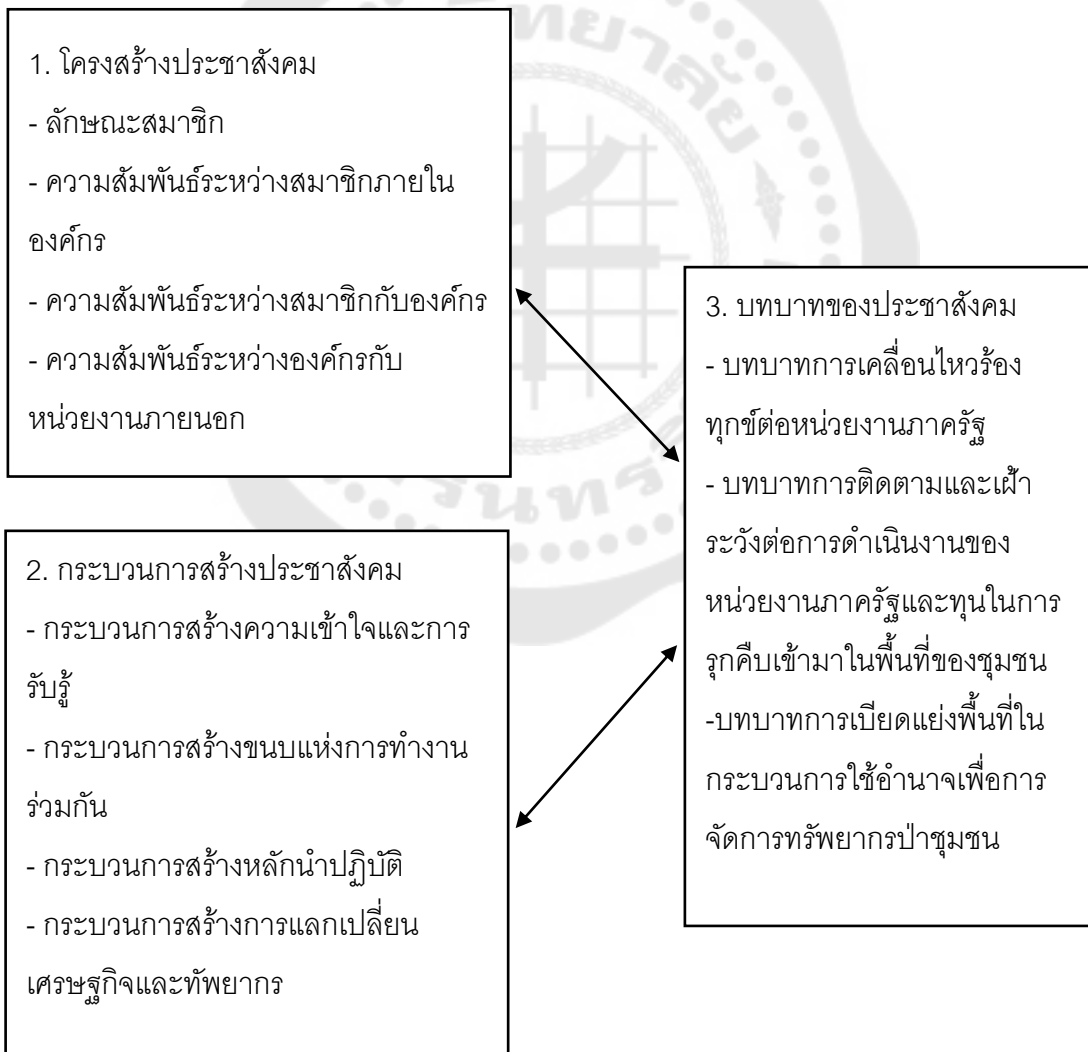
ทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นับเป็นก้าวสำคัญในการรับรองสิทธิชุมชนและการเมืองภาคประชาสังคมตามรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 มาตรา 66,67 และ 87 แต่สถานการณ์ทางกฎหมายในการรองรับการทำงานของกลุ่มประชาสังคมในพื้นที่ที่ยังมีข้อจำกัดหลายด้าน อันส่งผลต่อการกระจายอำนาจและถ่วงดุลตรวจสอบการเข้าสู่อำนาจ การใช้อำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมลดน้อยลงคือ 1.กลุ่มประชาสังคมในชุมชนไม่มีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือนิติบุคคลตามกฎหมาย จึงไม่มีอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนในการทำงาน จึงมีบทบาทแต่เพียงในฐานะ “ภารกิจ” 2.การที่ไม่มีกฎหมายรองรับการทำงานของกลุ่มประชาสังคมอย่างชัดเจนทำให้กลุ่มประชาสังคมในชุมชนขาดงบประมาณของตนเอง มีแต่เงินสนับสนุนตามโครงการที่เสนอขอเพียงครั้งคราว 3.ไม่มีกฎหมายหรือบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องในการรองรับพื้นที่สาธารณะทางการเมืองของกลุ่มประชาสังคมที่ชัดเจน

จากผลของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการรวมกลุ่มในรูปแบบของกลุ่มประชาสังคมได้มีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการและยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในชุมชนคือ

1. เกิดนโยบายที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชน
2. เกิดความร่วมมือระหว่างผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชน
3. เพื่อเป็นการแก้ไขข้อบกพร่องของระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนโดยเพิ่มอำนาจการตรวจสอบของประชาชนในพื้นที่ในรูปแบบกลุ่มประชาสังคม
4. เกิดการมีส่วนร่วมและความร่วมมือทางการเมืองภายในชุมชนมากขึ้น โดยทั้งนี้ผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มประชาสังคม - นักการเมืองภายใน ชุมชน- ข้าราชการส่วนภูมิภาคและข้าราชการส่วนท้องถิ่น

2.10 กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ จากการศึกษาค้นคว้าและประมวลประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของชุมชนในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน โครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ผู้ศึกษาใช้กรอบความคิดของโครงสร้างองค์กรประชาสังคม กระบวนการสร้างพลังประชาสังคม และบทบาทของชุมชนในการดำเนินกลยุทธ์การต่อรองอำนาจรัฐและทุน เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาถึงกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน เพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ดังแผนภาพกรอบแนวคิดที่แสดงดังต่อไปนี้

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีเป้าหมายหลักเพื่อทำความเข้าใจและถอดบทเรียนกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน โดยมุ่งศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน พร้อมกับศึกษาบทบาทและกลยุทธ์ที่องค์กรประชาสังคมของชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายใช้ในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน สำหรับการวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนและการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- 3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

จากการสำรวจข้อมูลความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำ-บุญเรือง พบว่ามีความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองเอง สถาบันการศึกษา – นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ส่งผลให้ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้นำชุมชน - ตัวแทนชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, ตัวแทนกลุ่ม องค์กร หรือสมาคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีเกณฑ์สำคัญในการคัดเลือกและกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูลคือ เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินการในการแสวงหาความร่วมมือ และเข้าร่วมประชาสังคมในครั้งนี้เป็นบุคคลที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของประชาสังคม หรือมีส่วนในการใช้กลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเป็นธำเนาะเพื่อปรับเปลี่ยนสมดุลอำนาจกับรัฐ และทุน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษามีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sample) ภายใต้อาณัติที่กล่าวมา จำนวน 20 คน ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

- นายกเทศมนตรีตำบลบุญเรือง 1 คน
- ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง 1 คน
- กำนันตำบลบุญเรือง 1 คน
- ผู้ใหญ่บ้านภายในตำบลบุญเรือง 3 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในปีที่

ศึกษา

- ประชาชนชาวบ้านประจำตำบลบุญเรือง 3 คน เลือกจากผู้ที่มีความรู้ และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน
- ตัวแทนชุมชน และคนในพื้นที่ 4 คน เลือกจากคนที่มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า และใช้สอยประโยชน์จากป่า
- สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มรภ. เชียงราย 1 คน
- มูลนิธิแม่น้ำเพื่อชีวิต 1 คน
- กลุ่มอนุรักษ์เชียงของ / โขงเสียนแม่น้ำของ 1 คน
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ 1 คน
- สถาบันปวงผญาพายว กองงานเลขาฯ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง 1 คน
- ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) 1 คน
- ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 1 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วยแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 แบบสังเกต ผู้วิจัยใช้แบบสังเกต (Observation Form) ในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อมโดยรวมของพื้นที่ในพื้นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และจะกระทำตนให้คนในชุมชนยอมรับว่าผู้สังเกตมีสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ซึ่งประกอบด้วยการสังเกต การซักถาม การจดบันทึก โดยผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตบริบทของชุมชนทั่วไป เช่น สภาพป่าไม้ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ การประชุมองค์กรชุมชน รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

3.2.2 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มหรือสมาคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสอบถามข้อมูลเชิงลึกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างขององค์กรชุมชน ได้แก่ ลักษณะสมาชิก จำนวนสมาชิก ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ความสัมพันธ์ของสมาชิกกับองค์กร และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับหน่วยงานภายนอก และกระบวนการในการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ได้แก่ กระบวนการสร้างการรับรู้และความเข้าใจของชุมชน กระบวนการสร้างชนบทแห่งการทำงานร่วมกัน กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติของชุมชน และกระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากร

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary research) การวิจัยครั้งนี้ในส่วนของ การวิจัยเอกสาร ประกอบด้วย

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการ ทฤษฎี ประชาสังคม ในประเด็นเกี่ยวกับฐานะและการก่อตั้งประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประชาสังคม กับรัฐ และทุน รวมถึงการประยุกต์ใช้ประชาสังคมในฐานะตัวแสดง และเป็นรูปแบบการรวมกลุ่มรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อนำมาอภิปรายถึงโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคม โดยชุมชน ตลอดจนบทบาทและกลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินงานของประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองต่อไป

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ ของรัฐบาลและหน่วยงานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ รายงานการศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ของบุคคล หรือกลุ่มจัดตั้งต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการรวมตัว การประสานร่วมมือ การจัดตั้งกลุ่ม การขยายกลุ่ม หรือการสร้างความร่วมมือข้ามกลุ่มของบรรดาบุคคล องค์กร หรือกลุ่มจัดตั้งอันเกิดขึ้นรอบ ๆ ประเด็นการใช้พื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง เพื่อนำมาประกอบการศึกษากระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน บทบาท และกลยุทธ์ของประชาสังคมที่ได้ใช้ต่อรองอำนาจกับรัฐและทุนต่อไป

3.3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field research) ผู้วิจัยใช้การวิจัยภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเพิ่มเติมขึ้น โดยกำหนดวิธีในการวิจัยสนามไว้ ประกอบด้วย 2 วิธี ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเจาะจงไปที่ผู้นำกลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงสร้างองค์กรชุมชนในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของสมาชิก เช่น สถานะทางสังคม บทบาททางสังคม เป็นต้น จำนวนสมาชิกหรือขนาดขององค์กร กระบวนการในการสร้างพลังประชาสังคม เช่น การดำเนินกิจกรรม การดำเนินกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ การสื่อสารกับชุมชน การประสานงานแนวร่วมหรือกลุ่มภาคีเครือข่าย การกระตุ้นความร่วมมือ เป็นต้น โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) คือผู้ที่มีลักษณะเป็นแกนนำกลุ่ม โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มผู้นำชุมชน และตัวแทนชุมชนในฐานะเจ้าของพื้นที่ ได้แก่ นายกเทศมนตรี ตำบลบุญเรือง, กำนันตำบลบุญเรือง, ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง, ประชาชนชาวบ้าน, ตัวแทนชุมชน / คนใช้ประโยชน์, และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง

- กลุ่มภาคีเครือข่ายในฐานะพันธมิตร ได้แก่ สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต, กลุ่มรักษ์เชียงของ / โสภะเนียนแม่น้ำของ, สถาบันปวงผลญาพยาว กองงานเลขาฯ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง, คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC),

2) การรวบรวมข้อมูลเชิงปรากฏการณ์ ด้วยการลงพื้นที่กิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนที่มีการจัดทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประมวลผลของข้อมูล ตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อแสวงหา ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุนกรณีศึกษา ชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และเพื่อศึกษาบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary research) ในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิจากการรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลและหน่วยงานปกครอง รายงานการศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชน และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง และใช้การวิจัยภาคสนาม (Field research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้นำหรือตัวแทนกลุ่มของแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง ในฐานะเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้มีส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบจากการรุกป่าพื้นที่ป่าชุมชนของภาครัฐและกลุ่มทุน จำนวน 20 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อแสวงหาข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการ ดังนี้

1. โครงสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง
2. กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง
3. บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์ป่าชุมชน รายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ข้อค้นพบประเด็นที่ 1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย : โครงสร้างประชาสังคม

จากการศึกษาโครงสร้างประชาสังคมโดยชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ผู้วิจัยได้นำเสนอ ข้อมูลเกี่ยวโครงสร้างประชาสังคม โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ สมาชิก โครงสร้าง ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงสมาชิก และวัตถุประสงค์ขององค์กร ดังต่อไปนี้

4.1.1 สมาชิก การศึกษาในเรื่องของ “สมาชิก”

ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาใน 2 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะของสมาชิก และจำนวนสมาชิก โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงได้แก่ ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชน-กลุ่มน้ำอิง” ผู้วิจัยอาศัยการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการสอบถามผ่านเครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้ข้อค้นพบดังนี้

1) ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง”

ในปีพุทธศักราช 2556 มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มีแผนการขยายวิทยาเขตในพื้นที่อำเภอ เชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยขอใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำในตำบลบุญเรือง โดยขอใช้ในพื้นที่เขตของหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 10 จำนวน 300 ไร่ โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ในขณะนั้นเห็นด้วยและให้ความร่วมมือกับ มหาวิทยาลัยแม่โจ้กับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ต่อมาในปีพุทธศักราช 2558 ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตามนโยบาย ของภาครัฐที่ต้องการให้มีเขตเศรษฐกิจพิเศษบริเวณชายแดน

วันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ตัวแทนบริษัทเมืองเงิน ทำหน้าที่เป็นบริษัทที่ปรึกษา ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ได้เข้าร่วมประชุมกับผู้นำชุมชน เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้รับทราบถึงข้อมูล การขอใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำในตำบลบุญเรือง โดยแบ่งเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ของหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 8 และพื้นที่สำหรับการจัดตั้งวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในพื้นที่ของหมู่ที่ 1 และ หมู่ที่ 2 รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 1,117 ไร่ และได้ทำการนัดหมายให้คนในชุมชนเข้าร่วมประชาคม และรับฟังข้อมูลจากตัวแทนบริษัทเมืองเงิน ในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2558

โดยหลังจากที่ชุมชนรับทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลการขอใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำ ของชุมชน จากเดิม 300 ไร่ เป็น 1,117 ไร่ และการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกที่มีความประสงค์ จะเปลี่ยนแปลงผืนป่าที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษามาอย่างยาวนานให้เป็นนิคมอุตสาหกรรม จึงเกิดกระบวนการปกป้องพื้นที่ของชุมชน โดยมีมติชุมชนที่จะร่วมกันปกป้องผืนป่า และในมติที่ ประชุมชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับการสร้างนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง การสื่อสาร ระหว่างคนในชุมชนและคนที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดให้รับทราบร่วมกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ภายในชุมชน รวมถึงแสวงหาความร่วมมือเพื่อการแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับผืนป่าของชุมชน

โดยมีการเสนอชื่อ นายนิวัต ร้อยแก้ว หรือครูตี เพราะเห็นว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทการทำงานในกรณีของการระเบิดแก่งการทำงานเกี่ยวกับเรื่องแม่น้ำโขงและเป็นบุคคลที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงของด้วย ชุมชนได้มีการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ นายนิวัต ร้อยแก้ว กลุ่มวิสาหกิจของมาให้คำปรึกษากับชุมชนในการขับเคลื่อนงานเพื่อการรักษาผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง

“ตอนแรกเรารู้จักผู้นำชุมชนจากที่เขาไปประชุมประจำอำเภอ เขาก็นำมาแจ้งให้กับที่หมู่บ้านบอกว่า ตอนนี้เขาขอใช้พื้นที่ป่าของเราเพื่อทำเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ชาวบ้านอย่างพวกเราไม่รู้เรื่อง ทีนี้พวกเรากรวมตัวกันเพื่อจะอนุรักษ์ป่า เราบอกว่าเราจะทำอย่างไร เพื่อจะไม่ให้เขาเอาป่าของเราไปเราก็กรวมตัวกัน เราก็มีแค่คนบ้านนอก ๆ พอตีมีเพื่อคนหนึ่งชื่อพ่อสุมิตรนี่แหละ เขาเป็นภารโรงมาก่อนเรารู้จักครูตีเขาเลยเชิญครูตีมาร่วมคุยกัน” (สัมภาษณ์: นายจรัญ ธรรมวงศ์ ปราชญ์ชาวบ้าน)

“กลุ่มอนุรักษ์เชียงของเขาก็ให้คณะกรรมการหมู่บ้านไปหาครูตีที่เชียงของไปขอคำแนะนำในการที่จะคัดค้านโครงการนี้ เพราะเห็นว่าครูตีก็ทำงานมีบทบาทเรื่องกรณีของการระเบิดแก่ง ทำงานเรื่องแม่น้ำโขง แล้วเขาก็อยู่ในพื้นที่เชียงของด้วย ครูตีก็น่าจะเป็นคนนอกคนแรกที่เข้าไปคุยกับชุมชน ก็เริ่มต้นที่ป่าช้าเนาะ เพราะว่ามันเป็นงานศพเริ่มต้นที่นั่น แล้วก็มาคุยกันต่อที่วัดเขาก็บอกว่าเขาจะสู้เพื่อปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำของเขาเอง” (สัมภาษณ์: สายันต์ ข้ามหนึ่ง สภาคมน้ำเพื่อชีวิต)

วันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2558 ได้มีการประชุมหารือร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและนายนิวัต ร้อยแก้ว หรือครูตีหลังจากร่วมงานศพของอุ้ยอรุณวงศ์ซึ่งได้จัดประชุมขึ้นที่ป่าช้าบ้านบุญเรือง โดยใช้ชื่อว่า “ยุทธการป่าช้า” โดยเนื้อหาการประชุมครั้งนั้นเกี่ยวเนื่องกับการเตรียมการก่อนการเข้าร่วมประชาคมวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2558 โดยเตรียมการเกี่ยวกับกระบวนการวิธีการเตรียมคนเข้าร่วม โดยการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้ประกอบในการคัดค้านพร้อมทั้งการประสานงานกับบุคคลภายนอก รวมถึงการแสดงเจตนาของชุมชนในการไม่เอานิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในวันสำคัญ ได้มีการลงมติชุมชนและมีการขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” พร้อมทั้งแจกเสื้อสีเขียวให้แก่สมาชิกของชุมชนได้สวมใส่

“ครูตีมาพูดคุยวันนั้นเรื่องการอนุรักษ์ป่า พอตีก็ขึ้นป้ายบอกว่า “บ้านบุญเรืองไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” “เอาเศรษฐกิจคืนไป เอาป่าคืนมา” อย่างนี้ พอตีทางอำเภอเขารู้เขาก็แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านเอาลง ผู้ใหญ่บ้านไม่เอาลง ชาวบ้านก็ไม่เอาลง เขาสั่งทหารมา ทหารพรานมาเอา (ปืน M-16 มาเต็มคันรถเลย เต็มหมู่บ้านนี้ เราก็ออกไปต่อสู้ออกไปยันกัน ยันไปยันมาบอกผมไม่เอาลงให้เจ้านายเอาลงเขาก็ไม่กล้าเอาลง” (สัมภาษณ์: นายจรัญ ธรรมวงศ์ ปราชญ์ชาวบ้าน)

“ดูหลานชาวบ้านที่อยู่ต่างจังหวัดนี้ก็เหมือนระดมทุนมาช่วยเราตั้งแต่เริ่มแรก อะเนาะ ก็ช่วยพ่อแม่พี่น้องอยู่ทางบ้านว่าเอาที่เกิดปัญหาป่าบ้านเราเป็นอย่างไรนะ เขาจะมาเอา พื้นที่ป่าก็เอา ก็ตั้งขึ้นมา มาต่อต้านกัน เราไม่มีความรุนแรงเลย แต่ทางภาครัฐพวกนายทุนเขามีอาวุธ เขาเอาทหารเอาอะไรมา ตอนที่เราขึ้นป้ายอะนะเขาไม่พอใจเขาก็ส่งทหารมาเลย มาสั่งให้เราปลดป้าย เราก็ไม่ปลด เราไม่ยอม แต่ถ้าเขาจะปลดเราก็จะขอถ่ายภาพเก็บไว้เป็นหลักฐาน เขาก็ไม่กล้า เราต่อสู้โดยไม่มีอาวุธไง สถิติปัญญาของชาวบ้านเราล้วน ๆ” (สัมภาษณ์: นางจันทร์แรม เรื่องวิสัย กลุ่มแม่หญิง)

วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2558 บริษัทเมืองเงิน ตัวแทนผู้จัดหาที่ดินและมหาวิทยาลัยแม่โจ้ นำโดยปลัดอาวุโส อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ลงพื้นที่ชุมชนบุญเรือง เพื่อกำหนดข้อมูลเรื่องรัฐบาลต้องการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำไปทำนิคมอุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย โดยเจตนากรณีในการประชุมในครั้งนี้ ก็เพื่อทำการประชาคมขอใช้พื้นที่ป่าบุญเรือง โดยประชาคมให้ยกเลิกกรรมสิทธิ์ที่ดิน จากหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) เพื่อให้เป็นพื้นที่ราชพัสดุ ให้เอกชนเช่าทำนิคมอุตสาหกรรมได้ ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” โดยคนบุญเรืองร่วมกันใส่เสื้อสีเขียวที่สกรีนข้อความ “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” เข้าร่วมเวทีประชาคม ทำให้ประชาคมไม่เป็นผลสำเร็จ จนทำให้มีการยกเลิกการประชาคมและมีการนัดหมายการทำประชาคมใหม่อีกครั้ง โดยหลังจากการประชาคมคนในชุมชนได้ร่วมกันขับเคลื่อน โดยเน้นการใช้ช่องทางสื่อสารออนไลน์ในการสื่อสาร ดังนี้ 1) มีการจัดทำเพจ Facebook โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อให้เกิดการสื่อสารภายใน (ปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 2,000 คน โดยเป็นคนในชุมชน 80% และบุคคลนอกชุมชน 20% เช่น สื่อ หน่วยงาน นักวิชาการ เป็นต้น) 2) จัดตั้งกลุ่มใน messages เพื่อปรึกษาในประเด็นสำคัญ 3) มีการสื่อสารผ่านทาง line app.

จากการรวมตัวของชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จนก่อให้เกิดการจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” พบว่าสมาชิกที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างความร่วมมือ เพื่อกำหนดโครงสร้างในการปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนั้น มีลักษณะเป็นกลุ่มคนของชุมชน ทั้งกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชน และกลุ่มที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ ล้วนมีส่วนร่วมในการสื่อสารและการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองร่วมกัน อาศัยความรักและสามัคคีของชุมชนโดยคนสามวัย ทั้งผู้อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน นักเรียน นักศึกษา มีกลุ่มผู้นำชุมชน (กำนัน - ผู้ใหญ่บ้าน) ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา

“ชุมชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมเขาเข้ามาร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก ต้องเรียกว่าจำนวนมากคือเป็นทั้งเครือข่ายใหญ่ทั้งหมู่บ้าน ทั้งเยาวชน ทั้งคนเฒ่าคนแก่ ทั้งตัววัยทำงานวัยกลางคนด้วย” (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง ตัวแทนสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพ)

โดยกลุ่มชุมชนที่เข้าร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนั้น เป็นชุมชนที่มีพื้นที่อาณาเขตของชุมชนติดกับผืนป่ามีขอบเขตและพื้นที่รับผิดชอบในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านบุญเรืองเหนือ, หมู่ที่ 2 บ้านบุญเรืองใต้, หมู่ที่ 5 บ้านต้นปล้อง, หมู่ที่ 8 บ้านต้นปล้องใต้, และหมู่ที่ 10 บ้านภูแก รวมจำนวนบ้านกว่า 1,454 หลังคาเรือน คิดเป็นจำนวนประชากร แบ่งเป็นเพศชาย 1,765 คน เพศหญิง 1,829 คน รวม 3,594 คน (ที่มาข้อมูล : สถิติประชากรและบ้านพื้นที่ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย สํารวจ : ระหว่างวันที่ 1 – 28 กุมภาพันธ์ 2563 ; เทศบาลตำบลบุญเรือง) ภายในชุมชนผู้คนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายทั้งเกษตรกร ช่างราชการ รวมถึงหน่วยงานเอกชนต่าง ๆ ส่งผลให้ในตัวชุมชนมีความหลากหลายในมุมมองความคิด วิธีการ และการตัดสินใจ

“คนในหมู่บ้านนั้นมีหลากหลายอาชีพแต่ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเกษตรกร ทำนาทำสวน แต่ว่าส่วนหนึ่งก็เป็นข้าราชการ ส่วนหนึ่งก็เป็นผู้นำท้องถิ่นแบบนี้ บ้านบุญเรืองลงตัวในเรื่องของมิติอะไรต่าง ๆ แล้วก็มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน” (สัมภาษณ์: สมเกียรติ เขื่อนเชียงสา อนุคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน)

นอกจากนี้ยังพบว่า นอกจากชุมชนจะมีการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มชุมชนขึ้นในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแล้วนั้น ชุมชนยังได้มีกลุ่มชุมชนที่ทำงานสนับสนุนการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองอีก 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มแม่หญิง และกลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยในแต่ละกลุ่มมีเป้าหมายและความรับผิดชอบที่ร่วมกันและแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มแม่บ้านหรือแม่หญิง ร่วมรับผิดชอบในเรื่องของผลิตผลจากป่าในส่วนของการอาหาร และบทบาทร่วมในการรักษาผืนป่าร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง กลุ่มผู้สูงอายุหรือกลุ่มโรงเรียนผู้สูงอายุมีส่วนร่วมเรื่องของการผลิตผลจากป่าจำพวกสมุนไพรและยารักษาโรค พร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษาในส่วนของการประเพณีการรักษาป่าด้วยภูมิปัญญาวิถีชาวบ้าน เป็นต้น

“ตัวองค์กรชุมชนชาวบ้านเท่าที่เห็นก็มีอยู่ 2-3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ก็จะเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ที่มีโครงสร้างชัด กลุ่มที่ 2 กลุ่มแม่บ้านหรือกลุ่มแม่หญิง และอีกกลุ่มคือกลุ่มผู้สูงอายุ” (สัมภาษณ์: สายันต์ ชำมหนึ่ง สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต)

กล่าวโดยสรุป การรวมตัวของชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนนั้น พบว่าสมาชิกที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างความร่วมมือ เพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีลักษณะเป็นกลุ่มคนของชุมชน โดยเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชน และกลุ่มที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ เป็นลักษณะโดยคนสามวัย ทั้งผู้อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งภาคส่วนเกษตรกร ข้าราชการ และหน่วยงานเอกชน โดยทุกส่วนมีการร่วมมือกัน มีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และกลุ่มที่ทำหน้าที่สนับสนุนและหนุนเสริมอีก 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่หญิง และกลุ่มผู้สูงอายุ

2) ช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง

หลังจากที่ชุมชนนำโดยตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกับ นายนิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มคนรักสีเขียวของ เพื่อวางแผนการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองแล้ว นั้น นายนิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มคนรักสีเขียวของ ในนามที่ปรึกษาของ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ได้นำเรื่องราวปัญหาที่เกิดขึ้น และประเด็นความต้องการต่อสู้เพื่อรักษาผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชน เข้าในที่ประชุมของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เพื่อให้สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงได้พิจารณาถึงปัญหาจนในที่สุดได้มีมติของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการเข้าร่วมต่อสู้เพื่อปกป้องพื้นที่และทรัพยากรร่วมกับชุมชน ได้มีจัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือระหว่างกลุ่มชุมชนบุญเรืองกับสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงขึ้น สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงมีมติรับรองกลุ่มชุมชนป่าบุญเรืองเป็นสมาชิกใหม่ในนามสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เพื่อที่จะช่วยกันขับเคลื่อนการคัดค้านโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษที่จะเกิดขึ้นในป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจึงกลายเป็นพื้นที่หลักที่มีสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และโครงการส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืนเข้ามาหนุนเสริม พร้อมทั้งองค์กรภาคีเครือข่ายที่อยู่ภายใต้กองงานเลขานุการสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง

“ทางครูตี๋ อ.นิวัต ร้อยแก้ว ก็ทำงานในนามเครือข่ายสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงอยู่แล้ว เขาก็ไปชวนกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง ก็มีกองงานเลขาก็มี กองเลขานี้ประกอบด้วย 6-7 ว่าให้มาช่วยดูแลเรื่องงานข้อมูลให้หน่อย ครูตี๋ก็ไปคุยในนามของที่ปรึกษาของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ก็มีการจัดประชุมที่บ้านบุญเรืองเลยครั้งแรก สภาประชาชนลุ่มน้ำอิงก็มีมติรับรองบ้านบุญเรืองเป็นสมาชิกใหม่ในนามสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เพื่อที่จะช่วยกันขับเคลื่อนการคัดค้านโครงการนี้ บ้านบุญเรืองก็เลยเป็นพื้นที่หลักที่มีสภาประชาชนกับตัวโครงการอนุรักษ์น้ำอิงนี้เข้าไปหนุนเสริม ส่วนองค์กรที่เหลือเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้กองเลขานี้ ก็เอาความถนัดแต่ละองค์กรเข้าไปทำ” (สัมภาษณ์: สายันต์ ขำมหนึ่ง สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต)

สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง คือ ภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1). สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ที่เกิดจากการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาชนแต่ละเครือข่ายในลุ่มน้ำอิงมายกระดับเป็นสภาประชาชน โดยมีความมุ่งหวังให้มีกลไกของภาคประชาชนในระดับลุ่มน้ำ และ 2). ภาคีความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง (Save the Ing River Basin Coalition - SIC) เป็นการรวมกลุ่มของคนทำงานจากองค์กรภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในท้องถิ่นลุ่มน้ำอิงและภูมิภาคลุ่มน้ำสาขาทั้งในภาคเหนือ ภาคอีสาน โดยภาคีความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วยภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ดังนี้

1) เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง – ล้านนา เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงอย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรม เน้นดำเนินการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับระบบนิเวศเกาะแก่งในแม่น้ำโขงและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อความสำคัญของระบบนิเวศที่มีต่อชุมชน

2) สถาบันปวงผญาพยาว มีวัตถุประสงค์องค์กร เพื่อสร้างสรรคองค์ความรู้และความสัมพันธ์อันดีต่อการพัฒนาท้องถิ่นแบบยั่งยืน โดยสืบทอดแนวคิดและการทำงานของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญ) วัดศรีโคมค้ำ ผู้เป็นปราชญ์ท้องถิ่นต้นแบบของเมืองพะเยา เพื่อประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังให้สามารถเชื่อมต่อรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา

3) สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต (Living River Association - LRA) ก่อตั้งโดยนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในประเทศไทย ที่ตระหนักถึงปัญหาผลกระทบจากการสร้างเขื่อนและโครงการผันน้ำในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในลุ่มแม่น้ำโขงและสาละวิน

4) สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง (Mekong Community Institute - MCI) เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำและระบบนิเวศลุ่มน้ำ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ "ระบบนิเวศลุ่มน้ำที่สมดุลและเอื้อต่อการอยู่ดีมีสุขของชุมชนภายใต้การจัดการอย่างเป็นองค์รวมและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น" ภายใต้ความเชื่อพื้นฐานที่ว่าชุมชนท้องถิ่นคือหัวใจสำคัญในการอนุรักษ์ระบบนิเวศลุ่มน้ำ โดยมีคำขวัญว่า "ผลิตสร้างและส่งเสริมการใช้เครื่องมือและความรู้ท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศลุ่มน้ำโขง"

5) โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายท้องถิ่นและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน เป็นองค์กรที่เกิดจากการจัดทำโครงการร่วมกันระหว่างแผนงานประเทศไทย โดยศูนย์ฝึกอบรบวนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า และศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มีวัตถุประสงค์โดยรวมเพื่อปรับปรุงการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเครือข่ายท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาแผนการจัดการ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำอิงร่วมกันอย่างยั่งยืน

จากการที่ชุมชนได้เข้าขอคำปรึกษา และขอความช่วยเหลือจาก นายนิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มคนรักสีเขียวของ ในนามสมาชิก “เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง – ล้านนา” ที่มีบทบาทโดดเด่นในดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงอย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรม มีชื่อเสียงจากการรณรงค์และให้ข้อมูลแก่ชุมชนในลุ่มน้ำโขงและสาธารณะ ได้รับรู้ถึงความสำคัญของของแม่น้ำโขงจนนำไปสู่การยุติโครงการระเบิดแก่งในแม่น้ำโขงที่ผ่านมา และในนามที่เป็นที่ปรึกษาของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” ส่งผลให้กลุ่มชุมชนบุญเรือง หรือ กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ได้มีภาคีเครือข่ายที่เป็น กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เข้าร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองเพิ่มมากขึ้น

พร้อมกันนี้ ยังได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจาก กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ที่มีความสัมพันธ์และได้มีการร่วมมือกันทำงานกับ กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในครั้งผ่าน ๆ มา ได้เข้าร่วมจัดทำข้อมูลชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบุญเรืองและความสำคัญของพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เช่น ข้อมูลสถานการณ์

ข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม และข้อมูลด้านทรัพยากร
ข้อมูลชนิดพันธุ์พืชชนิดพันธุ์เห็ดโครงสร้างป่าและความหลากหลายด้านพืชและสัตว์ เป็นต้น

โดยกลุ่มสถาบันการศึกษา - นักวิชาการ ประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ดังนี้

1) สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและ
อาเซียน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

2) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

3) คณะเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร และ คณะวนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4) ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

5) สถาบันพระปกเกล้า

6) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

7) แผนงานประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า
(RECOFTC)

8) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

“จากนั้นก็ยังมีหน่วยงานหลายหน่วยงานเข้ามาช่วย ก็ได้จากครูตีเป็นผู้แนะนำ
หน่วยงานให้พวกเรา เพราะถ้าลำพังชาวบ้านเขาก็ไม่รู้ว่าจะไปให้ใครช่วยเหลือ จากนั้นครูตีก็ได้
แนะนำหน่วยงานให้เข้ามาช่วยเหลือ เช่น ครูแดง นักศึกษา มรภ.เชียงราย ม.แม่ฟ้าหลวง หลาย ๆ
คน หลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาช่วย อ.แมค ก็มาสำรวจป่า สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ สัตว์
ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม พวกนี้แหละ แล้วก็ตีแปลงสำรวจ ในส่วนที่เข้ามาร่วมก็มี
ทั้ง 2 ลักษณะ ทั้งที่ออกแนวหน้าอย่างเป็นทางการ และคอยสนับสนุนในเบื้องหลังอย่างไม่เป็น
ทางการ” (สัมภาษณ์: นายจรัญ ธรรมวงศ์ ประชาญ์ชาวบ้าน)

“ทั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายก็มาดูความหลากหลาย
ทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ส่งนักศึกษาเข้ามาศึกษาในเรื่องของคุณค่าของป่าทางด้าน
เศรษฐกิจ” (สัมภาษณ์: สมเกียรติ เขื่อนเชียงสา อนุคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน)

“เรื่องสมุนไพรมันก็ให้นักศึกษามหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เขาก็มาทำเป็นตีแปลง ทำพิกัด
ทำอะไรให้เรามีแผนที่มืออะไรให้เรา มีหมุด ฐานที่ตั้งของต้นนั้น ๆ ต้นนี้มูลค่าอย่างนี้ ไม่ใช่ว่า ต้นนี้มี
ค่านะ ที่นี้เราก็ต้องมาคิดว่าเราสามารถจัดทำอะไรได้บ้างในอนาคต” (สัมภาษณ์: ทรงพล จันทะเรือง
ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง)

“NGOs ที่ทำงานในพื้นที่และให้การสนับสนุนเรื่องของการเป็น ผู้ช่วยนักวิจัยในการเก็บข้อมูล ส่วนตัวระบบที่เราทำมันเป็นงานวิจัยไต้หวัน มันก็จะเป็นเรื่องของนักวิจัยก็จะเป็นชาวบ้าน ตัวของ NGO ก็จะเป็นเพียงผู้ช่วยนักวิจัยคอยอำนวยความสะดวกพวกนี้” (สัมภาษณ์: สายันต์ ชำมหนึ่ง สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต)

“ก็ได้อาศัยทางมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า บางมด เขามาทำการสำรวจเรื่องตัวนก มันก็เหมือนมีหลักฐานยืนยันไปเรื่อย ๆ ก็เหมือนกับนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เข้ามาทำวิทยานิพนธ์ในชุมชนของเรา ก็ได้ทราบถึงมูลค่าทรัพยากรต่อปี โดยในปีหนึ่ง ๆ เป็นร้อยละล้าน เรามองมูลค่าเศรษฐศาสตร์ เราก็เอาส่วนนี้ไปกางให้ทุกหน่วยงานและคนที่เขาไม่เข้าใจ” (สัมภาษณ์: ทรงพล จันทะเรือง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง)

กล่าวโดยสรุป จากการที่กลุ่มชุมชน หรือกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ได้เข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง จนเกิดการระดมความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ที่มีประสบการณ์การประชาสัมพันธ์และทำงานร่วมกันอยู่แล้วตั้งแต่ต้น ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองนั้นมีจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น มีลักษณะของสมาชิกที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถจัดแบ่งสมาชิกตามลักษณะของสมาชิกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ประกอบด้วย

- 1) กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง
- 2) กลุ่มแม่ฉิง
- 3) กลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ประกอบด้วย

- 4) สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง
- 5) เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา
- 6) สถาบันปวงผญาพยาว
- 7) สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต
- 8) สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง
- 9) โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการ

จัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน (กองทุนสนับสนุนจาก EU)

กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ประกอบด้วย

- 10) สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และอาเซียน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- 11) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- 12) คณะเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร และ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 13) ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 14) สถาบันพระปกเกล้า
- 15) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- 16) แผนงานประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC)
- 17) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

4.1.2 โครงสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กร และการเชื่อมโยงสมาชิก

จากการรวมตัวของชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ตลอดจนการเข้าร่วมภาคีเครือข่ายโดยการเข้าเป็นสมาชิกของ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ที่มีภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งกลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจนกลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ที่มีประสบการณ์ในการขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายและชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น และมีลักษณะของสมาชิกที่หลากหลาย

ในการศึกษาโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กร และการเชื่อมโยงสมาชิกขององค์กร จากความร่วมมือที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กร และการเชื่อมโยงสมาชิก โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” ดังนี้

1) ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง”

เป็นการเคลื่อนไหวของชุมชนที่มีเจตมณณ์ร่วมกันในการการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ชุมชนร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ขึ้น

ภายในชุมชน โดยมีนายทรงพล จันทะเรือง เป็นประธานกลุ่ม มีคณะกรรมการกลุ่มฯ มีคณะทำงานที่แบ่งบทบาทหน้าที่กันในการทำกิจกรรม เกิดการรวมตัวกันในกลุ่มเฟซบุ๊ก “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนสถานการณ์ ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมของกลุ่ม เพื่อให้คนที่ไม่อยู่ในพื้นที่รับทราบข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น และนอกจากนี้ยังพบว่าภายในชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเพื่อช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง อีก 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่เฒ่า และกลุ่มผู้สูงอายุ

“ตอนแรกยังไม่มีโครงสร้างชัดเจน ก็รวมกลุ่มกันไป มีแกนนำชุมชนที่เห็นว่าเราต้องดูแลปกป้องรักษาที่ป่าของเรา เพื่อไม่ให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ มันเป็นกลุ่มคนพวกนี้ก่อน ถึงมาเป็นคณะกรรมการในเชิงของโครงสร้างในภายหลัง เพราะการทำงานมันค่อนข้างที่จะมีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้น การทำข้อมูล จัดเวที ยื่นหนังสือ หรือการพบปะกับหน่วยงานภาครัฐ ก็ทำให้โครงสร้างของเขา (กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง) มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น” (สัมภาษณ์: สหทัยา วิเศษสถาบันปวงผญาพายาว)

ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง พบว่าชุมชนใช้หลักการสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งภายในชุมชนเป็นหลัก โดยการเชื่อมโยงคนทั้งสามวัย ได้แก่ ผู้อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน ผ่านหลักการสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

(1) ความรักและความผูกพันในผืนป่า โดยเฉพาะผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ หลายคนบอกว่า “ป่าคือชีวิต” ได้อาศัยป่าผืนนี้มาตั้งแต่เกิด ทำให้มีความหวงแหนอยากจะให้ป่าอยู่คู่ชุมชนคู่ลูกหลานตลอดไป (หนังสือบุญเรือง น.53) จากการที่ผืนป่าเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน ที่มีวิถีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับผืนป่า ทั้งในแง่การได้ใช้ประโยชน์จากป่า การเป็นแหล่งอาหารของชุมชน เป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารของชาวบ้าน การเป็นพื้นที่ที่ชุมชนได้อาศัยในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ของชุมชน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อทางศาสนาที่สืบทอดกันมา (การบวชป่า สืบชะตาป่า - แม่น้ำ) รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเพณี 12 เดือน

(2) คุณค่าความสำคัญของพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จากการที่ชุมชนได้ร่วมกันศึกษาจนชุมชนได้ค้นพบถึงคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในแง่ระบบนิเวศ เฉพาะอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ 1) เป็นพื้นที่เพาะพันธุ์ปลา สัตว์น้ำที่สำคัญของแม่น้ำอิง และแม่น้ำโขง 2) เป็นพื้นที่แก้มลิงตามธรรมชาติที่รองรับปริมาณน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำอิงที่สำคัญ 3) เป็นพื้นที่ที่สัตว์ป่าจากดอยยาวลงมาใช้ประโยชน์ 4) เป็นแหล่งรวบรวมความหลากหลายของ

พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่มีคุณค่าประโยชน์ในแง่การอนุรักษ์พันธุกรรม พืชอาหาร ยาสมุนไพรที่สำคัญของกลุ่มน้ำอิง 5) เป็นแหล่งรองรับการอพยพของนกที่อพยพในช่วงฤดูหนาว เช่น นกเป็ดน้ำ (หนังสือบุญเรือง น.9)

ในการประสานงานและการสื่อสาร มีการแบ่งระดับการสื่อสาร ทั้งสื่อสารในกลุ่ม ยุทธศาสตร์ สื่อสารมวลชนระดับชุมชน สื่อสารกับลูกหลานที่อยู่นอกชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็น ส่งต่อข้อมูล ประสานงานเพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้สื่อออนไลน์ทั้ง Facebook, Line application โดยมีการตั้งผู้บริหารจัดการสื่อทำหน้าที่โดยเฉพาะ รวมทั้งให้สื่อสารกับภายนอกในรูปแบบที่หลากหลายวิธี ทั้งสื่อออนไลน์ การนำสื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาช่วยสื่อสารในวงกว้าง การเปิดโอกาสให้บุคคล หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ลงมาสัมผัสพื้นที่ และทำหน้าที่ช่วยชุมชน สื่อสาร (หนังสือบุญเรือง น.54)

มีการจัดการความสัมพันธ์ภายในกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองตามการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน (Function Organization Structure) มีการแบ่งบทบาทในการทำงานกันอย่างชัดเจน เช่น มีการกำหนดบทบาทประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม หรือที่ปรึกษากลุ่ม เป็นต้น มีทีมหลักหรือทีมยุทธศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มแกนนำหรือผู้นำกลุ่มชุมชน ผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโส ประชาชนชาวบ้าน เป็นผู้ติดตามวิเคราะห์สถานการณ์และวางแผนยุทธศาสตร์อย่างมีแบบแผน มีทีมปฏิบัติการทุกเพศ ทุกวัย อาศัยความถนัดส่วนบุคคล โดยใช้เวทีชุมชน งานประเพณี หรือวาระต่าง ๆ ในชุมชนเป็นเวทีหารืออย่างสม่ำเสมอ และยังมีทีมสนับสนุน ได้แก่ กลุ่มแม่หญิง กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนของชุมชนที่อยู่นอกพื้นที่ คือ ไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ บุคคลภายนอก ตลอดจนเงินทุนสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศ

“ที่แรกที่พวกเราตั้งกลุ่มอนุรักษ์กันขึ้นมาเนี่ย พวกเราตั้งกันขึ้นมาเอง คือตั้งตัวแทนขึ้นมา ประธาน รองประธาน เลขานุการ แต่จริง ๆ เรายังเป็นกลุ่มอนุรักษ์กันทั้งหมดบ้านนี่แหละ เพียงแต่พวกเราเป็นตัวแทน เป็นแนวหน้า พอหน่วยงานไหนเข้ามา เขาก็จะแจ้งเลขา แจ้งทางเบิ้ม (ผู้ประสานงานกลุ่มฯ) เบิ้มก็จะแจ้งไปทางประธาน ประธานก็จะแจ้งไปยังผู้ใหญ่บ้าน หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านก็จะดำเนินการต่อไป” (สัมภาษณ์: นายจรัญ ธรรมวงศ์ ประชาชนชาวบ้าน)

“ก็อย่างในเรื่องของความเชื่อมโยงของผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ เฉพาะในตัวหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านบุญเรืองนี้ ที่ติดกับพื้นที่ชุ่มน้ำ เขาก็มีความสัมพันธ์ในเรื่องของคนเฒ่าคนแก่ วัยกลางคน วัยเด็ก แล้วก็เป็นคนนอกพื้นที่ คนนอกพื้นที่คือคนที่เคยอยู่ในพื้นที่บุญเรืองแต่ออกไปทำงานข้างนอก เขามีการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารกัน จริง ๆ ข้างในเขามีประเด็น เขามีการปกป้องอยู่แล้ว ทีนี้พอไปถึงข้างนอก ข้างนอกก็รับทราบข่าวผ่านสื่อออนไลน์ ผ่านอะไรหลาย ๆ

อย่างเขาก็เข้ามาเริ่มเขามามีบทบาท มาช่วยทั้งในเรื่องของสนับสนุนในเรื่องของเงินเรื่องของเครื่อง ใช้อุปกรณ์ของอะไรหลาย ๆ อย่างก็เข้ามา ก็นอกจากตัวพ่อหลวงซึ่งอยู่ในระบบขององค์กรรัฐก็จะ ติดขัดในหลาย ๆ เรื่อง ถ้าถามว่าพ่อหลวงเองร่วมกิจกรรมในเรื่องของการปักหมุดใหม่ ร่วมแน่นอน แต่ว่าอาจจะวางตัวในมุมที่เหมาะสมอยู่ อันนี้เราก็ต้องปักหมุดนี้ก็ต้องฟังรัฐด้วยส่วนหนึ่ง อะไร ประมาณนั้น พ่อหลวงก็วางตัวไม่แน่ใจว่าตกลงยังงี้ ก็วางคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเพื่อเป็นแกนนำในการที่ จะพาตัวชุมชนสามารถที่จะแก้ปัญหาส่วนนี้ไปได้” (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง ตัวแทนสถาบัน ความหลากหลายทางชีวภาพ)

“ตัวองค์กรชาวบ้านเท่าที่เห็นก็มีอยู่ 2-3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ก็จะเป็นกลุ่มของ คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าบุญเรืองซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างชัด กลุ่มที่ 2 กลุ่มแม่บ้านหรือ กลุ่มแม่หญิง และอีกกลุ่มคือกลุ่มผู้สูงอายุ ก็เข้าเงื่อนไขกลุ่มผู้สูงอายุที่เดิมเขาเป็นโรงเรียน ผู้สูงอายุ ก็คือว่าเป็น 3 ก้อนใหญ่ ๆ ที่มีโครงสร้างชัด ๆ ส่วนที่เหลือทั้งหมดก็เป็นโครงสร้าง ในรูปแบบของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในรูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างนี้ ในส่วนที่เป็น ฝ่ายปกครองเขาก็ร่วมกัน เพราะว่าในการต่อสู้ เขาก็สู้ร่วมกันทั้งหมู่บ้าน” (สัมภาษณ์: สายันต์ ชำมหนึ่ง สมาชิกแม่บ้านเพื่อชีวิต)

กล่าวโดยสรุป ในการจัดการโครงสร้างขององค์กร และการเชื่อมโยงสมาชิก ในช่วง การก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” นั้น มีการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การ งาน (Function Organization Structure) มีการแบ่งบทบาทในการทำงาน โดยแบ่งออกเป็น 3 ทีม ได้แก่ ทีมหลักหรือทีมยุทธศาสตร์ ทำหน้าที่เป็นผู้ติดตาม วิเคราะห์สถานการณ์ และวางแผน ยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ เป็นผู้ขับเคลื่อนงานภาคสนามตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และทีมสนับสนุน ในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนงานของกลุ่ม ในการเชื่อมโยง สมาชิก อาศัยความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนทั้งสามวัย อันได้แก่ อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน ผ่านภูมิปัญญาที่ปลูกฝังความรัก ความผูกพัน ห่วงเห่นในผืนป่า และข้อมูลคุณค่า ความสำคัญของพื้นที่ป่าที่ได้จากการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลโดยตัวชุมชนเอง ประกอบกับใช้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารหลัก ใช้สื่อออนไลน์ในการระดมความคิดเห็น และส่งต่อข้อมูล ช่วยให้สามารถสื่อสารถึงกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้อย่างแม่นยำและรวดเร็ว ทันเหตุการณ์

2) ช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง”

จากการที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายของสภาประชาชน- ลุ่มน้ำอิง โดยการประสานงานและเข้ามาให้ความช่วยเหลืองานด้านการขับเคลื่อนการปกป้อง

พื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ของนายนิวัต ร้อยแก้ว กลุ่มรักเชียงของ ในนามที่ปรึกษาของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ส่งผลให้เกิดการประชาสัมพันธ์เป็นภาคีเครือข่ายที่มีสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้นกว่า 17 หน่วยงาน สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง (อนุรักษ์ป่าบุญเรือง, กลุ่มแม่ฉิง, กลุ่มผู้สูงอายุ) 2) กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) (สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา (กลุ่มรักเชียงของ, ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง, และโครงการแม่น้ำและชุมชน) สถาบันปวงผญาพายว, สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต, สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง, โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน (กองทุนสนับสนุนจาก EU) และ 3) กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ (สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, คณะเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร และ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันพระปกเกล้า, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, แผนงานประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC), คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ)

“ครูดีเป็นผู้แนะนำหน่วยงานให้พวกเรา เพราะถ้าลำพังชาวบ้านเขาก็ไม่รู้ว่าจะไปให้ใครช่วยเหลือ ครูดีก็ได้แนะนำหน่วยงานให้เข้ามาช่วยเหลือ เช่น ครูแดง นักศึกษา มรภ.เชียงราย ม.แม่ฟ้าหลวง หลาย ๆ คน หลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาช่วย อ.แมค (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพ)

“ก็มาสำรวจป่า สำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมพวกนี้แหละ แล้วก็ตีแปลงสำรวจ โดยในส่วนที่เข้ามาช่วยก็มีทั้ง 2 ลักษณะ ทั้งที่ออกแนวหน้าอย่างเป็นทางการ และคอยสนับสนุนในเบื้องหลังอย่างไม่เป็นทางการ” (สัมภาษณ์: นายจรัญ ธรรมวงศ์ ปราชญ์ชาวบ้าน)

“จริง ๆ แล้วบ้านบุญเรืองเขามีประวัติการต่อสู้ของเขามาอยู่ในอดีตนี้เขาก็ช่วยกันรักษาป่านี้มาอยู่ แต่ว่าเมื่อสถานการณ์เรื่องของเขตเศรษฐกิจพิเศษนี้เข้ามาเนี่ย มันก็เป็นเรื่องใหญ่ มันต้องต่อสู้กับรัฐแล้วที่นี้ มันก็ต้องปกป้อง ด้วยคู่ขัดแย้งนี่คือรัฐ มันก็คือเรื่องที่ยาก ที่ชาวบ้านจะไปทำยังไงกับรัฐ เขาก็มองเห็นว่าก็มีกลุ่มพวกเรานี้แหละที่ทำเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากร เกี่ยวกับการปกป้องทรัพยากร โดยเฉพาะเรื่องของแม่น้ำโขงอย่างนี้เนาะ ที่เราทำมา เขาก็คิดถึงพวกเรา แล้วเขาก็

เข้าไปทำงานในเรื่องของกลุ่มน้ำอิงด้วยไ้ มันก็เลยเกิดการประสานงานกัน เกิดการพูดคุยกันว่าอยากให้เราเข้าไปช่วยกันในการรักษาพื้นที่ หลังจากนั้นมันก็มีสื่อเข้ามา โดยพวกเราก็ช่วยไปช่วยชาวบ้านในเรื่องขององค์ความรู้ ในเรื่องของการใช้สื่อ หลังจากนั้นก็มีภาคประชาสังคมอื่น ๆ เข้ามาช่วย” (สัมภาษณ์: นิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มรักษ์เชียงใหม่)

“ตอนนั้นมันมีโครงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง ที่ได้รับเงินสนับสนุนจาก EU ก็ไปลงบ้านนั้นพอดีก็เลยไปทำงานร่วมกัน ก็มีหลายองค์กรนะครบ ก็มีแม่น้ำเพื่อชีวิต สถาบันลุ่มน้ำโขง สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง กองงานเลขาฯ โครงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง ริคอร์ท เป็น NGO ที่ทำงานในพื้นที่และให้การสนับสนุนเรื่องของการเป็นผู้ช่วยนักวิจัยในการเก็บข้อมูล ส่วนตัวระบบที่เราทำมันเป็นงานวิจัยไทบ้าน มันก็จะเป็นเรื่องของนักวิจัยก็จะเป็นชาวบ้าน ตัวของ NGO ก็จะเป็นเพียงผู้ช่วยนักวิจัยคอยอำนวยความสะดวกพวกนี้ ในเรื่องของการประชุม ในเรื่องของการรวบรวมข้อมูล การเรียบเรียงข้อมูล” (สัมภาษณ์: สายัณห์ ชำมหนึ่ง สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต)

ในการจัดการความสัมพันธ์ภายในกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง จากการที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ยังคงมีการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน (Function Organization Structure) โดยการแบ่งบทบาทในการทำงาน และกำหนดทีมการทำงาน 3 ทีม ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุนเหมือนดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งแรกเริ่มก่อรูปองค์กรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง โดยมีส่วนเพิ่มเติมเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ นำโดย สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง และมีกองงานเลขาฯ ของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนยุทธศาสตร์ที่ทางกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และทีมยุทธศาสตร์ได้กำหนดไว้ ตามความถนัดของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานภาคีที่เข้าร่วมร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง เช่น

การทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า เช่น การบวชป่า การปล่อยปลา การสืบชะตาแม่น้ำปลูกต้นไม้ การจัดเวทีเสวนาร่วมกับนักวิชาการถึงสถานการณ์พื้นที่ป่าลุ่มแม่น้ำอิง โดยจัดในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เป็นการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหาและแนวทางการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การร่วมมือกันทำ “วิจัยไต่บ้าน หรือวิจัยจาวบ้าน” เป็นการดำเนินการจัดทำระบบฐานข้อมูลความสำคัญของชุมชน ทั้งข้อมูลสถานการณ์ ข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน นิเวศวัฒนธรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับป่าบุญเรื่อง วิถีที่ชุมชนร่วมกับป่า และข้อมูลด้านทรัพยากร พืชผัก สมุนไพร สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าบุญเรื่อง โดยคนสามวัยในพื้นที่ มีผู้สูงอายุรวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน วัยกลางคน นักเรียน นักศึกษาช่วยกันเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามา

การออกแถลงการณ์ร่วมกันต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งต่ออำเภอเชียงใหม่ของสื่อมวลชน และสำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อยุติความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชุมชนน้ำของชุมชนให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมตามแผนงานนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล

“ภายในองค์กรก็มีประธาน มีรองประธาน มีที่ปรึกษาผู้ใหญ่บ้านมั่ง ผู้เฒ่าผู้แก่คนบ้านเรามั่งอย่างนี้ โดยส่วนใหญ่เอาคนในชุมชน สองก็อาศัยอย่างภาคีเครือข่ายที่เขามาร่วมทำงานด้วย เพราะถ้าเอาเฉพาะชาวบ้านจริง ๆ เราก็โดดเดี่ยว เราก็ไปไม่ถึงไหน เราก็อาศัยหลายภาคส่วนหน่อย” (สัมภาษณ์: ทรงพล จันทะเรือง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่อง)

“ในเชิงขององค์กรกับตัวชุมชนเองผมเข้าใจว่าแต่ละคนก็วางบทบาทของตัวเองไว้ชัดเจนในมุมของตัวเองอยู่แล้ว อย่าง NGO ในพื้นที่เองก็พยายามที่จะหาคัลยา ๆ หาเครือข่ายมาให้ ในขณะที่ตัวชุมชนนั้นแหละเป็นตัวตั้งเป็นตัวแกนเลย ไม่มีใครเข้าไปเป็นแกนแทรกเข้าไปในองค์กร ไม่มีกลุ่มทุนอะไรเลย NGO เป็นเหมือนคนที่คอยประสานให้เอาข้อมูลมาให้ เอานักข่าวมาให้ เอาสื่อต่างๆมาให้ แต่คนที่ดำเนินการจริง ๆ คือคนในชุมชนนั้นแหละ อย่างสถาบันการศึกษาเองเราเข้าไป เราก็เอาไปช่วยสำรวจข้อมูลชาวบ้านเขาไปสำรวจข้อมูล แล้วเอาข้อมูลที่ได้นี้คืนให้กับชุมชน ชุมชนก็เอาข้อมูลเหล่านั้นแหละที่เราพร้อมสกดไปด้วยกัน ก็คือสรุปไปด้วยกัน เอาข้อมูลนี้ไปใช้ได้เลยจะใช้กี่ครั้งก็ครั้งมันก็ยังเป็นข้อมูลที่ไปใช้ได้” (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง ตัวแทนสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพ)

“มันก็มีการสนับสนุนจากโครงการอนุรักษ์แม่น้ำอิงเข้าไปจัดทำข้อมูล ศูนย์เรียนรู้ สื่อ และอีกหลาย ๆ อย่างมันก็เห็นงานหลาย ๆ ด้าน อีกทางหนึ่งก็สื่อมวลชน กลุ่มชายขอบ สื่อ NGOs ของพวกเราที่เป็นสื่อภาคพลเมือง หลาย ๆ หน่วยงานก็เข้ามารวมทั้งต่างประเทศด้วย กลุ่มคนเข้ามาศึกษาดูงาน พระปกเกล้าบ้าง หน่วยงานของจุฬาบ้าง มีนักศึกษาเข้ามาฝึกงาน มันก็ทำให้

ค่อนข้างมีชื่อเสียงมากขึ้น อาจารย์ก็คิดว่า เขาเองก็ต้องเรียนรู้ที่จะจัดระบบ เรียนรู้ การจัดการกระบวนการทำงาน” (สัมภาษณ์: สหทยา วิเศษ สถาบันปวงผลญาพายว)

“มันไม่ใช่แค่ให้ชาวบ้านต่อสู้เพียงแค่นี้ แต่เราในฐานะเป็นองค์กรที่เข้าไปช่วยนี้ เราก็ต้องพาชาวบ้านขับเคลื่อนต่อ ให้ชาวบ้านเห็นว่าเราจะต้องป้องกันพื้นที่ป่าภายใต้ข้อกฎหมาย หรือว่ามีระเบียบอะไรต่าง ๆ ที่สามารถที่จะมาปกป้องได้ ช่วยเหลือพี่น้องปกป้องในทางนิதிய มากกว่าแค่เพียงพุดินัย เราก็คิดถึงเรื่องของการทำให้พื้นที่พวกนี้ซึ่งเราเรียกว่าเป็นพื้นที่ Wetland นี้เข้าไปอยู่ในกฎระเบียบหรือตราอะไรต่าง ๆ ทุกอย่างที่มีมันสามารถรักษาพื้นที่ได้ อย่างเช่นพวกเรา พยายามผลักดันพื้นที่เหล่านี้ให้เข้าไปเป็นพื้นที่แรมซาร์ไซต์ อันนี้ที่พวกเราพยายามผลักดันตรงนี้ ให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ถ้าพื้นที่ตรงนี้มีมันเป็นแรมซาร์ไซต์แล้วนี้ การที่รัฐจะเข้าไปกระทำมันก็จะถูก เปลี่ยนจากที่ นสล. ไปเป็นแรมซาร์ไซต์แล้วที่นี้ มหาดไทยก็จะเข้ามาใช้ไม่ได้แล้ว ท้องถิ่นจะเข้าไป ใช้ไปเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศไม่ได้แล้ว แต่ว่าชาวบ้านยังใช้ได้อยู่เพราะไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลง ระบบนิเวศน์ นี่คือนี่ที่เราคิด แล้วก็ทำด้วย อย่างตอนนี้กำลังทำเรื่องเพื่อการยกระดับไปเป็น พื้นที่ระดับแรมซาร์ไซต์” (สัมภาษณ์: นิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มรักษ์เชียงของ)

“เมื่อกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์แล้ว เขาก็มีประสานความร่วมมือกับองค์กรด้านอนุรักษ์ มาศึกษาโครงสร้างป่าของบ้านเขา ศึกษาต้นไม้ ชนิดของพันธุ์ไม้ ศึกษาในเรื่องของปลาที่เข้าไป วางไข่ แล้วก็รวบรวมเศรษฐกิจชุมชนที่ได้ประโยชน์จากป่า อันนี้ก็เริ่มทำงานร่วมกับหน่วยงาน หลายฝ่ายแล้วมีทั้งฝ่ายวิชาการ ทั้งด้านองค์กรด้านการอนุรักษ์ ทั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงรายมาดูความหลากหลายทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ส่ง นักศึกษามาศึกษาในเรื่องของคุณค่าของป่าทางด้านเศรษฐกิจ สถาบันรีคอร์ดฟพ ศูนย์วนศาสตร์ ชุมชนเพื่อคนกับป่าก็มาช่วยในการประเมินสำรวจดีแปลงประเมินการเก็บกักคาร์บอน อะไรทำนอง นี้ ก็มีงานวิจัยหลายชิ้นที่เกิดขึ้นหลายจากการที่บุญเรืองได้ร่วมงานกัน” (สัมภาษณ์: สมเกียรติ เชื้อนเชียงสา อนุคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน)

การเชื่อมโยงสมาชิก หรือการเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองกับ ภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำ- บุญเรือง อาศัยความร่วมมือผ่านการดำเนินงานวิจัยไต่บ้าน หรือวิจัยจาวบ้าน ที่ก่อให้เกิด ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย (พันธมิตร) อาศัยความร่วมมือผ่านการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ พื้นที่ป่า กิจกรรมการต่อสู้เพื่อการปกป้องพื้นที่ป่า เหล่านี้เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ ป่าบุญเรืองของชุมชนเข้ากับภาคีเครือข่ายที่เห็นความสำคัญและเข้าร่วมในการขับเคลื่อนการ ปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยในการประสานงานและการ

สื่อสารภายในระหว่างกลุ่มฯ และภาคีเครือข่าย ใช้การสื่อสารออนไลน์เป็นหลักสำคัญ เพื่อความรวดเร็วและทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และมีการสื่อสารกับภายนอกในรูปแบบที่หลากหลายวิธี ทั้งสื่อออนไลน์ การนำสื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาช่วยสื่อสารในวงกว้าง การเปิดโอกาสให้บุคคลหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ลงมาสัมผัสพื้นที่ และทำหน้าที่ช่วยชุมชนสื่อสาร (หนังสือบุญเรื่อง น. 54)

กล่าวโดยสรุป จากการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่องในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” โดยการประสานงานและการชักชวนภาคีเครือข่ายของ นายนิวัต ร้อยแก้ว (ครูตี) กลุ่มรักเชียงของ ส่งผลให้เกิดการระดมความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ นำโดย สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา รวมถึง กองงานเลขาฯ ของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และร่วมดำเนินงานการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรื่อง กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่อง ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานด้านการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เป็นหลัก ภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมได้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ร่วมระดมความคิด วางแผนยุทธศาสตร์ และร่วมดำเนินงานในแต่ละส่วนตามความถนัดของแต่ละหน่วยงานตามความเหมาะสม โดยมีการเชื่อมโยงถึงกันอย่างเหนียวแน่นด้วยพันธกิจของงานที่ร่วมกันดำเนิน โดยต่างมุ่งถึงผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน คือการสามารถรักษาพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรื่องให้คงเป็นป่าชุ่มน้ำของชุมชนบุญเรื่องต่อไป

4.1.3 เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์กร

ป่าชุ่มน้ำบุญเรื่อง เป็นพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ มีพื้นที่กว่า 3,706 ไร่ เป็นผืนป่าชุ่มน้ำที่ใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำอิง ครอบคลุมพื้นที่ชุมชน 5 หมู่บ้าน มีประโยชน์ต่อชุมชนในการหาอยู่หากิน เก็บหน่อไม้ พืชผัก สมุนไพร เก็บเห็ด หาปลา หาแมลง และนำไม้มาใช้งานใช้สอย เป็นพื้นที่ความมั่นคงทางอาหารของชาวบ้านทั้งในตำบลบุญเรื่อง และตำบลข้างเคียงมานับกว่า 200 ปี ป่าชุ่มน้ำบุญเรื่องเป็นพื้นที่สมบูรณ์ของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เปรียบเสมือนหม้อข้าวหม้อแกงของชาวบ้าน สภาพป่าเป็นป่าชุ่มน้ำ เป็นแก้มลิงโดยธรรมชาติที่รับน้ำจากเทือกเขาดอยยาว เทือกเขาหลวง และแม่น้ำอิง เป็นที่พักน้ำให้ปลาได้มาอาศัยขึ้นวางไข่ในฤดูฝน

ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองผืนนี้ ชุมชนได้ร่วมปกป้องมาตั้งแต่อดีตนับตั้งแต่การเข้ามาของ นายทุนโรงงานบ่มยาสูบ จนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษของ รัฐบาลทั้ง 3 สมัย ชุมชนก็ยังคงยืนหยัดปกป้องผืนป่า และพัฒนาความร่วมมือของชุมชนจนเกิด กระบวนการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ร่วมกันกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

เป้าหมายหลัก ได้แก่ การร่วมมือกันปกป้องและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือ สำคัญที่หลวง (นสล. ฉบับที่ 2540/2510) ของผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยการปกป้องการรักษา ผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนต่อไป ทั้งในด้านความสามารถบริหารจัดการดูแลรักษาป่าโดยชุมชน และความสามารถในการใช้สอยประโยชน์จากป่าอันเป็น วิถีอัตลักษณ์ของคนในชุมชน

“ความคิดบางคนก็ว่า อยากจะอนุรักษ์ป่าไว้ให้มันเป็นอย่างนี้ คงป่าไว้ให้เป็นป่า บางคนบางกลุ่มก็ว่า เรามาทำยังไงต่อยอดป่าของเรา ให้มันไม่เป็นเพียงป่าชุ่มน้ำเฉย ๆ ให้เป็น แหล่งให้คนมาดู เป็นศูนย์เรียนรู้ ก็กำลังศึกษากันอยู่ พอดีในป่าก็กำลังเลี้ยงกระบือกันอยู่ บางคนก็ ว่าเอากระบือมาทำเป็นเกวียนให้คนมา เวลาเขาเข้าป่าก็นั่งเกวียนชมต้นไม้ ต้นอะไรประมาณนี้ ก็กำลังปรึกษากันอยู่ อย่างในหนองน้ำ บางคนก็ว่าจะทำแพให้นักท่องเที่ยวมาดูนก ช่วงนั้นก็เปิด มันเยอะ ปีนี้อีกคิดว่าจะยังมีน้ำอยู่ เพราะปีนี้เราทำการล่อน้ำที่มาจากเขาให้มันลงหนองในป่า” (สัมภาษณ์: นายสมบัติ ไตรจักร ปราชญ์ชาวบ้าน)

“เขาก็มาร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำอิง ก็มีการประกาศว่าจะกันพื้นที่ ตรงนี้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะครั้งนี้ก็คือการเป็นแหล่ง ศึกษาเรียนรู้ โดยที่ชุมชนยังสามารถทำมาหากินก็จะกฎระเบียบการเข้าใช้ประโยชน์อยู่ เขาก็เป็น ส่วนหนึ่งของเครือข่ายสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” (สัมภาษณ์: สมเกียรติ เขื่อนเชียงสา อนุคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน)

และถึงแม้ว่าการต่อสู้ของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการร่วมกันขับเคลื่อนงาน ด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจะประสบความสำเร็จ จากมติที่ประชุมในวันที่ 24 - 25 สิงหาคม พ.ศ. 2560 ระหว่างชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง และ ตัวแทนกรมธนารักษ์ ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เพื่อการพัฒนาตามแผนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยการจัดเวทีและประสานงานโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และในที่ประชุมมีมติว่า จะไม่นำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองไปทำเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ แต่ก็หาได้มีหนังสือ หรือเอกสาร

ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นการรับรองจากทางราชการหรือรัฐบาลว่าจะไม่นำผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นที่นอกเหนือจากการเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนไม่

“เป้าหมายของเราคือ อยากจะให้มီးเสื่อเกาะหลาย ๆ ชั้น อย่างที่พ่อเคยพูด ถ้าเราหนาวเราก็ต้องใส่เสื่อหลายชั้น อันนี้ก็เหมือน ถ้าจะบอกว่า เราจะรักษาอย่างเดียว เราก็ทำอะไรไม่ได้ ก็พยายามจะขึ้นเป็นทะเบียนของแรมซาไซด์ แต่ก็ไม่รู้จะขึ้นไปอยู่ระดับไหน ก็อยากมีเสื่อหลาย ๆ ชั้น เป็นเกาะป้องกัน เพราะผมเคยถามไถ่ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด ว่าให้ทำหนังสือยืนยันว่าจะไม่แตะต้องผืนป่าผืนนี้ เขาก็ทำให้ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ว่าเขาจะไม่เอานะ ผมก็ยังว่าไม่แน่นอน แต่ถ้าเรามีเกาะอะไรสักอย่างนะ ยิ่งเป็นเกาะที่ว่าสาทลหน่อย ทางนั้น (รัฐและทุน) ก็จะได้คิดเยอะ ๆ หน่อย ก็นี่เชื่อใหม่ว่า ยังไม่มีหน่วยงานไหนกล้าที่จะมาเป็นเจ้าภาพร่วมเราเลย ขนาดนายอำเภอเขาก็ยังไม่กล้าออกมาเยอะ (ออกตัวว่ามาร่วมอนุรักษ์ป่า) ยังไม่มีหน่วยงานที่เป็นทางการ ที่ว่าตรง ๆ ทั้งที่ชาวบ้านไม่มีอะไร” (สัมภาษณ์: ทรงพล จันทะเรือง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง)

“ในตอนนั้นเขาก็ค้านแค่เรื่องเดียวคือเรื่องของ เขตเศรษฐกิจพิเศษ ตอนหลัง ๆ ก็พัฒนาเข้าสู่ในเรื่องของการอนุรักษ์ ในเรื่องของการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำ คือหลัง ๆ มานี้ก็ขยับประเด็น ขยายเป็นเรื่องของงานด้านการอนุรักษ์มากขึ้น” (สัมภาษณ์: สายันต์ ชำมหนึ่ง สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต)

เพื่อการปกป้องให้ผืนป่ามีความยั่งยืน เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น จึงต้องมีการพัฒนาต่อยอดการจัดการพื้นที่ รวมทั้งแสวงหามาตรการทางกฎหมาย นโยบายต่าง ๆ ที่สามารถคุ้มครองพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนได้ในระยะยาว ชุมชนและภาคีสนับสนุนจึงมีแนวทางในการยกระดับการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยการกำหนดเป้าหมายรองไว้ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การยกระดับและสร้างรูปธรรมการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม โดยการจัดทำแผนการจัดการ แบ่งพื้นที่จัดการ (Zoning) โดยมีโซนพื้นที่ฟูรอบหนองบัวให้หลากหลายในรูปแบบวนเกษตร โซนอนุรักษ์เสื่อปลา (บ้านเสื่อปลา) โซนวังอนุรักษ์ (วังสงวน) ซึ่งต้องจัดทำแผนที่ป่าโดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียมมาประกอบ ทั้งนี้สภาประชาชนและภาคีจะประสานความร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) การจัดทำฐานข้อมูลเชิงแผนที่เพื่อใช้ในการประกอบการวางแผนการจัดการต่อไป การพัฒนาศูนย์ข้อมูลป่าบุญเรือง โดยมีการเสนอกิจกรรมในการจัดการป่าเบื้องต้น ทั้งจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม (วิถีคน วิถีควาย ในป่าชุ่มน้ำ) ระบบนิเวศป่าชุ่มน้ำ / การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสร้างมูลค่าจาก

ผลผลิตจากป่า โดยการสร้างโฮงยาที่ใช้สมุนไพรจากประชุมชนน้ำ รวมทั้งการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่องค์กรในการจัดการทรัพยากร นอกจากนี้ยังมีการเสนอให้มีการทำวิจัยในหลายประเด็นทั้งองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร เช่น การเก็บหาต่ออย่างยั่งยืน พืชสมุนไพรที่มีศักยภาพด้านเศรษฐกิจ (เชื่อมโยงกับโฮงยา) มูลค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากร (ป่าชุมชนน้ำ ปลูกน้ำอิง ฯลฯ) นิเวศวิทยาและแนวทางการอนุรักษ์เสือป่า

ประการที่สอง การพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายป่าชุมชนน้ำ และเครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำอิง เนื่องจากป่าชุมชนน้ำบุญเรืองยังติดกับชุมชนอื่น ๆ ในตำบลบุญเรืองอีก 4 ชุมชน ซึ่งต้องสร้างความร่วมมือ เครือข่ายในการจัดการป่าในระดับตำบล โดยเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการทำแผนการอนุรักษ์ หรือพัฒนาข้อบัญญัติในการจัดการป่าชุมชนน้ำ นอกจากนี้ในพื้นที่ลุ่มน้ำยังมีพื้นที่ชุ่มน้ำอีก 12 แห่ง รวมทั้งลุ่มน้ำอิงมี 17 แห่ง ซึ่งหากมีการสร้างเครือข่ายสำรวจจัดทำข้อมูลป่าชุมชนน้ำร่วมกัน เพื่อให้เกิดการจัดการเชื่อมโยงเป็นภูมิทัศน์ จะยิ่งเกิดประสิทธิภาพเกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ บทเรียนการจัดการป่าชุมชนน้ำขึ้นในอนาคต ตลอดจนยกระดับความ

สำคัญของป่าชุมชนน้ำในลุ่มน้ำอิง เพื่อให้เครือข่ายชุมชนหน่วยงานที่ทำงานในลุ่มน้ำอิงเห็นความสำคัญของป่าชุมชนน้ำ โดยใช้กลไกสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการขับเคลื่อนงานในระดับลุ่มน้ำ ภายใต้ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำอิง

ประการที่สาม การขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ แม้ว่าพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองจะได้รับการออกเป็นหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ให้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ สาธารณประโยชน์แล้วก็ตาม พื้นที่ยังคงมีความเสี่ยงต่อการนำไปให้เอกชนเช่าไปใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น เนื่องจากเราสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นที่ราชพัสดุ ดังนั้นการมีมาตรการ กฎหมาย นโยบาย ที่สามารถคุ้มครองพื้นที่ให้ยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ป่า และรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการดูแลป่าจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้มีมาตรการในการคุ้มครองพื้นที่อย่างเป็นทางการนั้น การขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน หรือการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นเรื่องที่สำคัญต่อไป (หนังสือบุญเรือง น.57 - 58)

“อย่างในเรื่องของพื้นที่ป่าชุมชนน้ำเนี่ย การที่เขายากจะปกปักพื้นที่ป่าชุมชนน้ำ มันก็มีสิ่งทีเข้ามา อุปสรรคเข้ามาหลาย ๆ รอบ หลาย ๆ ทาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ ในเรื่องของโรงงานอุตสาหกรรม ในเรื่องของมหาวิทยาลัยเข้ามาใช้พื้นที่ เขาก็พยายามจะยกระดับตัวพื้นที่ชุ่มน้ำของตัวเองให้มันมีภาพที่ชัดเจนมีการยอมรับจากองค์กรของรัฐ จากเดิมคนที่คนในองค์กรของรัฐเคยบอกว่า พื้นที่ตรงนี้เป็นป่าเสื่อมโทรมเพราะว่าไม่เห็นสภาพจริง เขาก็เอาข้อมูลมา

ไม่ใช่ป่าเสื่อมโทรมนะ แต่เป็นป่าที่มีความเป็นอัตลักษณ์ คือเป็นป่าที่น้ำท่วมเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง หรือเรียกว่าเป็น Wetland เป็น Seasonal Wetland เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำตามฤดูกาล เพราะฉะนั้นลักษณะพันธุ์ไม้มันจะไม่เหมือนกับไม้ป่าดิบ ไม้ป่าเบญจพรรณ มันจะมีความเป็นอัตลักษณ์รูปแบบของมัน ไม่ตรงบริเวณนั้นเป็นไม้ที่มันโตช้าแต่ตอนนี้มันใหญ่โตหมดแล้ว นั่นหมายความว่ามันผ่านการเจริญเติบโตมาหลายปีหลายร้อยปี ก็จะชี้ให้เห็นว่านี่คืออัตลักษณ์พอเป็นอัตลักษณ์มันเป็นพื้นที่ที่มีการจัดการพิเศษ เขาก็พยายามยกระดับพื้นที่ชุ่มน้ำให้เป็นพื้นที่ที่มีการถูกจัดตั้งเป็นเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐาน เช่น การเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับชาติ หรือว่าระดับนานาชาติ หรือระหว่างประเทศ และก็เป็นเป้าหมายของตัวพื้นที่ให้คือให้กลายเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับแรมซาร์ไซต์” (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง ตัวแทนสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพฯ)

“เป้าหมายหลักของเขาก็คือการรักษาดูแลรักษาป่าของเขานั้นแหละ เป้าหมายรองก็เพื่อการรักษาและทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นในเรื่องการเข้าใช้ประโยชน์ในระยะยาวต่อไป” (สัมภาษณ์: นิวัต ร้อยแก้ว กลุ่มรักษ์เชียงของ)

กล่าวโดยสรุป จากการร่วมกันพัฒนาความร่วมมือของชุมชนจนเกิดกระบวนการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จนก่อให้เกิดให้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” โดยเป้าหมายหลัก คือการร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชน ผ่านการร่วมกันปกป้องและรักษาสีทิวทัศน์ของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) เพื่อป้องกันการนำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น รักษาผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนต่อไป ให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการ การดูแลรักษาป่า และสามารถใช้สอยประโยชน์จากป่าตามวิถีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนต่อไป และนอกจากนี้ชุมชนยังได้กำหนดเป้าหมายรอง โดยมีแนวทางในการยกระดับพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนได้ต่อไปในระยะยาว ให้ผืนป่ามีความยั่งยืน เชื้อต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น โดยการกำหนดเป้าหมายรองไว้ 3 ประการ ได้แก่ การยกระดับและสร้างรูปธรรมการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม, การพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายป่าชุ่มน้ำ และเครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำอิง, และการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

4.2 ข้อค้นพบประเด็นที่ 2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย : กระบวนการสร้างประชาสังคม

จากการศึกษากระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างประชาสังคม โดยศึกษาผ่านกระบวนการต่าง ๆ

สามารถแบ่งออกเป็น 4 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการสร้างความเข้าใจและการรับรู้, กระบวนการสร้างชนบทแห่งการทำงานร่วมกัน, กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติ (ค่านิยม), และกระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากร ดังนี้

จากสถานการณ์ที่ผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนบุญเรือง ที่มีพื้นที่กว่า 3,000 ไร่ ได้ถูกประกาศให้เป็นหนึ่งในพื้นที่สำหรับการพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดเชียงราย ตามแผนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดน ในปี พ.ศ. 2558 โดยจะมีการพัฒนาให้เป็นเขตอุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐได้กล่าวอ้างว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นผืนป่าเสื่อมโทรม มีความจำเป็นและเหมาะสมในการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในทิศทางอื่น แต่แท้ที่จริงแล้วนั้นป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตรงกันข้ามกับการกล่าวอ้างของภาครัฐ จากการศึกษาพบว่า มีมูลค่าจากการใช้ประโยชน์ทั้งในทางตรงในด้านการเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบ รวมมูลค่ากว่า 14 ล้านบาทต่อปี ชาวบ้านในชุมชนบุญเรืองสามารถเข้าถึงใช้ประโยชน์กว่า 617 ครัวเรือน และนอกจากนี้ยังมีมูลค่าจากการใช้ประโยชน์ทางอ้อม เช่น เป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอน เป็นแหล่งกักเก็บน้ำ เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และค้นคว้าวิจัย เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ รองรับระบบนิเวศของแม่น้ำอิง-โขงที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง รวมกันประมาณ 111 ล้านบาทต่อปี จึงมีมูลค่าการใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมกันมากกว่า ๑๒๕ ล้านบาทต่อปี อีกทั้งยังเป็นผืนป่าที่ชุมชน - ชาวบ้านร่วมมือกันอนุรักษ์และปกป้องมาตั้งแต่อดีตมายาวนานหลายชั่วอายุคนกว่า 260 ปี จากภัยคุกคามต่าง ๆ ทั้งจากในอดีตจนถึงปัจจุบันครั้งแล้วครั้งเล่า (สหทยา น.108)

จากนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่มีพื้นที่เป้าหมายที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยมุ่งหมายเอาป่าบุญเรือง ซึ่งเป็นที่ นสล. ในการพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นชาวบ้าน ชาวบ้านไม่เห็นด้วยแต่ยังมีความพยายามในการใช้พื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดกระบวนการปกป้องพื้นที่ของชุมชน โดยมีมติชุมชนที่จะร่วมกันปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชน (หนังสือบุญเรือง น.6-7) กระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้ก่อตัวขึ้นและดำเนินไปด้วยกำลังคนของชุมชนโดยคนทั้ง 3 วัย อันได้แก่ ผู้อาวุโส วัยกลางคน และเด็กเยาวชน ที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารต่อหน่วยงานภาครัฐและภาคสาธารณะให้ทราบถึงความสำคัญของผืนป่าชุ่มน้ำและแม่น้ำอิง อาทิเช่น การทำป้ายและสื่อรณรงค์ การประชุมทำความเข้าใจในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง การทำกิจกรรมเพื่อแสดงออกถึงเจตนารมณ์ที่ต้องการรักษาผืนป่า เช่น การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา

ตลอดจนการทำวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่าและมูลค่าของผลผลิตจากป่า ตลอดจนความพยายามในการส่งตัวแทนเข้าร่วมในเวทีเสวนา ยี่นหนังสือเรียกร้อง การชี้แจงข้อเท็จจริงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการต่อรองอำนาจกับรัฐและกลุ่มทุน. (หนังสือบุญเรือง น.6-7)

จากกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการขับเคื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนี้ ชุมชนได้ร่วมกันดำเนินต่อเนื่องกันไปอย่างมีลำดับจนเกิดผลสำเร็จ หรือเรียกได้ว่า มีการทำอย่างเป็นกระบวนการ โดยที่ปรากฏอย่างชัดเจนจากการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการขับเคื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนี้ สามารถจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 กระบวนการสร้างความเข้าใจและการรับรู้

ในการสร้างความเข้าใจและการรับรู้ ชุมชนได้รับความร่วมมือจากทั้งภาคส่วนของชุมชนเอง ได้แก่ กลุ่มกำลังคนในชุมชนโดยคนสามวัย ทั้งผู้อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน ทั้งหญิงและชาย และกำลังคนจากภาคีเครือข่ายที่มีความรู้และประสบการณ์ในการต่อสู้เพื่อปกป้องผืนป่า ในการร่วมกันศึกษาและจัดทำชุดข้อมูลทั้งเชิงรับและเชิงรุกที่ครอบคลุมในหลายมิติ ทั้งข้อมูลเชิงสถานการณ์ คือมีการติดตามและแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร อันมีส่วนเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการต่อสู้ของชุมชนบุญเรืองตลอดเวลา ที่ช่วยให้ทุกคนสามารถรับรู้เท่าทันสถานการณ์ ผ่านการสื่อสารออนไลน์ในหลายช่องทาง โดยมีกลุ่มเฟซบุ๊กชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์-ป่าบุญเรือง” เป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการสื่อสารของคนภายในชุมชน ทั้งที่อยู่ในชุมชนและนอกชุมชน อันได้แก่ คนที่ไปทำงานต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ รวมถึงเยาวชน คนที่เป็นลูกหลานของชุมชนที่ไปร่ำเรียน ศึกษาหาความรู้นอกชุมชน รวมถึงคนภายนอกชุมชน เป็นต้นว่า นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ สื่อต่าง ๆ ที่เห็นด้วยกับการต่อสู้เพื่อปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนไลน์กลุ่ม และเมสเสจเจอร์กลุ่ม ทำให้มีการสื่อสารที่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ และข้อมูลเชิงพื้นที่ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน ความสำคัญของพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ วิถีชุมชนกับฐานทรัพยากร ข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ มูลค่าทางเศรษฐกิจจากการใช้ประโยชน์ทางตรงและการบริการทางนิเวศที่ได้จากการที่ชุมชนร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่มีความถนัดในเรื่องต่าง ๆ จัดทำโดยใช้กระบวนการ “วิจัยไต่บ้าน” เข้ามาเป็นเครื่องมือในการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการเป็น “นักวิจัยไต่บ้าน” ที่เป็นการสืบค้นข้อมูลด้วยตัวชุมชนเอง ที่ทำให้ชุมชนได้รับรู้ถึงข้อมูลข้อเท็จจริงของชุมชนตัวเองว่ามีอะไรบ้าง อะไรที่สำคัญ จนสามารถสื่อสารได้อย่างถูกต้องและแม่นยำในความสำคัญของผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง พร้อมกันนี้ชุมชนยังมีกระบวนการทำงานที่โปร่งใส มีการประกาศแจ้งให้คนในชุมชน รวมถึงในกลุ่มอนุรักษ์ฯ ทราบถึงแผนการและ

ผลการทำงานทุกครั้ง มีการนำสื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาช่วยสื่อสารในวงกว้าง การเปิดโอกาสให้บุคคล หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ลงมาสัมผัสพื้นที่ และทำหน้าที่ช่วยชุมชนสื่อสาร

“ผมว่าของบุญเรื่องนี้ค่อนข้างที่จะเป็นบทเรียนที่ดีเพราะว่าเขาใช้สื่อออนไลน์ค่อนข้างเยอะ ก็คือเบื้องต้นเขาใช้สื่อออนไลน์เพื่อที่จะดึงคน คนนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยเฉพาะที่คนออกจากหมู่บ้านไป และเครือข่ายของคนข้างนอกนั้นแหละ ที่เขาก็ไปรู้จักเยอะแยะมากมายก็ดึงเครือข่ายอื่น ๆ เข้ามา ก็เหมือนเป็นการขยายเครือข่าย ขยายข้อมูล ในการส่งต่อข้อมูลกัน และมีการรวบรวมข้อมูลจากทั้งภายนอก - ภายในเพื่อเอามารวมกัน ในจุด ๆ เดียวโดยใช้สื่อออนไลน์เป็นกลไกในช่องทางหนึ่ง ในขณะที่อีกช่องทางหนึ่งเขาเลือกที่จะพึ่งพิงองค์กร NGO ในพื้นที่ ซึ่งก็มีพลังมีเครือข่ายในการที่จะดึง เพราะเขาผมคิดว่าการที่เขามีวิทยุหรือวิทยุทำงานเข้ามามีส่วนร่วมในการปกปักพื้นที่เขาค่อนข้างทำให้เขามองเห็นว่า การที่ตัวเองมีข้อมูลอยู่อย่างเนี่ยมันมีความสำคัญ ทีนี้พอเขาคิดว่าข้อมูลมันสำคัญเขาเลยต้องการข้อมูล พอเขาต้องการข้อมูล เขาก็เริ่มที่จะหาเครือข่ายเพื่อที่จะเอาข้อมูลเข้ามา ผมว่าเนี่ยก็เป็นกลไกหนึ่งที่ตัวชุมชนเองใช้ในการที่จะปกปักพื้นที่ ไปหาข้อมูลโดยใช้เครือข่าย แล้วก็ดึงเครือข่ายมาหาข้อมูล (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง ตัวแทนสถาบันความหลากหลายทางชีวภาพ)

“เรื่องนี้เขาจะเข้มแข็งมาในเรื่องของการตัดสินใจต่าง ๆ เขาจะไม่ตัดสินใจเฉพาะกลุ่มอนุรักษ์ที่ตั้งขึ้นนะ แต่ทุกครั้งที่ตัดสินใจนี้เขาจะเอาสิ่งที่จะดำเนินการไปตัดสินใจในวงประชุมของหมู่บ้าน ทุกกระบวนการ แต่จะดำเนินการโดยกลุ่มอนุรักษ์ที่เขาตั้งขึ้นมา โครงสร้างของกลุ่มก็จะมีคณะกรรมการ ซึ่งในหมู่บ้านมันก็มีสองส่วน คือโครงสร้างของหมู่บ้าน และก็มีพิเศษคือกลุ่มอนุรักษ์ป่าที่เขาจะมาดูแลในเรื่องของป่า แต่ว่าการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับที่ประชุมใหญ่ของหมู่บ้านทุกครั้ง จุดเด่นที่ 2 ก็คือว่า คนในหมู่บ้านนั้นมีหลากหลายอาชีพแต่ว่าส่วนใหญ่ก็จะเป็นเกษตรกร ทำนาทำสวน แต่ว่าส่วนหนึ่งก็เป็นข้าราชการ ส่วนหนึ่งก็เป็นผู้นำท้องถิ่นแบบนี้ บุญเรื่องลงตัวในเรื่องของมติอะไรต่าง ๆ แล้วก็มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน (สัมภาษณ์: สมเกียรติ เขื่อนเชียงสา อนุคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน)

“สำหรับคนที่เห็นต่างมันก็มีบ้างแหละนะ แต่โดยรวมแล้วส่วนมากแล้ว วาระการประชุมชุมชนแล้ว ส่วนมากก็จะเห็นด้วยกันหมด เวลาประชุมเราก็เอาวาระเรื่องป่าของเรา ว่าเดือนนี้ป่าของเราเป็นอย่างนี้ ๆ เราจะไปอนุรักษ์ตรงนี้ ประมาณนี้แหละครับ ก็มีคณะกรรมการ ทุกวันนี้ก็มีดูแล หมู่บ้านอื่นเวลาเขามาเอาหน่อ(ไม้) ก็ให้เขาเอาไปพอประมาณ ไม่ให้เขาเอาไปขาย เราไม่ให้ตัดต้นไม้แบบนี้” (สัมภาษณ์: นายสมบัติ ไตรจักร ปราชญ์ชาวบ้าน)

“การรับรู้ร่วมกัน อันนี้ก็คือพาไปเลยคะ พาไปลงพื้นที่เลย อยากเขารู้เลยว่า อันนี้จริงไหม ป่าชุ่มน้ำจริงไหม คุณสมบรูณ์แค่นั้น มีสัตว์อย่างนู้นอย่างนี้เหมือนที่เราออกสื่อไป แล้วให้มา ดูเห็นจริงเลย อย่างหน้านี้หน้าผักหน้าเห็ดหน้าอะไรอย่างนี้ แมกก็ไปเก็บผักให้ดู ก็เหมือนซูเปอร์มาร์เก็ตหนึ่ง ๆ คือทางพื้นบ้านเราคือ หม้อข้าวหม้อแกง อยากกินผัดชนิดนี้ ต้องมาช่วงนี้ อย่างนี้จะมีกินตลอด” (สัมภาษณ์: นางจันทร์แรม เรื่องวิสัย บทบาทแม่หญิง)

4.3.2 กระบวนการสร้างชนบแห่งการทำงานร่วมกัน

ในการสร้างชนบแห่งการทำงานร่วมกัน ชุมชนอาศัยความรัก ความผูกพันกับผืนป่านี้ ผ่านวิถีชีวิตที่ได้อยู่ได้พึ่งพิงป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นรากฐานสำคัญในการต่อสู้ปกป้องป่า โดยเฉพาะผู้อาวุโส ผู้เฒ่า ผู้แก่ หลายคนบอกว่า “ป่าคือชีวิต” ได้ อาศัยป่าผืนนี้ตั้งแต่เกิด ทำให้มีความหวงแหนอยากให้ป่าอยู่คู่ชุมชนคู่ลูกคู่หลานตลอดไป แม้แต่คนรุ่นใหม่ที่ไม่ทำงานต่างถิ่นต่างจังหวัดต่างประเทศก็ยังคงมีความผูกพันกับผืนป่า จากชีวิตวัยเด็กที่ได้ตามพ่อแม่เข้าป่า อาศัยทำมาหากิน เมื่อป่าจะถูกเปลี่ยนแปลงไปทุกคนจึงพร้อมที่จะร่วมกันในการปกป้องผืนป่าผืนนี้ตามกำลังของแต่ละคนมี ทุกเพศ ทุกวัยโดยชุมชนมีหลักการสำคัญ อย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่

1) แข็งใจ: สร้างความเข้มแข็งภายในเป็นหลักให้มั่นให้เป็นหนึ่งเดียวมีจุดยืนเดียวกัน โดยมีกลไกการประสานงานภายในของแกนนำ การหลอมพลังความมุ่งมั่นตั้งใจ แบ่งบทบาทในการทำงานกันชัดเจน มีทีมหลักในการติดตามวิเคราะห์สถานการณ์และวางแผน ยุทธศาสตร์อย่างมีแบบแผน มีทีมปฏิบัติการทุกเพศ ทุกวัย โดยใช้เวทีชุมชน งานประเพณี หรือวาระต่าง ๆ ในชุมชนเป็นเวทีหรืออย่างสม่ำเสมอ ดังเช่น ยุทธการป่าช้ายุทธการต้นโพธิ์ เป็นต้น

2) ข้อมูลแน่น: จัดทำชุดข้อมูลเพื่อใช้ในการรณรงค์ สร้างความเข้าใจ และใช้เจรจา ต่อรอง พร้อมเสนอทางเลือกทางออกที่เหมาะสม โดยมีชุดข้อมูลที่ครอบคลุมหลายมิติทั้ง ประวัติศาสตร์ชุมชน ความสำคัญของพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ วิถีชุมชนกับฐานทรัพยากร ข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ มูลค่าทางเศรษฐกิจจากการใช้ ประโยชน์ทางตรง และบริการทางนิเวศ โดยเชื่อมโยงกับประเด็นสากล เช่น ป่าช่วยลดโลกร้อน เป็นแหล่งกักคาร์บอนสอดคล้องกับอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ป่าชุ่มน้ำ มีความสำคัญเป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งทั้ง 2 อนุสัญญา รัฐบาลไทยเป็นภาคีสมาชิก ข้อมูลถูกนำไปใช้ในการประกอบการยื่นข้อเสนอสำคัญต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยร่วมกับสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง

3) “สื่อสารทั้งในและนอกด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่รวดเร็ว เท่าทันการณ์” ในการประสานงาน และสื่อสารโดยมีการแบ่งระดับการสื่อสาร ทั้งสื่อสารในกลุ่มยุทธศาสตร์ สื่อสารมวลชนระดับชุมชน สื่อสารกับลูกหลานที่อยู่นอกชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็น ส่งต่อข้อมูลประสานงานเพื่อสนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ โดยใช้สื่อออนไลน์ ทั้ง facebook, line application โดยมี การตั้งผู้บริหารจัดการสื่อทำหน้าที่โดยเฉพาะ รวมทั้งให้สื่อสารกับภายนอกในรูปแบบที่หลากหลายวิธีการทั้งสื่อออนไลน์ การนำสื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาช่วยสื่อสารในวงกว้าง การเปิดโอกาสให้บุคคล หน่วยงานภายนอกต่างๆ ลงมาสัมผัสพื้นที่ และทำหน้าที่ช่วยชุมชนสื่อสาร

4) “ประสานงานกับภาคี พันธมิตร เครือข่ายมาหนุน เสริมเป็นองคาพยพ” ชุมชนมีการประสานงานทั้งหน่วยงานที่เป็นสถาบันวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ที่สามารถช่วยด้านการศึกษาข้อมูลทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม ทั้งกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ เชียงใหม่ของ สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน หน่วยงานที่สามารถเป็นตัวกลางในให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล การเจรจา และเชื่อมต่อกับนโยบายได้ เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดเชียงราย การขยายเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียงที่มีป่าชุ่มน้ำติดกันให้มีพลัง มีมิติ ความคิดเห็นไปทางเดียวกัน รวมทั้งการหนุนเสริมจากสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการเชื่อมประสานต่อกับนโยบายระดับจังหวัด เช่น การทำหนังสือออกข้อเสนอในนามสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงซึ่งทำให้มีพลัง

5) “สร้างกิจกรรมในการจัดการดูแลป่าอย่างต่อเนื่อง” นอกจากจะเคลื่อนไหวสื่อสารกับสังคมสาธารณชนแล้ว ชุมชนยังมียุทธการให้เกิดความเคลื่อนไหวในการพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่สำคัญ ๆ ทั้งกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณี เช่น บวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ กิจกรรมการฟื้นฟู การปลูกป่า รวมทั้งกิจกรรมด้านการเรียนรู้ เช่น เวทีเสวนากลางป่าในวันสำคัญ เช่น วันชุ่มน้ำโลก เวทีประชุมสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมงานด้านศิลปะโดยกลุ่มศิลปินในจังหวัดเชียงราย โดยกิจกรรมทั้งหมดจะเชิญชวนหน่วยงาน องค์กร เครือข่าย และสื่อมวลชนเข้าร่วมเพื่อการเผยแพร่รณรงค์

“ในเรื่องนี้เราก็จัดขบวนส่วนมากเป็นเรื่องผ่านระบบขององค์ความรู้ ผ่านการศึกษาองค์ความรู้ ยกตัวอย่างเช่น เราเข้าไปจัดขบวนในเรื่องการสร้างความรู้เข้าใจให้ชาวบ้านให้เขาเข้าใจร่วมกัน เห็นและมองข้อมูลชุดเดียวกันให้เหมือนกัน โดยผ่านงานวิจัย เช่นเรื่องของประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น เรื่องประโยชน์ของป่า เรื่องวัฒนธรรมการใช้ป่าพวกนี้ ต่าง ๆ พวกนี้ เหล่านี้แหละที่ทำให้

ให้เกิดการเชื่อมร้อยกัน ให้เกิดการเข้าใจร่วม โดยใช้องค์ความรู้ เพราะมันมีงานวิจัยด้วย ที่เข้าไปทำข้อมูลต่าง ๆ โดยชาวบ้านเป็นคนช่วยเก็บทำข้อมูลด้วย ช่วยกันวิเคราะห์ มันก็เกิดกระบวนการพวกนี้ขึ้นมา มันก็ทำให้องค์ความรู้พวกนี้เป็นตัวเชื่อมร้อยกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการทำงานร่วมกัน” (สัมภาษณ์ : นิวัต ร้อยแก้ว กลุ่มคนรักสีเขียวของ)

4.3.3 กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติ (ค่านิยม)

แม้ว่าชุมชนบุญเรื่องนี้จะเกิดขึ้นจากการอพยพมาสมทบผู้คนจากหลาย ๆ ที่ ทั้งจากเมืองน่าน เมืองพาน(อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย) เมืองพงพะเยา(จังหวัดพะเยา) ลำปาง และเมืองแพร่ รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ ไตลื้อ ไตใหญ่ ม่าน ยอง และคนจีนที่ทำมาค้าขาย นั้นจึงก่อเกิดการผสมผสานของความเชื่อ จารีต ประเพณีในเรื่องความรักและความผูกพันของผู้คนกับผืนป่า ได้ถูกสืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่ได้ตกลงร่วมกันในการให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ส่วนรวม สาธารณะของชุมชน ไม่ยอมให้แบ่งถือครองส่วนบุคคล มีเจตนาให้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยชาวบ้านได้ตกลงกันในการกำหนดพื้นที่หนองน้ำ ป่าชุ่มน้ำติดแม่น้ำไว้เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นพื้นที่เลี้ยงควายในฤดูฝน (ปางควาย)โดยทำรั้วรอบป่า หรือ “ตั้งบ่อง” เพื่อไม่ให้ควายออกมากินพืชผลที่ปลูกในช่วงฤดูฝน นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดในการดูแลและใช้สอยทรัพยากรจากป่าทั้งการเก็บหาไม้ฟืน การใช้ไม้ไผ่ ข้อห้ามเรื่องการเผาป่า ห้ามระเบิดปลา การปลูกไม้ไผ่ใช้สอยเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าปางควาย เพื่อที่จะใช้สอยในการทำตอก จักสาน ทำเครื่องมือดักปลา จับปลา กลายเป็น “วิถีไผ่ วิถีน้ำ” ของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้สืบทอดข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการร่วมมือกันต่อสู้เพื่อปกป้องป่าผืนนี้จากภัยคุกคามที่จะเข้ามาตั้งแต่อดีต ส่งต่อกันมาหลายรุ่นจนมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน และนอกจากนี้ชาวบ้านยังมีจารีตหรือความเชื่อเรื่องป่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาชุมชน โดยชาวบ้านจะมีการเลี้ยงบอกกล่าว แม่ธรณีและเจ้าปู่เจ้านาค่อนและหลังทำนาทำไร่ มีการทำขวัญข้าว ทำขวัญควายเมื่อหมดหนานา มีการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางเจ้าป่า ฯ ในการประกอบกิจเช่นหาของป่า หาปลาในแม่น้ำ หรือ ล้มไม้ เป็นต้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีศรัทธาและมุ่งมั่นที่จะปกป้องป่าให้ดำรงไว้ และเป็นกลไกที่ทำให้คนมารวมตัวกันพร้อมใจและร่วมมือกันรักษาผืนป่าเมื่อป่าต้องเผชิญกับปัญหาภัยคุกคามอีกครั้ง

“ประเด็นสำคัญก็คือว่า แต่เดิมชุมชนบุญเรื่องนี้ แม้จะไม่เคยเข้าไปร่วมกับเครือข่ายชุมชนอื่น ๆ แต่เดิมเขาก็ดูแลรักษาอย่างนี้นะ ดูแลรักษาป่าผืนนี้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาละ เพียงแต่ว่าอาจจะยังไม่มีข้อบทบัญญัติ คือรักษาตามหลักธรรมชาติ ตามหลักจารีตของชุมชน เขาก็เป็นพื้นที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย เป็นพื้นที่หาปูหาปลา เป็นพื้นที่เก็บพืชเก็บผัก เพียงแต่อย่างไม่ได้มีการกำหนดเป็นระเบียบการใช้สอยประโยชน์เหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ โดยเหตุผลที่ชาวบ้านยังคง

อนุรักษ์ป่าผืนนี้ไว้ อันดับแรกคิดว่ามันคงเป็นพื้นที่ที่เขาได้ประโยชน์ในแง่ของการดำรงชีวิตที่ได้พึ่งพาป่าผืนนี้ด้วย ก็เลยรักษาไว้ตามหลักจารีตของตนเอง คงความเชื่อสืบต่อกันเรื่อยมา (สัมภาษณ์: สมเกียรติ เขื่อนเชียงสา อนุคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน)

และยิ่งกว่าเมื่อชุมชนได้เข้าร่วมในการเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง จนก่อให้เกิดภาคีความร่วมมือจากองค์กรภาคประชาชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ให้การเสนอแนะ ร่วมศึกษา และนำปฏิบัติภายใต้กรอบนโยบายของสภาฯ และประสบการณ์ในการต่อสู้ในประเด็นต่างๆ ขององค์กรภาคประชาชนที่เข้ามาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการปกป้องพื้นที่และทรัพยากรของชุมชนบุญเรือง ก่อให้เกิดหลักการ กฎเกณฑ์และแนวทางในการปฏิบัติต่อทรัพยากรที่มีในพื้นที่ของชุมชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจนมากยิ่งขึ้น

“ถ้าอย่างป่าเดิมที่เขาก็มีตัวในการเข้าใช้พื้นที่ป่า คล้ายๆกับกฎบัญญัติหรือกฎระเบียบในการเข้าไปหาเก็บของในป่า ในป่าชุ่มน้ำต่างๆก็มีกันอยู่แล้ว แล้วพอตัวชุมชนเองพอมีประเด็นในเรื่องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำก็เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของตัวสภาประชาชนน้ำอิงซึ่งก็ดูแลแม่น้ำอิงทั้งสาย ซึ่งตัวสภาเองก็จะมีตัวข้อมูล มีตัวบัญญัติ ตัวเกณฑ์ ที่เราจะใช้ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นส่วนเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา เรื่องของตัวพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือป่าริมน้ำอยู่แล้ว ก็กระบวนการนี้ก็จะ เป็นบัญญัติหรือมาตรฐานของสองส่วน คือในตัวชุมชนเอง กับตัวสภาเครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำอิง” (สัมภาษณ์: สุทธิ มะลิทอง สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพ)

“ก็การต่อสู้ครั้งนี้มันก็เป็นการสร้างมุมมองของการพัฒนาด้วยว่ามันจะต้องเป็นการพัฒนาอย่างไรที่ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากร อย่างเช่นเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ เขาพัฒนาโดยใช้นิคมอุตสาหกรรมเข้ามาใช้พื้นที่แบบนี้มันก็ไม่ถูกต้อง พื้นที่มันก็จะถูกทำลาย เมื่อเราศึกษาองค์ความรู้ มันก็จะถูกทำให้มองเห็นว่าที่มันจะเกิดขึ้น มันไม่ถูกต้องอย่างไร แล้วมันก็เป็นกรรมองเรื่องทรัพยากรที่ไม่ใช่มิติเดิม ๆ เช่น เรื่องงานวิจัย เรื่องอะไรที่นักวิชาการได้เข้ามาทำ พวกพี่น้องชาวบ้านก็ได้เห็นว่าป่ามันไม่ใช่เพียงป่าที่เป็นป่าไม้ หน่อไม้ เป็นเห็ด หรือเป็นสมุนไพรอะไรแค่นั้น แต่มันโยงไปถึงโลกไปด้วย เช่น เรื่องของการกักเก็บคาร์บอน การปล่อยออกซิเจน การกักเก็บคาร์บอนอย่างไร มันมีคุณค่าอย่างไร มันมีมูลค่าเท่าไร พี่น้องชาวบ้านก็มองเห็นมิติอื่น ๆ ไปด้วย ไม่ใช่มองเห็นแค่ประโยชน์ของชาวบ้านอย่างเดียว ได้มองเห็นประโยชน์ของโลก ประโยชน์ของคนทุกคน เรื่องตรงนี้มันก็ทำให้สาธารณะได้มองเห็นประโยชน์ร่วมไปด้วย” (สัมภาษณ์: นิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มรักษ์เชียงของ)

4.3.4 กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากร

ในการร่วมกันขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่า ชุ่มน้ำบุญเรือง ของชุมชนบุญเรืองในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และภาคีเครือข่ายที่นำโดย “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” ได้อาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากรเป็นหลักสำคัญ ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้วย โดยเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกทั้งในกลุ่มอนุรักษ์ ป่าบุญเรืองเอง ทั้งในเรื่องของการระดมทุนชุมชน ทั้งด้านกำลังคน และกำลังทรัพย์ อีกทั้งยังมีการ ระดมทุนจากภายนอกชุมชนร่วมกับภาคีเครือข่าย เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรทั้งในส่วนที่เป็น เงินทุนสนับสนุน โอกาสในการแสวงหาความรู้ องค์กรความรู้ และผลงานที่เกิดขึ้นร่วมกัน ผ่านกระบวนการพัฒนากลไกและศักยภาพ ทั้งในรูปแบบการประชุม การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนการศึกษาดูงานเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนต้นแบบในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งการส่งเสริมบทบาทของผู้หญิงในชุมชนให้เข้าไป มีส่วนร่วมในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและการสนับสนุนในรูปแบบกองทุนสนับสนุน การดำเนินโครงการในพื้นที่

“ปีพ.ศ.๒๕๖๐ สถาบันชุมชนลุ่มน้ำอิงได้เข้ามาต่อยอดการทำกิจกรรมอนุรักษ์ ของกลุ่มแม่หญิงบุญเรือง โดยสนับสนุนงบประมาณในการทำของที่ระลึกจำหน่ายให้กับผู้ที่เข้ามา ศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อระดมทุนในการรักษาป่าของกลุ่มแม่บ้าน โดยในปัจจุบันกลุ่มแม่หญิงบุญเรืองมีสมาชิกกว่า ๑๐๐ คนและมีคณะกรรมการกลุ่ม จำนวน ๑๕ คน และการต่อสู้ที่เข้มแข็งของคนบุญเรืองทั้งผู้หญิงและผู้ชายนี้ ประกอบกับการมีผืนป่าที่ อุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้มีกลุ่มนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา กลุ่มองค์กร ชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศต่างมีความสนใจที่จะเข้ามา ศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง” (สัมภาษณ์: สายันต์ ขำหนึ่ง สมาชิกแม่บ้านเพื่อชีวิต)

“สิ่งหนึ่งที่สมาคมแม่บ้านเพื่อชีวิตทำงานอยู่แล้วก็คือ เราพื้นกิจกรรมชุมชนในเรื่องของ การจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาในลุ่มน้ำเพื่อให้มีปลามากขึ้นในลุ่มน้ำ สองเราช่วยเรื่องของการขึ้น ทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำในลุ่มน้ำอิงอยู่แล้ว มันก็เข้ามาประจวบเหมาะกันพอดีในจังหวัดงานพื้นที่ บ้านบุญเรืองมันมีประเด็น เราก็เลยเข้าไปช่วยงานในเรื่องนี้ สิ่งที่ต้องคิดได้ช่วยให้ชุมชนก็คือการ เข้าไปเป็นผู้ช่วยนักวิจัย การเรียบเรียงข้อมูล ในเรื่องของเอกสาร เรื่องของการประสานงานกับ สื่อมวลชน กับหน่วยงานภายนอกเช่น กรรมการสิทธิ(มนุษยชน) กลุ่มผู้เดือดร้อนในพื้นที่ต่าง ๆ เพราะว่าตอนนั้นเนี่ยมันขึ้นหลายทีนะเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ แล้วก็มีกลุ่มศึกษา กลุ่มชาวบ้านที่ เดือดร้อนในแต่ละพื้นที่ เราก็ช่วยประสานให้ชาวบ้าน(บุญเรือง) ได้ไปดูการต่อสู้ข้างนอกพื้นที่อื่น ส่วนสิ่งที่สมาคมได้ก็คือ เรื่องของการมตที่ประชุมความเห็นของหมู่บ้านเขาเห็นด้วยต่อการขึ้น

ทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำ ก็เลยทำให้งานขับเคลื่อนเรื่องการขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำก็เลยเป็นผลพลอยได้จากการศึกษาข้อมูลร่วมกับชุมชนจากการศึกษาข้อมูลของกลุ่มอื่น ๆ มันจึงทำให้การทำงานสมาคมเองก็ได้เรื่องของการทำงานขับเคลื่อนการขึ้นทะเบียน ชาวบ้านก็ได้เรื่องของการปกป้องทรัพยากรของตัวเอง ส่วนเครื่องมือที่เราให้เขาไปก็มีการสนับสนุนการจัดกิจกรรมบ้างบางส่วน ไม่ได้สนับสนุนทั้งหมด ก็มีเรื่องของไประดม เรื่องการจัดงานแต่ละครั้งเราก็เป็นแม่แรงหลักในการช่วยประสานภายนอก ช่วยหางบประมาณบางส่วน บางส่วนนะ บางส่วนก็เป็นบงของชาวบ้านอยู่แล้ว เช่น เรื่องค่าอาหารการกินในการจัดงาน เขาก็มีบ่อปลาอะไรของเขา เขาก็ไปจับปลาของหมู่บ้านมาทำกิน เรื่องความช่วยเหลือส่วนมากก็จะเป็นเรื่องของเอกสารงานข้อมูลงานประสานงานภายนอก สื่อ” (สัมภาษณ์ : สายันต์ ข้ามหนึ่ง สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต)

“หนึ่งก็คือ อันแรกก็คือเป็นการศึกษาตัวตนผ่านประวัติศาสตร์ระบบนิเวศน์ท้องถิ่น สองก็เป็นการแลกเปลี่ยน เราเรียกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การต่อสู้ พื้นที่ชาวบ้านต่าง ๆ ที่เป็นพันธมิตรของเรา เขาก็ทำงานมานาน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีประสบการณ์เข้ามาช่วยแลกเปลี่ยนกันในการขับเคลื่อนในการปกป้องทรัพยากร ซึ่งในแต่ละที่มันก็มีวิธีการของตัวเอง พวกนี้ก็มาแลกเปลี่ยนกัน เขาเรียกว่าเป็นการศึกษาประสบการณ์การต่อสู้จากทิศต่าง ๆ อันนั้นก็เป็นส่วนหนึ่ง” (สัมภาษณ์: นิวัต ร้อยแก้ว กลุ่มคนรักษ์เชียงของ)

“การแลกเปลี่ยนทรัพยากร การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพราะทางNGOsเองก็เหมือนเรา ได้เปิดพื้นที่ทำงานที่ใหม่ ที่มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์เช่นกันในพื้นที่ลุ่มน้ำอิง เพราะเราไม่เคยเข้าไปทำงานในพื้นที่นี้มาก่อน เมื่อมีประเด็นนี้ ก็ทำให้เรามีงานเกาะอย่างต่อเนื่อง จนเกิดในเรื่องของการผลักดันเพื่อที่จะให้พื้นที่ในลุ่มน้ำอิงตอนล่าง ที่เป็นพื้นที่ป่าชุ่มน้ำนี้ให้เข้ากระบวนการของแรมซาร์ไซต์ คือเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับนานาชาติ เพราะเหมือนกับว่า มันก็จะมีตัวแรมซาร์ไซต์มาเป็นกฎหมาย มาเป็นเกาะป้องกันอีกด้านหนึ่งด้วย มันก็เลยเกิดประเด็นงานของการผลักดันการขึ้นทะเบียนแรมซาร์ไซต์”(สัมภาษณ์: สหทัยา วิเศษ สถาบันปวงผลญาพายว)

สรุป กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองมีการดำเนินการในหลากหลายรูปแบบโดยมุ่งเน้นไปที่การตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมร่วมกันในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากผืนป่าชุ่มน้ำนี้อย่างยั่งยืน โดยอิงอาศัยหลักของวิถีวัฒนธรรมมาปรับใช้ โดยความเข้มแข็งของชุมชนบุญเรืองนั้นมาจากการศึกษาหาองค์ความรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องในการอนุรักษ์และฟื้นฟูฐานทรัพยากรป่าชุ่มน้ำ เกิดการทำงานร่วมกันโดยยึดหลักเสริมสร้างส่วนที่ขาด ดูแล อนุรักษ์และฟื้นฟูส่วนที่มีอยู่ให้ดำรงยั่งยืน มีการออกแบบการทำงานและกำหนดบทบาทคณะกรรมการในการทำงานอย่างชัดเจน

พัฒนาศักยภาพในการทำงานของคณะทำงานให้เป็นนักวิจัยชุมชน มีการเรียนรู้ของค่ายเยาวชน และการเรียนรู้ของนักเรียนผ่านเส้นทางศึกษารวมชาติ โดยเฉพาะการใช้สื่อออนไลน์ที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองและชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ซึ่งส่งผลให้คนรุ่นใหม่เกิดการตื่นตัวเป็นอย่างมากจนเกิดการระดมทุนเพื่อเป็นกองทุนธนาคารปกป้องผืนป่าสืบทอดแนวคิดจากคนรุ่นก่อน อีกทั้งยังมีการเฝ้าติดตามและหนุนเสริมงานภาคประชาสังคมในกลุ่มน้ำอิงอันเป็นเครือข่ายสำคัญ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนับเป็นตัวอย่างที่ดีที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งในงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

4.4 ข้อค้นพบประเด็นที่ 3 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของการวิจัย : บทบาทของประชาสังคม

จากบทเรียนการปกป้องผืนป่าครั้งล่าสุดจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ ชุมชนได้ยื่นหยัดรักษาผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองโดยใช้หลักการอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกคือ หลักสิทธิชุมชน ซึ่งเป็นสิทธิตามจารีตประเพณีที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน ดังปรากฏในประวัติศาสตร์ชุมชน และการยึดหลักตามบทกฎหมายที่ว่าด้วยการกำหนดพื้นที่ป่าดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ให้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณะประโยชน์ ทั้งสองประการนี้ทำให้การลุกขึ้นมาปกป้องผืนป่า คือการแสดงออกแห่งสิทธิของตนเอง หรือเรียกว่า “ปฏิบัติการแห่งสิทธิ” โดยมีการแสดงออกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำป้ายและเสื่อรณรงค์ มีการระดมทุนจากลูกหลานที่ทำงานต่างจังหวัด การร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง การประชุมทำความเข้าใจภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง การสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนในการอนุรักษ์ผืนป่า อาทิ การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา รวมถึงการสร้างกิจกรรมที่ได้อิงอาศัยป่า มีการเลี้ยงผึ้ง และฟื้นฟูเรื่องปางควาย พร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์การใช้สอยประโยชน์จากป่า (พืช/สัตว์ : สมุนไพร เห็ด หน่อ ฟืน ไม้ ใผ่ ปู ปลา ผึ้ง ต่อ) ตลอดจนกิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ เป็นต้น ในการให้ภาครัฐ - กลุ่มทุน และสังคมได้เห็นว่ามีผืนป่าชุ่มน้ำผืนนี้มีความสำคัญ และชุมชนต้องการรักษาผืนป่าชุ่มน้ำผืนนี้ไว้ และหลักการที่สองคือการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจา สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่าย ผ่านข้อมูลที่ได้รับการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล โดยการอาศัยวิจัยไต่บ้าน หรือวิจัยจาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า ทั้งในด้านผลผลิตที่เกิดจากป่าและมูลค่าในด้านอื่น ๆ ที่ได้จากป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ มีการส่งตัวแทนเข้าร่วมในเวทีเสวนายื่นหนังสือเรียกร้อง และการชี้แจงข้อเท็จจริงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอระงับและทบทวนนโยบายที่กำลังจะส่งผลกระทบต่อผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง

นอกจากนี้ยังอาศัยการระดมความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ที่มีการประสาน สัมพันธ์กันเป็นภาคีเครือข่ายและทำงานร่วมกันอยู่แล้วตั้งแต่ต้น ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานด้านการ ปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองนั้นมี ภาคีเครือข่าย มีสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้นกว่า 17 หน่วยงาน อาศัยการทำงาน 3 ทีมหลัก ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุน โดยมีภาคีเครือข่ายเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุน ให้มีความเข้มแข็งและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผน ยุทธศาสตร์ที่ทางกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และทีมยุทธศาสตร์ได้กำหนดไว้ ตามความถนัดของแต่ละ องค์กร หรือหน่วยงานภาคีที่เข้ามาร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง เช่น การทำกิจกรรมการ อนุรักษ์ป่า การร่วมมือกันทำ “วิจัยไต่บ้าน หรือวิจัยจาวบ้าน” การออกแถลงการณ์ร่วมกันต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และยังมีบทบาทที่สำคัญ ร่วมกันใน 3 ประเด็น ได้แก่ บทบาทการเคลื่อนไหว ร้องทุกข์ต่อภาครัฐ, บทบาทการติดตามเฝ้าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนใน การรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ (ทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ไปด้วย), และบทบาทการเปียดแย้งพื้นที่ใน กระบวนการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังนี้

4.4.1 บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ

ในการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง หลังจากที่ชุมชน และชาวบ้าน รับรู้ถึงการเข้ามาของบุคคลและหน่วยงานภายนอกที่ต้องการเข้ามาใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำ ของชุมชนในการดำเนินการตามนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล โดยการจัดสร้างนิคม อุตสาหกรรมขึ้นทดแทนพื้นที่อันเป็นป่าชุ่มน้ำของชุมชน โดยการเคลื่อนไหวได้เริ่มต้นขึ้นในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2558 ได้มีการสื่อสารภายในชุมชนและแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนว่าชุมชน ไม่ต้องการให้นำพื้นที่ป่าชุมชนไปเปลี่ยนแปลงเป็นนิคมอุตสาหกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยตรง ชุมชนได้ร่วมกันขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในพื้นที่ชุมชน (11 สิงหาคม 2558) รวมถึงปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ที่คนบุญเรืองร่วมกันสวมเสื้อเขียวที่สกรีนข้อความ “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในเข้าร่วมเวทีประชาคมที่บริษัทจัดหาที่ดินและมหาวิทยาลัยแม่โจ้ นำโดยปลัดอาวุโส อำเภอเชียงของ ได้จัดเวทีประชาคมเพื่อให้ข้อมูลเรื่องรัฐบาลต้องการนำพื้นที่ ป่าชุ่มน้ำนี้ไปทำนิคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีการยกเลิกการประชาคมในที่สุด (15 สิงหาคม 2558) นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการส่งหนังสือร้องทุกข์ถึงกรรมการสิทธิมนุษยชน เพื่อชี้แจงและร้องทุกข์ ต่อสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นภายในชุมชน พร้อมทั้งขอคำชี้แนะในการดำเนินการเพื่อการปกป้องพื้นที่ป่า ของชุมชน (30 สิงหาคม 2558) ต่อมาภายหลังตัวแทนชุมชนได้เข้าพบคณะกรรมการสิทธิ

มนุษยชนเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น (14 กันยายน 2558) และแม้ในท้ายที่สุดที่ชุมชนได้มีโอกาสร่วมเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานภาครัฐที่เทศบาลจัดขึ้น ชุมชนยังยืนหยัดและแสดงเจตนารมณ์ที่จะไม่ยกพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนให้หน่วยงานรัฐเพื่อการจัดทำนิคมอุตสาหกรรมตามแผนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล ผ่านปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ยกที่สองเพื่อคัดค้านนิคมอุตสาหกรรม และได้มีการยื่นแถลงการณ์ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองและสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงต่อนายอำเภอเชียงของ สීමมวลชน ตัวแทนจังหวัดเชียงราย โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงราย (9 กันยายน 2558)

“ขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนเพื่อพิทักษ์ป่าชุ่มน้ำบ้านบุญเรือง คนในชุมชนทั้งหญิงและชายได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อสารต่อหน่วยงานภาครัฐ และสาธารณะให้ทราบถึงความสำคัญของป่าชุ่มน้ำ แม่น้ำอิง และหนองน้ำ เช่น การทำป้ายและสื่อรณรงค์ การระดมทุนจากลูกหลานที่ทำงานต่างจังหวัด การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง การประชุมทำความเข้าใจในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา การทำวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่าและมูลค่าของผลผลิตจากป่า การส่งตัวแทนเข้าร่วมในเวทีเสวนา ยื่นหนังสือเรียกร้อง การชี้แจงข้อเท็จจริงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สัมภาษณ์: สหัททยา วิเศษ สถาบันปวงผญาพยาว)

4.4.2 บทบาทการติดตามและเฝ้าระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุน ในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน

ในการติดตามและเฝ้าระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุน ในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน ชุมชนได้มีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มชุมชนขึ้นในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และคนในชุมชนยังได้ใช้ช่องทางสื่อสารออนไลน์ที่มีความรวดเร็วและทันสมัย ได้แก่ 1. มีการจัดทำเพจ Facebook ใช้ชื่อว่า “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อใช้ในการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและบุคคลภายนอก เช่น สื่อ หน่วยงาน และนักวิชาการ เป็นต้น. 2. จัดตั้งกลุ่มใน Messages เพื่อปรึกษาในประเด็นสำคัญ และ 3. มีการสื่อสารผ่านทาง Line app. นอกจากนี้ชุมชนยังได้แสดงออกถึงเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การบวชป่า ปล่อยปลา สืบชะตาแม่น้ำ และมีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างชุมชน นักวิชาการ ในการดูแลรักษาป่า โดยมีการตั้งภาคีเครือข่าย นักข่าว และชุมชนที่มีป่าชุ่มน้ำบริเวณใกล้เคียงเข้าร่วมด้วย (30 สิงหาคม 2558) พร้อมกันนี้ชุมชนยังได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ในการจัดทำข้อมูลของชุมชนและป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในด้านต่าง ๆ ทั้งข้อมูลประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม วิถีชีวิตกับป่า และความหลากหลายด้านพืชและสัตว์ เพื่อใช้ในการเป็นฐานข้อมูลตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามา (สิงหาคม – ตุลาคม

2558) ชุมชนได้อาศัยการสื่อสารแลกเปลี่ยนกับบุคคลภายนอก ด้วยการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ในเวทีเสวนาต่าง ๆ มีการเชิญนักข่าวเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าในชุมชน มีการจัดกิจกรรมจัดนิทรรศการเพื่อให้บุคคลภายนอกได้รู้จักป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมากขึ้น และมีการเปิดให้บุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานในป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอีกด้วย (ธันวาคม 2558 - กุมภาพันธ์ 2559)

“การทำกิจกรรมเพื่อปกป้องป่าชุ่มน้ำ เช่น สำรวจความหลากหลายของป่าชุ่มน้ำ (สถาบันความหลากหลาย) บวชป่า ปลูกป่า ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น จากการทำกิจกรรมทำให้ชุมชนบุญเรืองได้เข้ามาเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง มีการทำกิจกรรมรวมทั้งการประชุมสัญจรเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์ลุ่มน้ำอิงร่วมกัน (สัมภาษณ์: สหทัยา วิเศษ สถาบันปวงผลพยาเว)

4.4.3 บทบาทการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน

ในการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของประชาสังคมนั้น อาศัยการสื่อสารเจตนาของชุมชนที่ต้องการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องรักษาามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชและสัตว์ของป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ที่เกิดจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายกับชุมชนในจัดทำวิจัยไทบ้าน ต่อผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงในการดำเนินการจัดหาที่ดินเพื่อดำเนินการตามแผนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย นายอำเภอเชียงของ และผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ภายใต้การประสานงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ได้นำเสนอข้อมูลคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพของป่าบุญเรืองให้ทุกฝ่ายได้ทราบ เพื่อการตัดสินใจยกเลิกในการใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย ตามแผนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (พฤศจิกายน 2558) และแม้จะยังไม่มีการดำเนินการใด ๆ ต่อของหน่วยงานรัฐที่ต้องการนำพื้นที่ไปใช้ในการจัดทำนิคมอุตสาหกรรม ชุมชนและภาคีก็ยังมี การรณรงค์ สื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ และการนำเสนอแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านเวทีต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ก่อให้เกิดมีกลุ่มคน หน่วยงานองค์กรต่างๆ ลงมาแลกเปลี่ยนและให้กำลังใจ ทั้งสถาบันพระปกเกล้า นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งตัวแทนหน่วยงานระหว่างประเทศ ทำให้เกิดกระแสความเข้าใจป่าชุ่มน้ำอย่างเป็นวงกว้าง (พ.ศ. 2559)

ในวันที่ 31 ตุลาคม 2559 ได้มีการจัดเวทีประชาคมโดยการหย่อนบัตร จากผลคะแนนปรากฏว่า ชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีมติไม่ยกพื้นที่ในการทำเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ต่อมาปี พ.ศ. 2560 มีการศึกษามูลค่าทั้งทางตรงและทางอ้อมของป่าบุญเรื่องโดย คณะเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่ามีมูลค่าทางตรง หรือมูลค่าการใช้ประโยชน์ปี ละ 14 ล้านบาท และมูลค่า

ทางอ้อม หรือมูลค่าบริการทางนิเวศปีละ 111 ล้านบาท ทำให้มีการเข้าใจคุณค่าของป่าชุ่มน้ำมากขึ้น

วันที่ 24-25 สิงหาคม พ.ศ. 2560 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จัดเวทีโดยมีตัวแทนกรมธนารักษ์ ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ โดยที่ประชุมมีมติว่า จะไม่นำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรื่องไปทำเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ป่าชุ่มน้ำบุญเรื่องได้รับการปกป้องเป็นรอบที่ 4 โดยยังมีความสำคัญ ทั้งในแง่เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นบ้านของสัตว์ป่า นกนานาชนิด แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ที่เต็มความอุดมสมบูรณ์ให้แม่น้ำอิงที่เปรียบเสมือนมดลูกของแม่น้ำ เอื้อประโยชน์ให้ชุมชน - ชาวบ้านได้หาอยู่หากินเปรียบเสมือน “หม้อแกงทอง” ของคนในชุมชนบุญเรื่องต่อไป (หนังสือบุญเรื่อง น.6-8)

“ด้านการขับเคลื่อนนโยบาย ประกอบด้วย เวทีวิเคราะห์สถานการณ์ในลุ่มน้ำอิง การขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำจากกรณีที่ถูกคัดเลือกเป็นพื้นที่นำร่องการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยต้องการใช้พื้นที่ป่าบุญเรื่อง ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าชุ่มน้ำที่สมบูรณ์ที่สุดในลุ่มน้ำอิง เพื่อพัฒนาเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ ที่มีสภาพประชาชนลุ่มน้ำอิงร่วมกับกองเลขาอนุสารจังหวัดได้พื้นที่จัดทำข้อมูลและพัฒนาข้อเสนอของชุมชนในการรักษาป่าบุญเรื่อง รวมทั้งการออกแถลงการณ์ยุติการใช้ผืนป่าของบ้านบุญเรื่องเป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายนอกจากนี้ ยังมีการประสานงานกับกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อลงสำรวจพื้นที่ (สัมภาษณ์: สหทัยา วิเศษ สถาบันปวงศัญชาพยาว)

สรุป จากระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาที่มีความพยายามที่จะพัฒนาพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ-บุญเรื่องให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งของภาครัฐและกลุ่มทุน ส่งผลให้ชุมชนและกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ป่าได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่องขึ้นมา เพื่อที่จะอนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ให้ดีที่สุด มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และมีการศึกษาเรียนรู้ แสวงหาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกันกำหนดอนาคตให้ผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรื่องแห่งนี้ให้ดีที่สุด บทบาทของประชาสังคมในการปกป้องผืนป่าด้วยการต่อรองอำนาจรัฐและกลุ่มทุนได้อิงอาศัยหลักการสำคัญ 2 ประการได้แก่ หลักสิทธิชุมชน คือการแสดงออกและทวงคืนถึงสิทธิของตนเองตามจารีตประเพณีที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน และการยึดหลักตามบทกฎหมายที่ว่าด้วยสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี

พ.ศ. 2510 ที่กำหนดให้ผืนป่าแห่งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงสัตว์สาธารณะประโยชน์ของชุมชน และหลักการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจา สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่าย ผ่านข้อมูลที่ชุมชนได้ร่วมกันศึกษาโดยการอาศัยวิจัยชาวบ้าน หรือวิจัยชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าที่ส่งผลโดยตรงต่อวิถีของการพึ่งพิงของชุมชนโดยรอบ ผ่านการรณรงค์ด้านความเชื่อต่าง ๆ เช่น การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น มีการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ เช่น การขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ปราบปรามการ “เสื่อเชียว” การยื่นหนังสือต่อผู้มีอำนาจ การแสวงหาโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงการยื่นแถลงการณ์ต่อผู้มีอำนาจของรัฐ เป็นต้น , มีการติดตามเฝ้าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่พร้อม ๆ กับการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ผืนป่าและฐานทรัพยากรของชุมชน, รวมถึงการเปียดแย้งพื้นที่ในกระบวนการการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชนด้วยการสื่อสารเจตนารมณ์ของชุมชนที่ต้องการปกป้องผืนป่าให้ดำรงสืบต่อไป ด้วยการนำเสนอข้อมูลด้านมูลค่าของป่าต่อวิถีชุมชนอันเปรียบเสมือน “หม้อแกงทอง” ของชุมชนที่ได้พึ่งพิงอาศัยเรื่อยมาต่อผู้มีอำนาจรัฐและสาธารณะชน โดยทำที่สุทธกรรมนารักษ์ ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ โดยที่ประชุมมีมติว่า จะไม่นำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองไปทำเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้รับการปกป้องเป็นรอบที่ 4 โดยยังมีความสำคัญ ทั้งในแง่เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นบ้านของสัตว์ป่า นกนานาชนิด แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แม่น้ำอิง ที่เปรียบเสมือนมดลูกของแม่น้ำ เอื้อประโยชน์ให้ชุมชนและชาวบ้านได้หาอยู่หากินเปรียบเสมือน “หม้อแกงทอง” ของคนในชุมชนบุญเรืองต่อไป

โดยผู้เขียนได้จัดทำตารางสรุปข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีการแบ่งข้อค้นพบออกเป็น 3 ส่วนจากวัตถุประสงค์ 2 ประการ ดังนี้

หัวข้อตาม วัตถุประสงค์การ วิจัย	ข้อค้นพบ
ข้อค้นพบที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โครงสร้างประชาสังคม	
1 สมาชิก	ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง, กลุ่มองค์กรภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน, และกลุ่มสถาบันการศึกษา โดยสามารถจำแนกสมาชิกออกได้ดังนี้

	<p>กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ประกอบด้วยชุมชน 5 หมู่บ้าน โดยมีการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรเพื่อทำงานรักษาป่า ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง 2) กลุ่มแม่ฉิ่ง 3) กลุ่มผู้สูงอายุ <p>กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) จากการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการแสวงหาเครือข่ายในการทำงานรักษาพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 4) สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง 5) เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา (กลุ่มรักษ์เชียงใหม่, ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและลุ่มน้ำโขง, และโครงการแม่น้ำและชุมชน) 6) สถาบันปวงผญาพยาว 7) สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต 8) สถาบันชุมชนลุ่มน้ำโขง 9) โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน (กองทุนสนับสนุนจาก EU) <p>กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 10) สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มหาวิทยาลัยราชภัฏเวียงจันทน์ 11) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 12) คณะเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร และ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 13) ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 14) สถาบันพระปกเกล้า 15) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี 16) แผนงานประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC)
--	--

		17) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
2	<p>โครงสร้าง ความสัมพันธ์ และการ เชื่อมโยง สมาชิก</p>	<p>ในช่วงการก่อรูปขององค์กรชุมชน อาศัยความสัมพันธ์ตามวิถีชาวบ้านที่มีความรักและผูกพันกันในสังคมชุมชน ความเคารพซึ่งกันและกันตามหลักอาวุโส ความเป็นพี่น้องและเครือญาติ มีความเห็นพ้องต้องกันในความผูกพันและต้องการที่จะรักษาผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนไว้ดังที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องและร่วมกันรักษาสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน จึงได้ร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” โดยมี นายทองพล จันทะเรือง เป็นประธานกลุ่มฯ มีการจัดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน โดยอาศัยการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน (Function Organization Structure) มีการแบ่งบทบาทในการทำงานเป็น 3 ทีมหลัก ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุน และในช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ยังคงมีการแบ่งบทบาทในการทำงานเป็น 3 ทีมหลัก ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุน โดยมีส่วนเพิ่มเติมเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ นำโดย สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง กองเลขานุการลุ่มน้ำอิง และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา (กลุ่มรักษ์เชียงของ, ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง, และโครงการแม่น้ำและชุมชน) เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง และมีกองงานเลขานุการของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนยุทธศาสตร์ที่ทางกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และทีมยุทธศาสตร์ได้กำหนดไว้ตามความถนัดของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานภาคีที่เข้ามาร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ร่วมกับการดำเนินการของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ภายใต้การเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงที่มีการเชื่อมโยงสมาชิกระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองกับภาคีเครือข่าย</p>

3	วัตถุประสงค์ ขององค์กร/ เป้าหมายของ องค์กร	<p>ประชาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองครั้งนี้ มีเป้าหมายคือการร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชน ผ่านการร่วมกันปกป้องและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) เพื่อป้องกันการนำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น รักษาผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการดูแลรักษาป่าและสามารถใช้สอยประโยชน์จากป่าตามวิถีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนต่อไป และนอกจากนี้ชุมชนยังได้กำหนดเป้าหมายรอง คือมีแนวทางในการยกระดับพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนได้ต่อไปในระยะยาว ให้ผืนป่ามีความยั่งยืน เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น โดยการกำหนดเป้าหมายรองไว้ 3 ประการ ได้แก่ การยกระดับและสร้างรูปธรรมการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม, การพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายป่าชุ่มน้ำ และเครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำอิง, และการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นและระดับชาติ.</p>
<p>ข้อค้นพบที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน</p>		
1	กระบวนการ สร้างความ เข้าใจและการ รับรู้	<p>อาศัยความสัมพันธ์อันดีที่เกิดจากการเป็นเครือข่ายดี พี่น้องกัน ชุมชนมีการประชุมประจำเดือนของผู้นำชุมชนที่มีในทุกวัน หรืออาจจะมีพิเศษในกรณีที่มีเรื่องเร่งด่วนจำเป็นต้องแจ้งให้ทราบ อาศัยการร่วมกันเรียนรู้และลงมือศึกษาพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนด้วยตัวเองกับภาคีเครือข่ายในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า เป็นจุดที่ทำให้ชุมชนและภาคีที่มาประชาสังคมกันสามารถรับรู้และเข้าใจร่วมกันได้ในประเด็นต่าง ๆ การสื่อสารกันระหว่างกลุ่มภาคีเครือข่ายที่มุ่งเน้นใช้การสื่อสารออนไลน์เพื่อความรวดเร็วและทันสมัย และการใช้สื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาทำหน้าที่สื่อสารต่อสังคมสาธารณะ</p>
2	กระบวนการ สร้างชนบแห่ง การทำงาน ร่วมกัน,	<p>ชนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน อันเป็นหลักปฏิบัติตามความเชื่อที่ชุมชนร่วมกันยึดถือได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการสร้างประชาสังคม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการรักษาผืนป่าให้ดำรงคงอยู่ต่อไป เหมือนดังที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันดูแลรักษาสืบทอดกันมา เช่น การบวชป่า การปล่อยปลา การสืบชะตาแม่น้ำ ปลูกต้นไม้ การจัดเวทีเสวนาร่วมกับนักวิชาการถึงสถานการณ์พื้นที่ป่าลุ่มแม่น้ำอิง โดยจัดในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญ</p>

		เรื่อง เป็นการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหาและการอนุรักษ์ เหล่านี้ได้หล่อหลอมคนในพื้นที่รวมถึงภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมให้สามารถดำเนินงานด้านอนุรักษ์ไปได้โดยพร้อมเพรียงกัน
3	กระบวนการสร้างหลักนำปฏิบัติ (ค่านิยม)	ค่านิยมของชุมชน ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและพฤติกรรมกรดำรงชีวิตของคนในชุมชนป่าชุมชนบุญเรือง ด้วยค่านิยมที่ต้องการให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ส่วนรวมสาธารณะของชุมชน ไม่ยอมให้แบ่งถือครองส่วนบุคคล มีเจตนาให้ใช้ประโยชน์ร่วมกันและพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อปกป้องป่าผืนนี้ที่บรรพบุรุษได้รักษาสืบมาตั้งแต่อดีตส่งต่อกันมาหลายรุ่นจนมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน ให้เป็นผืนป่าที่ลูกหลานในอนาคตยังสามารถพึ่งพิงอิงอาศัยใช้ประโยชน์คู่กับชุมชนป่าชุมชนบุญเรือง
4	และ กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและทรัพยากร	นอกเหนือจากการร่วมมือร่วมใจกันเพื่อที่จะปกป้องพื้นที่ป่าชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีการร่วมกันระดมทุนทรัพย์ โดยมีผู้เริ่มต้นคือ พ่ออ้อยจรรย์ ผู้เฒ่าของชุมชนที่เป็นผู้ตั้งต้นสมทบทุนคนแรกในจำนวนเงิน 500 บาท หลังจากนั้นก็มีการระดมทุนจากคนในชุมชนอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ในชุมชนและออกไปทำงานในต่างถิ่น และนอกจากนี้ยังมีการระดมทรัพยากรในส่วนอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากเงินตรา เช่น การระดมกำลังคน ภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนข้อมูลสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ กับสังคมอื่น ๆ ที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ในการตั้งรับต่อปัญหาที่จะเข้ามาสู่ผืนป่าของชุมชน
ข้อค้นพบที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน		
1	บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ	เริ่มต้นขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2558 ภายหลังจากที่ชุมชนได้รับรู้ถึงความต้องการของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องการใช้พื้นที่ป่าของชุมชน โดยได้มีการสื่อสารภายในชุมชนและแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนว่าชุมชนไม่ต้องการให้นำพื้นที่ป่าชุมชนไปเปลี่ยนแปลงเป็นนิคมอุตสาหกรรมที่ โดยชุมชนได้ร่วมกันขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในพื้นที่ชุมชน รวมถึงปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ที่คนบุญเรืองร่วมกันสวมใส่เสื้อเขียวที่สกรีนข้อความ “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในเข้าร่วมเวทีประชาคมเพื่อให้ข้อมูลเรื่องรัฐบาลต้องการนำพื้นที่ป่าชุมชนนี้ไปทำนิคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีการยกเลิกการประชาคมในที่สุด นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการส่งหนังสือร้อง

		<p>ทุกซีถึงกรรมการสิทธิมนุษยชนและการได้เข้าพบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และแม้ในท้ายที่สุดที่ชุมชนได้มีโอกาสร่วมเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานภาครัฐที่เทศบาลจัดขึ้น ชุมชนก็ยังยืนหยัดและแสดงเจตนารมณ์ที่จะไม่ยกพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนให้หน่วยงานรัฐเพื่อการจัดทำนิคมอุตสาหกรรม ตามแผนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล พร้อมการแสดงออกผ่านปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ยกที่สอง เพื่อคัดค้านนิคมอุตสาหกรรม และได้มีการยื่นแถลงการณ์ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองและสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงต่อนายอำเภอเชียงของ สื่อมวลชน ตัวแทนจังหวัดเชียงราย โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงรายอันส่งผลให้เกิดการทบทวนนโยบายฯ และยุติการใช้ผืนป่าของชุมชนในที่สุด</p>
2	<p>บทบาทการติดตามเผ่าละวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่</p>	<p>อาศัยการรวมตัวก่อตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” อันเป็นพื้นที่ที่สาม สำหรับการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและบุคคลภายนอกเพื่อการติดตามข่าวสารและเผ่าละวัง พร้อมกันนั้นก็มีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การบวชป่า ปล่อยปลา สืบชะตาแม่น้ำ และมีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างชุมชน ภาคีเครือข่าย นักวิชาการ สื่อสารมวลชน ในเรื่องเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่าไปพร้อม ๆ กัน และยังได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ในการจัดทำข้อมูลของชุมชนและป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในด้านต่าง ๆ ทั้งข้อมูลประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม วิถีชีวิตกับป่า และความหลากหลายด้านพืชและสัตว์ เพื่อใช้ในการเป็นฐานข้อมูลตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามา ชุมชนได้สร้างการสื่อสารผ่านการเชิญนักข่าว สื่อสารมวลชนเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าในชุมชนเพื่อให้บุคคลภายนอกได้รู้จักป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมากขึ้น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เข้ามาศึกษาดูงานในป่าชุ่มน้ำบุญเรือง</p>
3	<p>บทบาทการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจ</p>	<p>อาศัยการสื่อสารเจตนารมณ์ของชุมชนที่ต้องการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องรักษามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้วยการนำเสนอข้อมูลความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชและสัตว์ของป่าชุ่มน้ำบุญเรืองต่อผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงในการดำเนินการจัดหาที่ดินเพื่อดำเนินการตามแผน</p>

<p>เพื่อจัดการ ทรัพยากรป่า ชุมชน</p>	<p>นโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย นายอำเภอเชียงของ และผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด เพื่อการ ทบทวนนโยบายและตัดสินใจยกเลิกในการใช้พื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองในการ พัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย ตามแผนนโยบายการพัฒนา เขตเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดจนมีการรณรงค์สื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ และการ นำเสนอแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านเวทีต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ เพื่อทำให้เกิดกระแสความเข้าใจถึงแนวคิดและความ ต้องการของชุมชนป่าชุมชนน้ำบุญเรืองอย่างเป็นวงกว้าง</p> <p>ส่งผลให้ในวันที่ 31 ตุลาคม 2559 ได้มีการจัดเวทีประชาคมโดยการ หย่อนบัตร จากผลคะแนนปรากฏว่า ชุมชนป่าชุมชนน้ำบุญเรือง มีมติไม่ยก พื้นที่ในการทำเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560</p> <p>คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้มีการจัดเวทีโดยมีตัวแทนกรมธนา ราชักษ์ ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เพื่อดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจพิเศษเข้า ร่วม โดยที่ประชุมมีมติว่า จะไม่นำพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองไปทำเป็นพื้นที่เขต เศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองได้รับการปกป้องเป็นรอบที่ 4 โดยยัง มีความสำคัญทั้งในแง่เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็น แหล่งพึ่งพิงของสัตว์ป่าและนกนานาชนิด เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่เต็ม ความอุดมสมบูรณ์ให้แม่น้ำอิง ที่เปรียบเสมือนมดลูกของแม่น้ำ เือ ประโยชน์ให้ชุมชน - ชาวบ้านได้หาอยู่หากินเปรียบเสมือน “หม้อแกงทอ ของคนในชุมชนป่าชุมชนน้ำบุญเรืองต่อไป</p>
--	---

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีกีฬาชุมชนพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุนกรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และเพื่อศึกษาบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary research) ในการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิจากการรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลและหน่วยงานปกครอง รายงานการศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชน และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง และใช้การวิจัยภาคสนาม (Field research) ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้นำหรือตัวแทนกลุ่มของแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง ในฐานะเจ้าของพื้นที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบจากการรุกล้ำพื้นที่ป่าชุมชนของภาครัฐและกลุ่มทุนจำนวน 20 คน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อแสวงหาข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้นำเสนอผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น จากวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังต่อไปนี้

5.1.1 ประเด็นที่ 1 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของงานวิจัย: โครงสร้างประชาสังคม โดยชุมชน

จากการศึกษาโครงสร้างประชาสังคม พบว่ามี สมาชิก โครงสร้างความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงสมาชิก รวมถึงเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการประชาสังคม ดังต่อไปนี้

1) สมาชิก ผลจากการศึกษาเกี่ยวกับสมาชิก ได้ทราบถึงจำนวนของสมาชิก รวมถึงลักษณะของสมาชิก โดยสามารถแบ่งผลการศึกษาออกได้เป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงรูปองค์กร และช่วงการขยายตัวขององค์กร ดังนี้

- ช่วงการก่อรูปองค์กร เป็นการรวมกลุ่มโดยชุมชนในพื้นที่เพื่อการปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนร่วมกัน ประกอบด้วยชุมชนทั้งสิ้น 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านบุญเรืองเหนือ, หมู่ที่ 2 บ้านบุญเรืองใต้, หมู่ที่ 5 บ้านต้นปล้อง, หมู่ที่ 8 บ้านต้นปล้องใต้, และหมู่ที่ 10 บ้านบุญแกง รวมจำนวนกว่า 1,454 หลังคาเรือน คิดเป็นจำนวนประชากรรวม 3,594 คน โดยสมาชิกมีลักษณะเป็นกลุ่มคนของชุมชน ทั้งคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชน และกลุ่มที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ ครอบคลุมผู้คนสามวัย ทั้งผู้อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งภาคส่วนเกษตรกร ช่างราชการ และหน่วยงานเอกชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มของชุมชนที่มีอยู่เดิมทำหน้าที่หนุนเสริมงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองอีก 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่หญิง และกลุ่มผู้สูงอายุ

- ช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง จากการที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้เข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ที่เป็นการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาชนแต่ละเครือข่ายในลุ่มน้ำอิง ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองนั้นมีจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น มีลักษณะของสมาชิกที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถจัดแบ่งสมาชิกตามลักษณะของสมาชิกในช่วงการขยายตัวนี้ได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ประกอบด้วย 1) กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง 2) กลุ่มแม่หญิง และ 3) กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ประกอบด้วย 4) สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง 5) เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำอิง – ล้านนา 6) สถาบันปวงผญาพายาว 7) สมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต 8) สถาบันชุมชนลุ่มน้ำอิง 9) โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายและหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการจัดการลุ่มน้ำอิงอย่างยั่งยืน (กองทุนสนับสนุนจาก EU) และกลุ่มสถาบันการศึกษาและนักวิชาการ ประกอบด้วย 10) สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 11) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

- 12) คณะเศรษฐศาสตร์ทรัพยากร และ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 13) ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 14) สถาบันพระปกเกล้า
 15) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี 16) แผนงานประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรม-
 วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) และ 17) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

2) โครงสร้างความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงสมาชิก ในช่วงการก่อรูปขององค์กรชุมชน อาศัยความสัมพันธ์ตามวิถีชาวบ้านที่มีความรักและผูกพันกันในสังคมชุมชน ความเคารพซึ่งกันและกันตามหลักอาวุโส ความเป็นพี่น้องและเครือญาติ มีความเห็นพ้องต้องกันในความผูกพันและต้องการที่จะรักษาผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนไว้ดังที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องและร่วมกันรักษาสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน จึงได้ร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” โดยมีนายทองพล จันทะเรือง เป็นประธานกลุ่มฯ มีการจัดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน โดยอาศัยการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน (Function Organization Structure) มีการแบ่งบทบาทในการทำงานเป็น 3 ทีมหลัก ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุน

ในช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ยังคงมีการแบ่งบทบาทในการทำงานเป็น 3 ทีมหลัก ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ และ ทีมสนับสนุน โดยมีส่วนเพิ่มเติมเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ นำโดย สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง กองเลขานุการลุ่มน้ำอิง และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำอิง - ล้านนาเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง และมีกองงานเลขานุการของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนยุทธศาสตร์ที่ทางกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และทีมยุทธศาสตร์ได้กำหนดไว้ตามความถนัดของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงานภาคีที่เข้ามาพร้อมกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง ร่วมกับการดำเนินการของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองภายใต้การเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงที่มีการเชื่อมโยงสมาชิกระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองกับภาคีเครือข่ายด้วยกระบวนการพัฒนาสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งพัฒนาโดยรอบด้าน อาทิเช่น การพัฒนากลไกและศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงในการเก็บข้อมูล การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การสำรวจ การทดลอง และการทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์ การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นการใช้องค์ความรู้

ทางวิทยาศาสตร์เพื่อมาอธิบายความรู้ในทางวิชาการ และเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่น ส่งผลให้คุณค่าองค์ความรู้ของชุมชนมีความเชื่อถือได้มากขึ้น รวมถึงการรณรงค์ด้านนโยบายระดับชาติและนโยบายระดับท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่มุ่งหมายให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยในการประสานงานและการสื่อสารภายในระหว่างภาคีเครือข่ายใช้การสื่อสารออนไลน์เป็นหลักสำคัญ เพื่อความรวดเร็วและทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน และมีการสื่อสารกับภายนอกในรูปแบบที่หลากหลายวิธี ทั้งสื่อออนไลน์ การนำสื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาช่วยสื่อสารในวงกว้าง และการเปิดโอกาสให้บุคคล หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ลงมาสัมผัสพื้นที่จริงที่จะส่งผลให้เกิดการรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้อง และทำหน้าที่ช่วยชุมชนสื่อสาร

3) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของประชาสังคม

ประชาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองครั้งนี้ มีเป้าหมายคือการร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชน ผ่านการร่วมกันปกป้องและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) เพื่อป้องกันการนำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น รักษาผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการดูแลรักษาป่าและสามารถใช้สอยประโยชน์จากป่าตามวิถีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนต่อไป และนอกจากนี้ชุมชนยังได้กำหนดเป้าหมายรองคือมีแนวทางในการยกระดับพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนได้ต่อไปในระยะยาว ให้ผืนป่ามีความยั่งยืน เชื้อต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น โดยการกำหนดเป้าหมายรองไว้ 3 ประการ ได้แก่ การยกระดับและสร้างรูปธรรมการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม, การพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายป่าชุ่มน้ำ และเครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำอิง, และการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

5.1.2 ประเด็นที่ 2 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของงานวิจัย: กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน

ในกระบวนการสร้างประชาสังคมในครั้งนี้ ชุมชนได้อาศัยแกนหลักสำคัญที่ถือว่าเป็น “ฐานวัฒนธรรมชุมชน” อันได้แก่ การสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ค่านิยมของชุมชน และการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและระดมทรัพยากร ดังต่อไปนี้

1) การสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน นอกจากความสัมพันธ์อันดีที่เกิดจากการเป็นเครือญาติ พี่น้องกันแล้ว ชุมชนยังอาศัยการประชุมประจำเดือนของผู้นำชุมชนที่มีในทุกเดือน หรืออาจจะมีพิเศษในกรณีที่มีเรื่องเร่งด่วนจำเป็นต้องแจ้งให้ทราบ หรือการที่ชุมชนร่วมกันเรียนรู้และลงมือศึกษาพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนเองกับภาคีเครือข่ายในเรื่องต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้องกับป่า เป็นจุดที่ทำให้ชุมชนและภาคีที่มาประชาสังคมกันสามารถรับรู้และเข้าใจร่วมกันได้ในประเด็นต่าง ๆ ในส่วนของการสื่อสารใช้การสื่อสารออนไลน์ในการสื่อสารกันระหว่างกลุ่มภาคีเครือข่าย และการใช้สื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาทำหน้าที่สื่อสารต่อสังคมสาธารณะ

2) ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน อันเป็นหลักปฏิบัติตามความเชื่อที่ชุมชนร่วมกันยึดถือได้ถูกนำมาใช้ในกระบวนการสร้างประชาสังคม ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการรักษาผืนป่าให้ดำรงคงอยู่ต่อไปเหมือนดังที่บรรพบุรุษได้ร่วมกันดูแลรักษาสืบทอดกันมา เช่น การบวชป่า การปล่อยปลา การสืบชะตาแม่น้ำ ปลูกต้นไม้ การจัดเวทีเสวนาร่วมกับนักวิชาการถึงสถานการณ์พื้นที่ป่าลุ่มแม่น้ำอิง โดยจัดในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เป็นการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหา และการอนุรักษ์ คนในพื้นที่และป่าติดแม่น้ำอิง สรุปลักษณะขึ้นเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งระบบนิเวศ มีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

3) ค่านิยมของชุมชน ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาทและพฤติกรรมการดำรงชีวิตของคนในชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ด้วยค่านิยมที่ต้องการให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ส่วนรวมสาธารณะของชุมชน ไม่ยอมให้แบ่งถือครองส่วนบุคคล มีเจตนาให้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน และพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อปกป้องป่าผืนนี้ ที่บรรพบุรุษได้รักษาสืบมาตั้งแต่อดีตส่งต่อกันมาหลายรุ่นจนมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน

4) การแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและระดมทรัพยากร นอกเหนือจากการร่วมมือร่วมใจกันเพื่อที่จะปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีการร่วมกันระดมทุนทรัพย์ โดยมีผู้เริ่มต้นคือ พ่ออ้อยจรัส ผู้เฒ่าของชุมชนที่เป็นผู้ตั้งต้นสมทบทุนคนแรกในจำนวนเงิน 500 บาท หลังจากนั้นมีการระดมทุนจากคนในชุมชนอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ในชุมชนและออกไปทำงานในต่างถิ่น และนอกจากนี้ยังมีการระดมทรัพยากรในส่วนอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากเงินตรา เช่น การระดมกำลังคนภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนข้อมูลสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ กับสังคมอื่น ๆ ที่มีปัญหาค้ำค้ำคลึงกัน

5.1.3 ประเด็นที่ 3 จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของงานวิจัย: บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน

บทบาทในการต่อรองหรือสมดุลาอำนาจกับภาครัฐและกลุ่มทุน ชุมชนได้อาศัย “หลักสิทธิชุมชน” ซึ่งเป็นสิทธิตามจารีตประเพณีที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาผืนป่าอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคนดังปรากฏในประวัติศาสตร์ชุมชน และการยึดหลักตามบทกฎหมายที่ว่าด้วยการกำหนดพื้นที่ป่าดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ให้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณะประโยชน์ ผ่านการแสดงออกแห่งสิทธิของตนเอง หรือเรียกว่า “ปฏิบัติการแห่งสิทธิ” โดยการ

แสดงออกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยยึดหลักการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจา สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่าย ผ่านข้อมูลที่ได้การทำวิจัยไต้หวันหรือวิจัยชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า ทั้งในด้านผลผลิตที่เกิดจากป่า และมูลค่าในด้านอื่น ๆ ที่ได้จากป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ มีการส่งตัวแทนเข้าร่วมในเวทีเสวนายืนหนังสือเรียกร้อง และการชี้แจงข้อเท็จจริงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขอระงับและทบทวนนโยบายที่กำลังจะส่งผลกระทบต่อผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ บทบาทการติดตามเฝ้าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ และบทบาทการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ดังต่อไปนี้

1) บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง เริ่มต้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2558 ภายหลังจากที่ชุมชนได้รับรู้ถึงความต้องการของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องการใช้พื้นที่ป่าของชุมชน โดยได้มีการสื่อสารภายในชุมชนและแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนว่าชุมชนไม่ต้องการให้นำพื้นที่ป่าชุมชนไปเปลี่ยนแปลงเป็นนิคมอุตสาหกรรมที่ โดยชุมชนได้ร่วมกันขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในพื้นที่ชุมชน รวมถึงปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ที่คนบุญเรืองร่วมกันสวมใส่เสื้อเขียวที่สกรีนข้อความ “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในเข้าร่วมเวทีประชาคมเพื่อให้ข้อมูลเรื่องรัฐบาลต้องการนำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำนี้ไปทำนิคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีการยกเลิกการประชาคมในที่สุด นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการส่งหนังสือร้องทุกข์ถึงกรมการสิทธิมนุษยชน และการได้เข้าพบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และแม้ในท้ายที่สุดที่ชุมชนได้มีโอกาสร่วมเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานภาครัฐที่เทศบาลจัดขึ้น ชุมชนยังยืนหยัดและแสดงเจตนารมณ์ที่จะไม่ยกพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนให้หน่วยงานรัฐเพื่อการจัดทำนิคมอุตสาหกรรม ตามแผนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษของรัฐบาล ผ่านปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ยกที่สอง เพื่อคัดค้านนิคมอุตสาหกรรม และได้มีการยื่นแถลงการณ์ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงต่อนายอำเภอเชียงของ สීමวมวลชน ตัวแทนจังหวัดเชียงราย โยธาธิการ และผังเมืองจังหวัดเชียงราย

2) บทบาทการติดตามและเฝ้าระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุน ในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน อาศัยการรวมตัวก่อตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ที่มีการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและบุคคลภายนอกอย่างสม่ำเสมอ การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การบวชป่า ปล่อยปลา สืบชะตาแม่น้ำ และมีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างชุมชน นักวิชาการ ในการดูแลรักษาป่า โดยมีการตั้ง

ภาคีเครือข่าย นักข่าว และชุมชนที่มีป่าชุ่มน้ำบริเวณใกล้เคียงเข้าร่วมด้วย พร้อมกันนี้ชุมชนยังได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ในการจัดทำข้อมูลของชุมชนและป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในด้านต่าง ๆ ทั้งข้อมูลประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรม วิถีชีวิตกับป่า และความหลากหลายด้านพืชและสัตว์ เพื่อใช้ในการเป็นฐานข้อมูลตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามาชุมชนได้อาศัยการสื่อสารแลกเปลี่ยนกับบุคคลภายนอกด้วยการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ในเวทีเสวนาต่าง ๆ รวมทั้งมีการเชิญนักข่าวเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าในชุมชนเพื่อให้บุคคลภายนอกได้รู้จักป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมากขึ้น พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานในป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอีกด้วย

3) บทบาทการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน อาศัยการสื่อสารเจตนาของชุมชนที่ต้องการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องรักษามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ด้วยการนำเสนอข้อมูลความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชและสัตว์ของป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ข้อมูลคุณค่าและความหลากหลายทางชีวภาพของป่าบุญเรืองต่อผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการดำเนินการจัดหาที่ดินเพื่อดำเนินการตามแผนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย นายอำเภอเชียงของ และผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด เพื่อการตัดสินใจยกเลิกในการใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย ตามแผนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดจนการรณรงค์ สื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ และการนำเสนอแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านเวทีต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ทำให้เกิดกระแสความเข้าใจป่าชุ่มน้ำอย่างเป็นวงกว้าง

ส่งผลให้ในวันที่ 31 ตุลาคม 2559 ได้มีการจัดเวทีประชาคมโดยการหย่อนบัตรจากผลคะแนนปรากฏว่า ชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีมติไม่ยกพื้นที่ในการทำเขตเศรษฐกิจพิเศษ และวันที่ 24-25 สิงหาคม พ.ศ. 2560 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จัดเวทีโดยมีตัวแทนกรมธนารักษ์ ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เพื่อดำเนินการตามนโยบายเศรษฐกิจพิเศษ โดยที่ประชุมมีมติว่าจะไม่นำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองไปทำเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้รับการปกป้องเป็นรอบที่ 4 โดยยังมีความสำคัญ ทั้งในแง่เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นบ้านของสัตว์ป่า นกนานาชนิด แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ที่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แม่น้ำอิง ที่เปรียบเสมือนมดลูกของแม่น้ำ เอื้อประโยชน์ให้ชุมชน - ชาวบ้านได้หาอยู่หากินเปรียบเสมือน “หม้อแกงทอง” ของคนในชุมชนบุญเรืองต่อไป

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุนกรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย” ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยในมิติของกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด วัฒนธรรมชุมชน การเมืองภาคประชาชน ประชาธิปไตยทางตรง ประชาสังคม การระดมทรัพยากร การมีส่วนร่วมของชุมชน และสิทธิชุมชน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

5.2.1 “ชุมชน” แกนกลางประชาสังคม ภาพสะท้อนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน

จุดเริ่มต้นของความเคลื่อนไหวของการประชาสังคมเพื่อการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในครั้งนี้ ได้เกิดขึ้นหรือถูกริเริ่มโดยตัวชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองที่ได้ร่วมกันตระหนักถึงคุณค่าและเป็นเจ้าของผืนป่าตามหลักสิทธิชุมชนในการเป็นฐานทรัพยากรและวิถีชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนบ้านบุญเรืองหมู่ที่ 2 ที่เป็นผู้กล้าที่จะริเริ่มและตั้งต้นในการเคลื่อนไหวในการปลุกเร้าชุมชนจนสามารถจัดตั้งองค์กรภายในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง เพื่อที่จะต่อรอง ต่อต้าน คัดค้าน ชัดขึ้น หรือสร้างการเปลี่ยนแปลง สันตะที่อน ทำลายผู้มีอำนาจ กลไกรัฐราชการ และกลุ่มทุน เป็นการเคลื่อนไหวที่เป็นการ “เรียกคืนการเมือง” ของประชาชนและสร้างการรับรู้ของคนทั่วไปด้วยการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการทางการเมืองอย่างมีสำนึก ที่เป็นทั้งการเรียกร้อง และการผลักดันเพื่อการทบทวน “นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ” ของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุน ที่จะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง การเคลื่อนไหวนี้หากมองแยกส่วนก็เป็นเพียงภาพของการเคลื่อนไหวเชิงประเด็น แต่หากมองในภาพรวมหรือมองในภาพสายธารการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนนี้คือการเคลื่อนไหวของพลังประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าที่พยายามนิยามและสร้างรูปธรรมประชาธิปไตยแบบใหม่ เป็นประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตชุมชน สอดคล้องกับคุณลักษณะของประชาธิปไตยทางตรงตามแนวคิดของ รูสโซ (Rousseau), อ้างถึงใน ส. ศิวรักษ์, (2519) เป็นหนึ่งในผู้นำคนสำคัญในการเผยแพร่แนวความคิดนี้ โดยมีหลักการว่า ประชาชนทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนด กฎเกณฑ์ในสังคม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการบัญญัติกฎหมาย อันเป็นการเจตจำนงร่วมกัน ผ่านรูปแบบการมุ่งสร้างการจัดการชีวิตสาธารณะของประชาชนโดยตรง ซึ่งเกิดจากประสบการณ์และบทเรียนของขบวนการทางสังคมสังคมต่าง ๆ ที่ให้ความสนใจกับการสร้างและสถาปนาประชาธิปไตยทางตรงผ่านการเอาคืน (Reclaim) อำนาจในการบริหารจัดการชีวิตสาธารณะ จากรัฐที่มอบผ่านตัวแทนกลับคืนมาเพื่อจัดการโดยประชาชน

เอง เน้นที่การถ่ายโอนอำนาจรัฐเพื่อเอาคืนมาให้ประชาชนมีความเป็นอิสระ (Autonomy) ในการจัดการชีวิตสาธารณะกันเอง แทนที่จะมอบให้ตัวแทนผ่านการเลือกตั้งภายใต้ประชาธิปไตยแบบตัวแทน

จากความมุ่งหมายของชุมชนที่จะร่วมปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ก่อเกิดการรวมกลุ่มของชุมชนโดยคนทั้ง 3 วัย ก่อตั้งองค์กรภาคประชาชนขึ้นในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการสื่อสารเพื่อการผลักดันการปกป้องผืนป่าและทรัพยากรของชุมชน โดยมีกลุ่มที่ทำหน้าที่หนุนเสริมงานภายในชุมชนอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแม่หญิง และกลุ่มผู้สูงอายุ ภายหลังมีการขยายตัวองค์กรไปสู่ชุมชนโดยรอบ ทั้งตัวผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน และผู้คนที่อยู่นอกพื้นที่ชุมชน เป็นลูกหลานของชุมชนที่ออกมาศึกษาเล่าเรียน เป็นคนวัยทำงาน ที่ออกมาทำงานนอกพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่างมีการสื่อประสานความร่วมมือเพื่อร่วมกันปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของชุมชน สอดคล้องกับคุณลักษณะของประชาสังคมตามแนวคิดของแลร์รี ไดมอนด์ (Diamond, 1996: 228) ซึ่งได้อธิบายถึงประชาสังคมว่าเป็นอาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นจากชีวิตทางสังคมโดยลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐ และอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม รวมถึง อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่กล่าวว่า ประชาสังคมมิได้หมายถึงแค่ความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่หมายความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเหมือนเครือข่ายหรือเป็นแบบคั่นหน้า (Face to Face Relationship) เท่านั้น แต่เป็นความผูกพันของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือกันและการแสวงหาการมีส่วนร่วมด้วยจิตสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง

แม้ว่าการปลูกหญ้าและสามารถจัดตั้งองค์กรภายในชุมชนเพื่อร่วมกันปกป้องผืนป่าจะเป็นอย่างมุ่งมั่นเข้มแข็ง แต่ลำพังเพียงชุมชนก็นับว่าเป็นเรื่องยากที่จะต้านทานอำนาจทุนและองค์การของอำนาจรัฐได้ จึงเกิดยุทธศาสตร์การแสวงหาแนวร่วมเพื่อรวมพลังภาคประชาชนร่วมกันสู้ ด้วยการแสวงหาการสร้างความสัมพันธ์ในระดับองค์กรและเครือข่ายเพื่อการขยายความร่วมมือ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาองค์กรของชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยในการเชื่อมร้อยกับภาคีเครือข่ายประชาสังคมใหม่เพื่อการขยายตัว ได้อาศัยความสัมพันธ์ตามวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนมีร่วมกันกับครูตี หรือนายนิวัติ ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มรักษ์เชียงใหม่ ในภาคีความร่วมมืออนุรักษ์ลุ่มน้ำอิง ที่เป็นการรวมกลุ่มขององค์กรภาคประชาสังคมที่มีประสบการณ์ในการสนับสนุนภาคประชาชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่เป็นกองเลขาให้การให้แก่สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ที่เป็นการรวมกลุ่ม

ขององค์กรภาคประชาชนแต่ละเครือข่ายในกลุ่มน้ำอิง จนถูกยกระดับมาเป็น “สภาประชาชนกลุ่มน้ำอิง” นั้นส่งผลให้ชุมชนในนามกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้รับการสนับสนุนและผลักดันให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสภาประชาชนกลุ่มน้ำอิง ทำให้การทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองนั้นถูกยกระดับการทำงานขึ้นมาเป็นรูปแบบของสภาประชาชนกลุ่มน้ำอิง มีกลไกของภาคประชาชนภาคประชาสังคม รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนป่าชุมชนป่าบุญเรือง ส่งผลให้การประชาสังคมของชุมชนป่าชุมชนป่าบุญเรืองมีการขยายตัว มีจำนวนสมาชิกจากภาคีเครือข่ายที่ขยายเพิ่มขึ้น โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มชุมชนป่าชุมชนป่าบุญเรือง กลุ่มองค์กรภาคประชาชน - องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มสถาบันการศึกษา - นักวิชาการ เป็นกลไกร่วมในการดำเนินงานเพื่อการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าบุญเรือง ช่วยหนุนเสริมให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองเกิดความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการเป็นองค์กรภาคประชาชนที่จะสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของผืนป่าชุมชนป่าบุญเรืองอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับคุณลักษณะของการเมืองภาคประชาชนตามแนวคิดของศรีธัญ หมั่นทรัพย์ (2550) ที่กล่าวว่าการเมืองภาคประชาชน (People's politics) เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งเคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกในประเด็นผลประโยชน์ร่วมของมนุษยชาติ เป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม (civil society movement) หรือภาคพลเมือง มีองค์ประกอบสำคัญ คือ พลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (common good) เป็นพลังสำคัญ รวมถึง เสกสรร ประเสริฐกุล (2547) ที่ได้ให้นิยามการเมืองภาคประชาชนว่าหมายถึง การเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชนเพื่อลดการครอบงำของรัฐ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนเพื่อใช้ดูแลชีวิตของตนเองโดยตรง

ด้วยลักษณะกลไกของสภาประชาชนกลุ่มน้ำอิงเป็นกลไกของประชาชนที่มีความเป็นธรรมชาติ เป็นกลไกที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งระดับพื้นที่ด้วยการเชื่อมโยงเครือข่ายพื้นที่จริง มีการรณรงค์การอนุรักษ์ของชุมชนเพื่อให้พื้นที่สาธารณะและสังคมได้รับรู้มากขึ้น โดยอาศัยทั้งการปรึกษาหารือแบบเป็นทางการผ่านการประชุม และแบบไม่เป็นทางการโดยการพบปะพูดคุยตามสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการสื่อสารด้วยสังคมออนไลน์ มีการบริหารงานเป็นแบบแนวราบหรือการบริหารแบบมีส่วนร่วม เปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกันในทุกกิจกรรม ในประเด็นนี้สอดคล้องแนวคิดของ ณรงค์ บุญสวยขวัญ (2549)

ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของประชาสังคมว่า เป็นการกระทำร่วมกันของกลุ่มคนที่มีอิสระ นอกเหนือจากการกระทำของรัฐ โดยดำเนินการในรูปแบบของกลุ่ม องค์กร หรือสมาคมต่าง ๆ การเกิดขึ้นของกลุ่มมาจากพื้นฐานของสมาชิกที่ต้องมีคุณธรรมร่วมกันคือ มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน และมีจิตสาธารณะร่วมกัน เกิดเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่พลเมืองร่วมกันกระทำกิจกรรมที่มุ่งเน้นเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสำนึกที่ดีต่อสาธารณะประโยชน์ ที่สมาชิกในกลุ่มหรือองค์กร มีความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นภาคี กล่าวคือ มีความเท่าเทียมกันทั้งทางสังคมและทางการเมืองที่มีสันติภาพ

จากการขยายตัวของกลุ่มและการประชาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการประชาสังคมที่มีการ “ริเริ่มและเคลื่อนไหว” ด้วยชุมชนเป็นหลัก โดยที่ชุมชนมีองค์กร มีผู้นำ (นอกเหนือจากไกรฐราชการ) มีอำนาจเบ็ดเสร็จในตนเอง ในการตัดสินใจในกิจกรรมที่ดำเนิน ไม่ใช่เพียงการเป็นตัวแสดงที่ “ถูกชักนำ” และถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มอำนาจใดอำนาจหนึ่ง ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองที่แม้จะเป็นเพียงองค์กร ภาคประชาชนเล็ก ๆ แต่สามารถเชื่อมโยงประสานกับภาคีเครือข่ายที่เข้ามาร่วมกันบนฐานของความเชื่อถือ ความไว้วางใจกัน มีความเท่าเทียม มีความอดทนต่อความขัดแย้ง และเคารพในความหลากหลาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง อันได้แก่ การสร้างให้เกิดความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ - ราชการ ที่เป็นองค์กรหลักในด้านนโยบายและกฎหมาย องค์กร-สถาบัน รวมทั้งภาคประชาสังคมต่าง ๆ เพื่อการปกป้องพื้นที่ชุ่มชน ภายใต้การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง

จากลักษณะการประชาสังคมดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า “ชุมชน” เป็นแกนกลางของประชาสังคม และการประชาสังคมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในครั้งนี้ก็นับว่าเป็นภาพสะท้อนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน เป็นพลังที่สามที่มาจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ที่ทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อการปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ให้ผืนป่ายังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชน ที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการการดูแลรักษาและการใช้สอยประโยชน์จากป่าตามวิถีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนต่อไป รวมถึงการผลักดันให้มีการขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำ-ลุ่มน้ำอิง ตามอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำหรือแรมซาร์ไซด์ที่มีสถานะด้านการคุ้มครองตามกฎหมาย

5.2.2 “ฐานวัฒนธรรมชุมชน” แกนหลักในกระบวนการสร้างประชาสังคม

กระบวนการสร้างประชาสังคมเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุนของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง หากมองย้อนกลับไปอีกครั้งอดีตที่ผ่านมา นับตั้งแต่ชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้มีการบุกเบิกที่นาและพัฒนาเหมืองฝาย ชุมชนได้ร่วมกันกันพื้นที่ป่าริมน้ำกว่า 3 พันไร่ไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งในการเลี้ยงสัตว์ เป็นแหล่งเก็บหาพืชอาหาร ไม้ฟืน สมุนไพร โดยมีการบริหารจัดการพื้นที่ป่าร่วมกันตามภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยอิงอาศัยการดำเนินตามหลักความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อที่สืบทอดกันมา รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมมาเฉพาะในประเพณี 12 เดือน จนกระทั่งในทางกฎหมายที่ชุมชนได้มีการผลักดันจนส่งผลให้ผืนป่าแห่งนี้ได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) จากกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. 2510 ให้พื้นที่แห่งนี้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ สาธารณะประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีการยื่นหยัดที่จะปกป้องผืนป่าจากภัยคุกคามกว่า 3 ครั้ง โดยครั้งแรกจากนายทุนที่ต้องการพื้นที่สร้างโรงสีไฟและโรงบ่มยาสูบในช่วง พ.ศ. 2511 – 2512 ครั้งที่สองจากนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ที่รัฐต้องการนำพื้นที่ป่าไปจัดสรรเป็นที่ทำกินให้ประชาชนในปี พ.ศ. 2551 - 2554 และครั้งล่าสุดจากนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในปี พ.ศ. 2558 - 2560 การต่อสู้เพื่อผืนป่าเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมีตราประจำสังคม หรือฐานวัฒนธรรมประจำชุมชนอันแสดงออกผ่านวิถีชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ในความพยายามและยินยอมพร้อมใจที่จะร่วมกันปกป้องรักษาผืนป่าอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนให้ดำรงไว้ โดยเมื่อใดที่มีภัยเข้ามาคุกคามผืนป่าแห่งนี้ ชุมชนก็พร้อมที่จะร่วมมือกันปกป้องเรื่อยมา สอดคล้องกับคุณลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนตามแนวคิดของเวธกา เสวครบุรี, 2554 (อ้างถึงใน พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2542, น.50-51) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม หมายถึง วัฒนธรรมในทางสังคมศาสตร์นั่นเอง เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร

แต่เมื่อรัฐและทุนผนวกรวมกันมาคุกคามชุมชนผ่านนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจ-พิเศษ ยุทธศาสตร์ของชุมชนที่จะปกป้องชุมชนด้วยตนเองนั้นก็ยากที่จะชนะ ถึงแม้จะมีการปลุกเร้าและสามารถจัดตั้งองค์กรภายในชุมชนได้อย่างเข้มแข็งแต่ก็ยากที่จะทานอำนาจทุนและองคาพยพของอำนาจรัฐได้ จึงเกิดยุทธศาสตร์รวมพลังเพื่อสร้างประชาสังคมเพื่อร่วมกันต่อสู้เกิดการขับเคลื่อนชุมชนร่วมกับพันธมิตรและเหล่าภาคีเครือข่าย เป็น horizontal movement คือการขับเคลื่อนในแนวราบที่ร่วมต่อสู้อย่างแข็งขัน มีการจัดกำลังเข้าร่วมการขับเคลื่อน หนุนช่วย

ทั้งในส่วนของภาคประชาชน ภาคประชาสังคมมีการจัดทัพเข้ามาสนับสนุน กลุ่มนักวิชาการมีการรวมตัวและทำการบ้านทางวิชาการอย่างหนักเพื่อช่วยชาวบ้านต่อสู้ทางวิชาการ กลุ่มศิลปินก็ช่วยในการจัดกิจกรรมที่เข้าถึงคนได้ในวงกว้าง กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ก็รวมพลังเข้าสนับสนุนการเคลื่อนไหว กลุ่มสื่อทั้งสื่อกระแสหลักและโซเชียลก็ช่วยสนับสนุนและเสริมกระแส เสริมการรับรู้อย่างได้ผล กลุ่มของนักกฎหมายก็เป็นอีกกลุ่มที่สำคัญมากที่ช่วยดูแลชุมชนให้ลดความเสี่ยงจากการถูกเล่นงานด้วยกฎหมาย กลุ่มนักศึกษาและเยาวชนทั้งที่มาเรียนรู้และหนุนช่วยชุมชนให้เกิดผลงาน รวมถึงกลุ่มประชาชนทั่วไปที่มีหัวใจของความเป็นพลเมืองได้ร่วมกันนำทรัพยากรของตนเองมาสนับสนุน ทั้งอาหาร เงินทุน ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งกำลังใจ เป็นต้น ด้วยพลังร่วมของหลากหลายกลุ่มในการประชาสังคมร่วมกับชุมชนที่เข้มแข็ง ผูกมิตรกันเป็นเครือข่ายจนทำให้ชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองเกิดการเปิดพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมจนภาครัฐและกลุ่มทุนต้องหันมาเจรจาด้วย

โดยแกนหลักในกระบวนการสร้างประชาสังคมในครั้งนี้ ชุมชนอาศัย ฐานวัฒนธรรมชุมชน ที่ทุกฝ่ายต่างสำนึกร่วมกัน มีความยินยอมพร้อมใจปฏิบัติร่วมกันหรือมุ่งไปในทิศทางเดียวกันมีลักษณะเป็นองค์รวม (holistic) และเป็นพลวัต (dynamic) ในการที่จะร่วมกันดำเนินงานเพื่อการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง อันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชน ผ่านกระบวนการของชุมชนที่สร้างการสื่อสารสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน ด้วยการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้และความเข้าใจ ที่จะส่งผลให้สามารถตัดสินใจในเรื่องสาธารณะได้อย่างเหมาะสม มากกว่าการที่ต้องคล้อยตามอำนาจผู้นำที่ตัดสินใจแทน ดังนั้นการเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชน ในวิถีทางที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ดำเนินงานด้วยการอิงอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ที่ก่อรูปขึ้นทีละเล็กทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนจนก่อเกิดเป็นธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือกันทำงาน จนสามารถสร้างขนบแห่งการทำงานร่วมกัน ที่ส่งผลให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายนั้นค่อย ๆ สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ร่วมกันยึดมั่น ในค่านิยมของชุมชนที่ต้องการให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองดังกล่าวเป็นพื้นที่ส่วนรวมสาธารณะของชุมชน ไม่ยอมให้แบ่งถือครองส่วนบุคคล มาเป็นหลักนำการปฏิบัติ (Guiding Principle) ในการแก้ไขปัญหาที่เข้ามาสู่ชุมชนที่กำลังจะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งการสร้างการเสริมทัพด้วยการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและการระดมทรัพยากรจากภาคีเครือข่ายที่เข้ามาร่วมขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพประชาชนลุ่มน้ำอิงที่มีแผนงานที่มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพขององค์กรของกลุ่มอนุรักษ์-

ปาบุญเรื่อง เพื่อให้กลุ่มอนุรักษ์ปาบุญเรื่องได้เกิดกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อ นำความรู้และ บทเรียนที่ได้ไปพัฒนาองค์กรและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการพัฒนาศักยภาพของ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำปาบุญเรื่องผ่านการระดมองค์ความรู้จากภาคีเครือข่ายเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในรูปแบบการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้าง โอกาส และส่งเสริมให้กลุ่มอนุรักษ์ปาบุญเรื่องได้ศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชน ต้นแบบในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการส่งเสริมบทบาทของ ผู้หญิง (กลุ่มแม่หญิง) ในชุมชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และการสนับสนุนในรูปแบบกองทุนสนับสนุนการดำเนินโครงการในพื้นที่ ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์ปา บุญเรื่องนั้นมีศักยภาพที่สามารถขยายบทบาท มีข้อมูลระดับเครือข่าย มีการเชื่อมโยงกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน มีการจัดการกองทุนระดับเครือข่ายภายใต้กลไกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง โดย ทุกคนมีจะมีบทบาทหน้าที่ในการหนุนช่วย ใช้การขับเคลื่อนโดยใช้ฐานข้อมูล มีการจัดเวที มี สมาชิกที่สร้างการมีส่วนร่วม และมีมติสภาเป็นตัวขับเคลื่อนเชิงนโยบาย สอดคล้องกับ คุณลักษณะของการระดมทรัพยากรตามแนวคิดของ ประพาส ปิ่นตบแต่ง (2552, น.7) กล่าวว่า การระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) เป็นทฤษฎีหนึ่งในการวิเคราะห์การเมืองของ กระบวนการทางสังคม ที่องค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องมีทรัพยากรสนับสนุน เพื่อให้ สามารถดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายได้ โดยทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับองค์กรการเคลื่อนไหวทาง สังคมก็คือ ปัจเจกบุคคล และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาชิกผู้ร่วม จุดหมายเดียวกัน (Adherent) กล่าวคือ ปัจเจกบุคคล และกลุ่มองค์กรที่เชื่อใน เป้าหมายร่วมของ ขบวนการทางสังคม และสมาชิกผู้สนับสนุน (Constituent) ที่หมายถึงปัจเจกบุคคลที่อุดหนุน ทรัพยากรแก่องค์กรการ เคลื่อนไหวทางสังคม

5.2.3 “ขบวนการปกป้องสิทธิชุมชน” เพื่อลดการครอบงำและสร้างดุลยภาพกับ รัฐและทุน

ในการขับเคลื่อนของขบวนการประชาชนของชุมชนป่าชุ่มน้ำปาบุญเรื่องในการต่อรอง หรือสมมูลอำนาจกับภาครัฐและกลุ่มทุน ที่อาศัย “หลักสิทธิชุมชน” ซึ่งเป็นสิทธิตามจารีต ประเพณี ในการที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาผืนป่าอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนมาตั้งแต่บรรพ บุรุษกว่า 200 ปี และการยึดตามบทกฎหมายที่กำหนดให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำปาบุญเรื่องเป็นทำเลเลี้ยง สัตว์สาธารณะประโยชน์ ตามการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ผ่านการแสดงออกแห่งสิทธิของตนเอง เป็น “ปฏิบัติการแห่งสิทธิ” โดยการแสดงออก ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำปาบุญเรื่อง ยึดหลักการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจา สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่าย ผ่านข้อมูลที่ได้จาก

การค้นคว้าและรวบรวมด้วยกระบวนการวิจัยไต่บ้านในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่า ทั้งในด้านผลผลิตที่เกิดจากป่าและมูลค่าในด้านอื่น ๆ ที่ได้รับจากป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ มีการทำงานในเชิงรุกด้วยการส่งตัวแทนเข้าร่วมในเวทีเสวนา การรวมกลุ่มยื่นหนังสือเรียกร้อง ตลอดจนการชี้แจงข้อเท็จจริงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการทบทวนนโยบายที่กำลังส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชน ตามที่บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2536) อธิบายความหมายของสิทธิชุมชน ว่าเป็นสิทธิที่ชุมชนจะสามารถจัดการใช้ประโยชน์และมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสังคมไทย โดยแสดงออกมาทางจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ ในรูปขององค์กรเหมือนฝ่าย หรือองค์กรป่าชุมชน เป็นต้น รวมถึงอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ที่อธิบายเพิ่มเติมว่าสิทธิชุมชนเป็นเสมือนคุณค่าที่ยอมรับสิทธิของกลุ่มชนใด ๆ ก็ตามในสังคมว่าจะไม่ถูกกีดกันออกไปจากการมีส่วนร่วมในอำนาจต่างๆ ของสังคมอย่างไม่เป็นธรรมนั้นก็คือการเคารพในการปฏิบัติต่อทุกกลุ่มชนอย่างเท่าเทียม และเมื่อเกิดกรณีของการกีดกันกลุ่มชนใดขึ้นกลุ่มชนนั้นก็จะต้องต่อสู้เพื่อให้สิทธิแก่กลุ่มของตนที่ถูกกีดกันได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดสถานภาพตนเองแทนที่จะให้ผู้อื่นมากำหนดสถานะและบทบาทให้

การรวมตัวของชุมชนจนก่อเกิด “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ภายในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมและสร้างชุมชนสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีการพัฒนาศักยภาพของชุมชน จัดสร้างผู้นำที่นอกเหนือจากกลไกรัฐ ชุมชนกับภาคีเครือข่ายร่วมกันสร้างองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อใช้ในการเป็นฐานข้อมูลตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามา ชุมชนมีการสร้างความเข้มแข็งในสายธารขบวนการประชาชนเพื่อการปกป้องฐานทรัพยากรและวิถีชุมชนด้วยการเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างชุมชน นักวิชาการ และบุคคลภายนอก อยู่เสมอ การปลูกไร่ชุมชนให้ตระหนักรู้ถึงสิทธิและอำนาจของประชาชน ตลอดจนการแสวงหาแนวร่วมและการสื่อสารสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ พร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เหล่านี้เป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการปกป้องพื้นที่ชุมชนด้วยการสานพลังสร้างความร่วมมือของประชาชน พลเมือง และประชาสังคม ผ่านการเคลื่อนไหวติดตาม เผื่อระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนอย่างเป็นทางการที่เป็นปฏิบัติการที่เข้มข้นที่เป็นมากกว่าคำคัดค้านเดินขบวนในมายาคติแบบเดิม ผลการศึกษาประเด็นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามที่ วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์ (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนเห็นพ้องต้องกัน ได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบ ทั้งในกระบวนการคิด ลงมือปฏิบัติ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล รวมถึง กลุ่มสังคมศาสตร์สาธารณสุข (2525) อ้างถึงใน ขนิษฐา ศรีนนท์ (2544) ที่ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า เป็นการสร้างประชาธิปไตย กล่าวคือ เป็นอำนาจแห่งการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน โดยประชาชนต้องสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนด วางแผน และดำเนินการในเรื่องที่ทั้งปวงที่จะมีผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของพวกเขา

นอกจากนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่าประชาสังคมที่เกิดขึ้นกลางผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนี้เป็น การต่อยอดทฤษฎีประชาสังคม ที่มีความหมายถึงการรวมกลุ่มของปัจเจกชนที่แยกออกจากภาคเอกชน เป็นภาคส่วนที่ 3 เป็นส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และก็ไม่ใช่ภาครัฐกิจที่ดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ โดยอยู่กึ่งกลางระหว่างรัฐและกลุ่มทุนเอกชน ที่เรียกว่า Mediating Structure โดยอยู่ในฐานะที่เป็นพื้นที่อิสระ ที่ไม่ใช่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เป็นพื้นที่ใหม่เรียกว่า “ภาคประชาสังคม” เป็นอาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นของชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากภาครัฐและกลุ่มทุน กล่าวคือ ปราศจากการถูกกดดันจากอำนาจหรืออิทธิพล หรือการบีบบังคับด้วยกฎหมาย หรือการล่อลวงด้วยผลประโยชน์ตอบแทนจากรัฐและกลุ่มทุนที่พยายามหยิบยื่นให้ โดยชุมชนมีความพยายามที่จะจัดวางความสัมพันธ์และฐานะตำแหน่งของภาคประชาสังคมนี้ให้อยู่ในที่ถูกที่ควร ด้วยการอาศัยกลไกการดำเนินงานแบบเครือข่ายเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรอง เสริมสร้างพลังเสียงของชุมชนให้มีพลังมากพอที่จะดึงให้ภาครัฐและกลุ่มทุนให้มาสนใจรับฟัง แทนการฟังที่ฟังที่อยู่ในลักษณะการขึ้นต่อรัฐไปเรื่อย ๆ ซึ่งไม่ใช่วิถีที่จะทำให้ชุมชนสัมฤทธิ์ผลในเป้าหมายที่ต้องการ ที่หมายถึงการอยู่รอดปลอดภัยของผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจากทั้งรัฐและกลุ่มทุน ประชาสังคมบ้านบุญเรืองอาศัยการปรับความสัมพันธ์ หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจ ผ่านการเรียนรู้การเคลื่อนไหวผ่านบทบาทใหม่ ๆ เพื่อการปรับสมดุลอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐ และทุน ผ่านสิ่งที่จะมาให้ความชอบธรรมแก่ชุมชน ทั้งในระบบกฎหมายที่มีอยู่ เช่น สิทธิชุมชน ตามรัฐธรรมนูญ ที่นับว่าเป็นความฉลาดของชุมชนที่ต่อยอดเรื่องของสิทธิ ด้วยสิทธิชุมชนเป็นคำที่อยู่ในรัฐธรรมนูญ มีฐานทางกฎหมายรองรับ เป็นภาษากฎหมายที่ทั้งภาครัฐและกลุ่มทุนก็เข้าใจ และใช้ภาษานี้ แต่ชุมชนได้ใช้คำนี้ในแง่มุมที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนเอง กล่าวคือ เอาจานาที่รัฐและทุนชอบใช้นั้นคือ “กฎหมาย” มาเพิ่มอำนาจให้กับชุมชนอย่างชาญฉลาด เพื่อสร้างการ “ปรับสร้างดุลยภาพเพื่อการอยู่ร่วมกับรัฐและทุนอย่างมีตัวตน” ผ่านการเป็นภาคส่วนที่ 3 เป็นตัวแสดงหนึ่งในเกมในเรื่องของส่วนแบ่งทางอำนาจ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้หมายความว่า ประชาสังคมนี้จะมีความพยายามในการจำกัดอำนาจรัฐ หรือการหักล้างทำลาย

กลุ่มทุน กลับทำหน้าที่เป็นพื้นที่ตรงกลาง (intermediary entity) ระหว่างพื้นที่ของเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ โดยเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ อยู่ภายใต้เงื่อนไขการยอมรับการมีอยู่ของรัฐและทุนเป็นพื้นที่สำหรับให้ความชอบธรรมแก่หน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนที่กระทำการอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม เป็นความต้องการอยู่ร่วมกับรัฐและทุนที่ผ่านการใช้เครื่องมือ วัฒนธรรมชุมชน เครื่องมือต่าง ๆ ผ่านรูปแบบกลไกสมัยใหม่ สร้างการเรียนรู้ภายใน การใช้กลไกการดำเนินงานแบบเครือข่าย บนการยอมรับของข้าตัวแสดงเดิมคือรัฐและทุน บนฐานความชอบธรรมของคำว่า “สิทธิชุมชน” อาศัยความเชี่ยวชาญในฐานะที่ชุมชนเป็นเจ้าของพื้นที่ ประกอบกับการผลักดันและการหนุนเสริมจากเหล่าภาคีเครือข่ายในหลากหลายแขนง ที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ ตักตวงองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ จากการที่ชุมชนได้ศึกษาและวิจัยร่วมกับภาคีเครือข่าย ให้ชุมชนสามารถบอกเล่าเรื่องราวและความสำคัญในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัตวิถิชุมชน ที่พึงพิงผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้เป็นอย่างดีที่สุด ในการแสวงหาจุดร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ หรือระหว่างชุมชนกับกลุ่มทุน ในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของชุมชนยังคงอยู่เป็นฐานทรัพยากรและวิถีชุมชนต่อไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการต่อสู้ของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการร่วมกันขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจะประสบความสำเร็จจากมติที่ประชุมในวันที่ 24 – 25 สิงหาคม พ.ศ. 2560 ที่ผ่านมา อันเป็นเวทีประชุมระหว่างชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองและตัวแทนกรมธนารักษ์ ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เพื่อการพัฒนาตามแผนนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีมติที่ประชุมร่วมกันว่า “จะไม่นำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองไปทำเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ” แต่ก็หาได้มีหนังสือหรือเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นการรับรองจากราชการหรือรัฐบาลว่าจะไม่นำผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นที่นอกเหนือจากการเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนไม่ นั่นหมายความว่า แม้ว่าชุมชนจะสามารถปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจากนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษอันเป็นปัญหาที่พยายามจะรุกคืบเข้ามาในผืนป่าชุ่มน้ำอันเป็นพื้นที่ของชุมชน เสมือนดังความพยายามรุกคืบที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในครั้งอดีตที่ผ่านมา ก็ยังเป็นการยากที่จะคาดเดาได้ว่าจะไม่มีปัญหาการรุกคืบใด หนทาง หรือกรรมวิธีไหน ๆ ที่เหล่า “รัฐและทุน” จะหาทางเพื่อดำเนินการต่อผืนป่าชุ่มน้ำแห่งนี้ก็ และตราบใดที่ยังมีเพียง “ชุมชน” ที่อาศัย “วิถีวัฒนธรรมชุมชน” ผ่านการปกป้องและเรียกร้องถึง “สิทธิชุมชน” เพื่อการยืนหยัดปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนเท่านั้น พื้นที่ป่าชุ่มน้ำแห่งนี้ยังคงมี

ความเสี่ยงต่อการถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น ดังนั้นการมีมาตรการ กฎหมาย หรือนโยบายที่จะสามารถให้คุ้มครองพื้นที่ให้ยังคงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ป่าชุ่มน้ำ และรับรองสิทธิชุมชนในการจัดการดูแลป่าจึงเป็นเรื่องสำคัญ การมาตรการในการคุ้มครองพื้นที่อย่างเป็นทางการ ดังเช่น การขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน หรือการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับชาติ นานาชาติ หรือการเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับแรมซาร์ไซต์ ก็ยังคงเป็นเรื่องที่สำคัญที่ชุมชนยังคงต้องต่อสู้สื่อสาร และร่วมกันผลักดันต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานภาครัฐ เพื่อความสอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของสังคมท้องถิ่น มีความเหมาะสมกับฐานวัฒนธรรมชุมชน ต่อการกำหนดนโยบายของหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคม หน่วยงานภาครัฐควรโดยบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนที่สาม อันได้แก่ “ภาคประชาสังคม” ในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ที่มีความรู้และเข้าใจในฐานทรัพยากรเป็นอย่างดีด้วย ในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนานั้นด้วย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สัมพันธ์กับวิถีวัฒนธรรมชุมชน อันจะก่อเกิดการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนยาวต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อาทิเช่น ในการส่งเสริมและการพัฒนาสินค้า, การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการฟุ้งฟืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

RECOFTC ประเทศไทย. (2563). กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองจากประเทศไทยได้รับรางวัลสิ่งแวดล้อมระดับโลก Equator Prize ประจำปี 2563.

<https://www.recoftc.org/thailand/news/%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%B8%E0%B9%88%E0%B8%A1%E0%B8%AD%E0%B8%99%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B9%8C%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%8D%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%88%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B9%84%E0%B8%94%E0%B9%89%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A5%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A7%E0%B8%94%E0%B8%A5%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%94%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%81-equator-prize-%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%88%E0%B8%B3%E0%B8%9B%E0%B8%B5-2563>

จิตติพันธ์ พัฒนมงคล. (2563). ป่าชุมชนำบุญเรือง จากเขตเศรษฐกิจพิเศษ สุราษฎร์ธานี ได้รับรางวัล Equator Prize.

<https://www.sarakadee.com/2020/10/19/%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%8A%E0%B8%B8%E0%B9%88%E0%B8%A1%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%8D%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87/>

พัชรिता พงษ์ปภัสร์. (2561). อ้อมกอดป่าบุญเรือง. <https://www.seub.or.th/blogging/into-the-wild/%E0%B8%AD%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%AD%E0%B8%94%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%8D%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87/>

<https://www.seub.or.th/blogging/into-the-wild/%E0%B8%AD%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%AD%E0%B8%94%E0%B8%9B%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%8D%E0%B9%80%E0%B8%A3%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87/>

พิริยากร ดอนนอก, แ. (2561). 'ป่าบุญเรือง' สนามแห่งการต่อสู้ทางความคิดระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจท้องถิ่น. <https://www.tcijthai.com/news/2018/11/article/8509>

วชิราพร ด้านศรีบูรณ์, และ ภนิตา พรหมประกาย. (2560). คุณค่าพื้นที่บุญเรือง.

<http://www.ingcouncil.org/images/problem/boonroung-wetland/report-boonroung-value.pdf>

สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง. (2563). คุณค่าและความสำคัญของป่าชุ่มน้ำบ้านบุญเรือง.

<http://www.ingcouncil.org/images/data/data-importance-of-Boonroung-wetland-forest.pdf>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ

(๙) ประเด็น เขตเศรษฐกิจพิเศษ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐). [http://nscr.nesdb.go.th/wp-](http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2019/04/09-)

[content/uploads/2019/04/09-](http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2019/04/09-)

[%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B8%95%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A9.pdf](http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2019/04/09-%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B8%95%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A9.pdf)

[9E%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A9.pdf](http://nscr.nesdb.go.th/wp-content/uploads/2019/04/09-%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B8%95%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A9.pdf)

ภาคผนวก

ประวัติผู้เขียน

